

บทคัดย่อ

การดำเนินโครงการวิจัยศึกษากาพย์พยากรณ์ การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก" จัดทำขึ้นเนื่องจาก พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นจุดยุทธศาสตร์ทางการท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีชื่อเสียงและนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากเข้าเยี่ยมชม พร้อมทั้งเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา โดยการจัดระบบการท่องเที่ยวภายในพระมหาเจดีย์ชัยมงคลยังไม่มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนเนื่องจากการก่อสร้างยังไม่เสร็จสมบูรณ์

ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่ไม่มีระบบจัดการทรัพยากรที่ดี ทำให้เกิดมลภาวะ ทั้งขยะมูลฝอย การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการทำลายสิ่งปลูกสร้างของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว ซึ่งการดำเนินโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจแก่หน่วยงานผู้รับผิดชอบ และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในพระมหาเจดีย์ให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน สร้างผลประโยชน์แก่ชุมชนได้ต่อไป

ในการศึกษาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ SWOT และการวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จพบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล มีศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยมีทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพราะตั้งอยู่บนผาน้ำย้อยซึ่งติดต่อกับเขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณและสัตว์ป่า ทั้งยังมีการจัดสร้างสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี ซึ่งมีการรวบรวมพรรณไม้พื้นเมืองของไทย แบ่งเขตและสัดส่วนสวยงาม เหมาะแก่การศึกษาทางพฤกษศาสตร์ และมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือองค์พระมหาเจดีย์ชัยมงคลที่มีความสวยงาม ประกอบกับมีวัดสาขาของวัดผาน้ำทิพย์ ซึ่งเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางธรรมที่ประชาชนทั่วไปรู้จัก เลื่อมใสศรัทธา เพราะชื่อเสียงบารมีของหลวงปู่ศรีมหาวิโร ดังนั้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลจึงมีความโดดเด่นและหลากหลาย สามารถจัดระบบการท่องเที่ยวได้หลายลักษณะ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวทางธรรมะ รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย

ทั้งนี้ในส่วนของการศึกษาทัศนคติของนักท่องเที่ยว พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจที่ได้เข้ามาเที่ยวชมพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และมีการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวโดยรอบ แต่ยังมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงคือระบบการให้บริการนักท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ต้องพัฒนา เช่น ห้องน้ำ สถานที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยวเป็นต้น

สำหรับทัศนคติของชาวบ้านในพื้นที่ ต่างภาคภูมิใจที่เป็นเจ้าของพื้นที่ที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลตั้งอยู่ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือต่อภาครัฐหากขอความร่วมมือ แต่สิ่งที่คาดหวังมากที่สุดคือต้องการให้การก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคลเสร็จสมบูรณ์โดยเร็ว เพราะทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในผู้รับผิดชอบพื้นที่เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีผู้รับผิดชอบพื้นที่ที่ชัดเจน โดยพื้นที่ภายในพระมหาเจดีย์ชัยมงคลอยู่ในความรับผิดชอบของผู้รับเหมา เพราะอยู่ระหว่างการก่อสร้าง ส่วนภายนอกพระมหาเจดีย์ฯ เป็นความรับผิดชอบของ อบต.ผาน้ำย้อย ในขณะที่หน่วยงานของอำเภอหนองพอก และจังหวัดร้อยเอ็ด จะรับผิดชอบเกี่ยวกับการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยเป็นหลัก ขณะที่พระมหาเจดีย์กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงทำให้เกิดผลประโยชน์ทางธุรกิจขึ้นมาก นำไปสู่ประเด็นความขัดแย้งของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในทัศนะของชาวบ้านในพื้นที่จึงอยากให้เกิดความชัดเจนในผู้รับผิดชอบ เพื่อจะได้เกิดการพัฒนาไปมากกว่านี้

บทเรียนที่ได้จากการศึกษาข้อมูลต่างๆ พบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้สูง แต่ยังคงติดประเด็นความชัดเจนขององค์กรที่รับผิดชอบ ทำให้การพัฒนาขาดความเป็นเอกภาพ และการที่จะพัฒนาได้จริงจริง อาจต้องรอให้พระมหาเจดีย์ชัยมงคลสร้างแล้วเสร็จ โดยต้องใช้ระยะเวลา

ดังนั้น แนวทางพัฒนาที่เหมาะสม คือ องค์กรภาครัฐในระดับอำเภอ หรือจังหวัด จะต้องเป็นผู้ประสานความร่วมมือกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งวัด ผู้รับเหมา ประชาชนในพื้นที่ ให้เกิดความเข้าใจและทัศนคติในทางเดียวกันต่อการพัฒนา โดยใช้มาตรการที่ผ่อนปรน ค่อยๆประสานความร่วมมือ พร้อมๆ กับสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินโครงการวิจัยศึกษากาพย์พยากร การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก" จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้แนวความคิดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งบทเรียนที่ได้จากการวิจัยจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีมาตรฐาน โดยชุมชนมีส่วนร่วมได้ต่อไป

ในการดำเนินโครงการวิจัยฯ จะไม่สามารถสำเร็จลงได้หากปราศจากความอนุเคราะห์จากประชาชนในพื้นที่ตำบลผาน้ำย้อย เจ้าหน้าที่ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ซึ่งคณะผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ในขณะเดียวกัน ต้องขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดที่ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการทำวิจัยของคณาจารย์และบุคลากร รวมถึงเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ และท่านอาจารย์ ดร.โสมยงค์ โต๊ะทอง ที่ได้มีการระดมสรรพกำลังในการจัดทำชุดโครงการวิจัยเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งถือเป็นโอกาสสำคัญให้กับนักวิจัยหน้าใหม่ โดยเฉพาะนักวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ได้มีเวทีแสดงความคิดเห็น ได้เรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญในการวิจัยทางการท่องเที่ยวซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการวิจัยที่มีคุณภาพต่อไป

ขอขอบพระคุณอาจารย์อรุณศรี อื้อศรีวงศ์ ที่ทำหน้าที่วิทยากรผู้ประสานงานเครือข่ายวิจัยภาคอีสานอย่างเข้มแข็ง และเป็นแรงผลักดันให้การดำเนินโครงการวิจัยสำเร็จลุล่วงในที่สุด

คณะวิจัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. คำถามการวิจัย	2
3. วัตถุประสงค์โครงการ	3
4. พื้นที่ศึกษา	3
5. วิธีการดำเนินงาน	3
6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
7. แผนปฏิบัติการ	5
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	7
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	
1. กรอบการดำเนินงาน	47
- กิจกรรมที่ 1 การศึกษาบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ต่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	48
- กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ พระมหาเจดีย์	49
- กิจกรรมที่ 3 การเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ	49
- กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีชาวบ้าน	51
2. เครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล	
2.1 การวิเคราะห์ SWOT	52
2.2 การวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	52
2.3 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องมือทางสถิติ	53
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
กิจกรรมที่ 1 การศึกษาบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และชุมชน	54
กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ พระมหาเจดีย์ชัยมงคล.....	66
กิจกรรมที่ 3 การสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ ชัยมงคล และทัศนคติของชาวบ้านในพื้นที่	73
กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีชาวบ้าน	83
SWOT Analysis.....	86
ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	88

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 5 สรุป อภิปราย ข้อเสนอแนะ	90
บรรณานุกรม	95
ภาคผนวก	97

บทที่ 1

บทนำ

(Introduction)

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นมหาเจดีย์ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนผาหน้าย้อย ตำบลผาหน้าย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 70 กิโลเมตร ดำริสร้างโดยหลวงปู่ศรี มหาวิโร เป็นเจดีย์รูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ การจัดสร้างใช้ศิลปร่วมสมัย ใช้เทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ตกแต่งด้วยการหล่อเรซินปิดทอง งดงามอลังการ ใช้งบประมาณก่อสร้างกว่า 3,000 ล้านบาท บนพื้นที่ 101 ไร่ มีกำแพงล้อมรอบเป็นรูปแปดเหลี่ยม มีเรื่องเล่าขานว่าเป็นการออกแบบโดยช่างจาก กรมศิลปากรที่เขียนตามนิมิตร์ของหลวงปู่ศรีฯ โดยงบประมาณที่ได้ทั้งหมดมาจากเงินบริจาคด้วยศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

นอกจากความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรมแล้ว บริเวณที่ตั้งขององค์พระ - มหาเจดีย์ชัยมงคลยังมีความสวยงามตามธรรมชาติ คือตั้งอยู่บนผาหน้าย้อย ซึ่งเป็นหน้าผาหินเชื่อมต่อกับเขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่า ถ้าผาน้ำทิพย์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นด้านพฤกษศาสตร์ และ สัตวศาสตร์ สามารถเป็นแหล่งศึกษาทางนิเวศวิทยาได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันวัดผาน้ำทิพย์ ที่อยู่บริเวณเชิงผาหน้าย้อยเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนด้วยความเคร่งครัดในการปฏิบัติของพระสงฆ์ ในสายวิปัสสนากรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยวัดผาน้ำทิพย์มีศาลาใหญ่ที่สามารถรองรับผู้ปฏิบัติธรรมได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งองค์กรในท้องถิ่นมักใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรม อยู่เสมอ

พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เริ่มมีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น หลังจากที่มีการก่อสร้างเริ่มแล้วเสร็จในช่วงปี พ.ศ.2542 เนื่องจากปรากฏความสวยงามที่หาชมได้ยากในสิ่งปลูกสร้างในยุคปัจจุบัน ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวแวะเวียนเยี่ยมชมอยู่มิได้ขาด ยิ่งเป็นช่วงเทศกาล นักท่องเที่ยวจะมีจำนวนมาก จนต้องรอคิวที่จะขึ้นกราบนมัสการพระบรมสารีริกธาตุซึ่งประดิษฐานอยู่บนชั้นที่ 6 ขององค์พระมหาเจดีย์ เพราะบันไดทางขึ้นเล็กคับแคบ ไม่สามารถรองรับผู้เข้าชมได้เพียงพอ

ความมีชื่อเสียงขององค์พระมหาเจดีย์ ไม่ว่าจะเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ ความสวยงามของศิลปการก่อสร้าง ตกแต่ง ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าเยี่ยมชม สถานที่อย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกระทบเชื่อมโยงไปยังชุมชนที่อยู่รายรอบ โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลผาหน้าย้อยที่จากเดิมยึดอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นปลูกข้าว ปลูกมันสำปะหลัง ทำไร่ไถนา ภายหลังได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นการเปิดร้านขายอาหารให้กับนักท่องเที่ยวตามบริเวณปากทางขึ้นผาหน้าย้อย และหน้าประตูทางเข้าพระมหาเจดีย์บนผาหน้าย้อย ชาวบ้านบางส่วนหันมาทำอาชีพหาบเร่อาหาร เข้าไปขาย

ยังบริเวณพระมหาเจดีย์ การดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ทำให้ผาน้ำย่อย รวมถึงพระมหาเจดีย์ เริ่มก้าวเข้าไปสู่แนวทางของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอื่นๆ ของประเทศที่พุ่งขึ้นสู่กระแส พาณิชยกรรมที่ผู้เกี่ยวข้องพยายามเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในรูปแบบตัวเงิน โดย ไม่ทำนุบำรุง กระทั่ง อาจปล่อยปะละเลยจนเสื่อมโทรมไปในที่สุด

ทั้งนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน องค์กรการบริหารส่วนตำบล หรือ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการสำรวจและอนุรักษ์ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ให้สามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เพราะยังไม่มีระบบการสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ชัดเจน รวมถึงยังไม่มีหน่วยงานใด ที่ให้ความสำคัญในการจัดระบบทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งที่ได้ดำเนินไป เป็นเพียงการสำรวจพื้นที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เพื่อกำหนดเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด ที่จะประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบเท่านั้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด จึงได้จัดทำ “โครงการวิจัยศักยภาพทรัพยากร การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตำบลผาน้ำย่อย อำเภอหนองพอก” ซึ่งเป็นการใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ จะประสานความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น ชาวบ้าน องค์กรการบริหารส่วนตำบล วัด โรงเรียน และหน่วยงานภาครัฐในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ให้มีความตระหนักถึงการสร้าง กระบวนการ จัดระบบทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งนอกจากจะสามารถนำไปสู่ การพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดที่เสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่นได้อย่าง ยั่งยืนแล้ว ยังสามารถที่จะนำไปสู่การพัฒนาการเชื่อมโยงสู่เส้นทางการท่องเที่ยวอื่นๆ ในเขตภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะของการเป็นเครือข่ายทางการท่องเที่ยว ต่อไป

2. คำถามการวิจัย

- 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล มีศักยภาพที่จะก่อให้เกิด การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) อย่างไร
- 2) ผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการรับผิดชอบทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ ชัยมงคล มีความต้องการที่จะจัดระบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวใน ลักษณะอย่างไร
- 3) ชุมชนในท้องถิ่นต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว ในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลอย่างไร
- 4) แนวทางจัดมาตรฐานการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ ชัยมงคลที่เหมาะสม โดยท้องถิ่นมีส่วนร่วมควรเป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์โครงการ

- 1) เพื่อสำรวจศักยภาพของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่อยู่บริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด อันจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นแหล่งเสริมรายได้ของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยประสานความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง ชาวบ้าน องค์กรบริหารส่วนตำบล วัด โรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด
- 2) เพื่อให้กระบวนการวิจัยนำไปสู่การสร้างระบบการจัดการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวที่เหมาะสมในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลอย่างมีมาตรฐาน และสามารถเชื่อมโยงเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป โดยการให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางโครงสร้างระบบบริหารจัดการ
- 3) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยด้านการท่องเที่ยว กับผู้ที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล อันจะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) เพื่อให้กระบวนการวิจัยเป็นสื่อกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล รวมถึงเป็นสื่อกลางในการกระตุ้นจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของการจัดระบบการท่องเที่ยวที่มีมาตรฐาน อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

4. พื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านท่าสะอาด(หมู่ 6) บ้านเหล่าชุมมัน (หมู่ 7) บ้านท่าส้มป่อย (หมู่ 10)
ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

5. วิธีการดำเนินงาน

เครื่องมือในการวิจัย ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อให้ได้ ข้อมูลศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลโดยเครื่องมือวิจัยที่ใช้คือ

- 5.1 SWOT Analysis เพื่อศึกษาปัจจัยภายนอก และภายใน ของแหล่งท่องเที่ยว
- 5.2 การวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Critical Success Factors : CSF) เพื่อพิจารณาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
- 5.3 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (กำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ โดยไม่มีโครงสร้าง) ผู้นำในหมู่บ้านบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล องค์กรบริหารส่วนตำบล

ผาน้ำย้อย ผู้นำทางความคิด ประชาชนท้องถิ่น ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาบริบท
ของชุมชน ทักษะ ทักษะ ความสัมพันธ์กันในเชิงสังคม วัฒนธรรม

กิจกรรมในการดำเนินการวิจัย ประกอบไปด้วย

- 1.) การจัดเวทีชาวบ้านในตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด
เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของการจัดการการท่องเที่ยวในบริเวณ
พระมหาเจดีย์ชัยมงคล และรูปแบบการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ซึ่งชุมชนใน
ท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ โดยเชิญแกนนำชุมชน องค์กร
บริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อย ผู้นำทางความคิด
- 2.) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบไปด้วยตัว
แทน ชุมชน ตัวแทนจากภาครัฐที่มีส่วนรับผิดชอบ อาทิ ตำรวจ
เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นในแนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เหมาะสม
ในบริเวณพระมหาเจดีย์ ชัยมงคล
- 3.) จัดทำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อเก็บข้อมูลบริบทชุมชน รวมถึงทัศนคติ
ต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
โดยให้กลุ่มผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน
กำนัน ผู้นำกลุ่มแม่บ้าน) ผู้นำทางความคิด องค์กรบริหาร ส่วนตำบล
ผาน้ำย้อย เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนรับผิดชอบ (ตำรวจ เจ้าหน้าที่ป่าไม้
เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล
ผาน้ำย้อย)

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้ทราบถึงศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์
ชัยมงคล ทั้งทรัพยากรด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต ว่า
จะสามารถพัฒนาไปสู่การจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ในลักษณะใดบ้าง
- 2) ได้ผลงานวิจัยที่ได้เป็นรูปแบบมาตรฐานที่สามารถขยายผลไปสู่การศึกษา
ศักยภาพขอทรัพยากรการท่องเที่ยวในจังหวัด หรือในประเทศ แหล่ง
อื่นๆ ได้
- 3) ได้แนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐาน
และนำไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่สามารถปรับใช้กับแหล่งท่องเที่ยว
อื่น ๆ ได้
- 4) ข้อมูลที่ได้จากการทำวิจัยสามารถนำไปพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว
บริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลให้มีประสิทธิภาพ มีระบบ ระเบียบ ชัดเจน

- โดยประสานความร่วมมือกับคนในชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล
หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ให้หันมาร่วมกันรับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม
- 5) การจัดกิจกรรมต่างๆในการดำเนินการวิจัยสามารถผลักดันให้เกิดการพัฒนา
พัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมใน
บริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และสามารถขยายผลไปยังการจัดการ
ทรัพยากรการท่องเที่ยวแหล่งอื่นๆ ของจังหวัดร้อยเอ็ดได้ต่อไป

7. แผนปฏิบัติการ (Action Plan)

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	จำนวน วันที่ใช้
1. เพื่อสำรวจศักยภาพของ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ อยู่บริเวณพระมหาเจดีย์ชัย มงคล ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัด ร้อยเอ็ด อันจะนำไปสู่การ พัฒนาอุตสาหกรรม การการ ท่องเที่ยวที่จะก่อให้เกิดรายได้ แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน โดย ประสานความร่วมมือกับผู้ที่ เกี่ยวข้องทั้ง ชาวบ้าน องค์ การบริหารส่วนตำบล วัด โรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด	1.1 ศึกษาบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล - จากข้อมูลทุติยภูมิ - จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกคนในชุมชน ผู้นำ หมู่บ้าน พระ ผู้นำทางความคิดในหมู่บ้าน อบต. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 1.2 ศึกษาการรับรู้ และการตระหนักถึงความสำคัญ ของปัญหาในการจัดทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหา เจดีย์ชัยมงคล ของคนในชุมชน - จากการระดมความคิดในการจัดประชุมชาวบ้าน - ขยายผลการระดมความคิดสู่การจัดเวทีชาวบ้าน ตำบลผาน้ำย้อย	60 60
2. เพื่อให้กระบวนการวิจัยนำ ไปสู่การสร้างระบบการบริหาร จัดการทรัพยากรท่องเที่ยวที่ เหมาะสมในบริเวณพระมหา เจดีย์ชัยมงคลอย่างมีมาตรฐาน และสามารถเชื่อมโยงเป็นเส้น ทางการท่องเที่ยวสำคัญของ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อ ไป โดยการระดมความคิด จากผู้ที่เกี่ยวข้อง	2.1 ศึกษาแนวทางการจัดทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ เหมาะสมตามแนวความคิดของคนในชุมชน - จัดประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งชุมชน อบต. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพื่อระดมแนวความคิดใน การจัดการระบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมในบริเวณพระมหา เจดีย์ชัยมงคล และสร้างยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่นำ ไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน	30

แผนปฏิบัติการ (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรม	จำนวนวันที่ใช้
<p>3. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยด้านการท่องเที่ยว กับผู้ที่เกี่ยวข้อง และรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล</p>	<p>3.1 การศึกษาข้อมูลด้านบริบทชุมชน และข้อมูลที่ได้จากการจัดระดมความคิด โดยใช้ตัวแบบของ SWOT Analysis และ CSF (Critical Success Factors) เพื่อพิจารณาศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลว่ามีลักษณะที่จะพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้หรือไม่</p> <p>3.2 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างระบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว</p>	<p>60</p>
<p>4. เพื่อให้กระบวนการวิจัยเป็นสื่อกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล รวมถึงเป็นสื่อกลางในการกระตุ้นจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของการจัดระบบการท่องเที่ยวที่มีมาตรฐาน อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน</p>	<p>4.1 จัดทำเอกสารสรุปผลจากการระดมความคิดในระดับต่างๆ เสนอยังผู้ที่เกี่ยวข้อง</p> <p>4.2 จัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอต่อสาธารณะ ถึงผลที่ได้จากการวิจัย</p>	<p>60</p>

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม (Review Literature)

ในการดำเนิน "โครงการวิจัยศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก"

ได้มีการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ เอกสาร ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นกรอบความคิดในการดำเนินกิจกรรมวิจัยให้สามารถก่อประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการ และประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรในระยะยาว ซึ่งวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัด กิจกรรมการวิจัย และการถอดบทเรียนจากการวิจัยมีปรากฏดังนี้

เกี่ยวกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ จริยา เสกบุตร (2526 : 4) (อ้างใน ภัทรธิดา ผลงาม .2542 : 3) ได้ให้ความหมายของการวิจัยว่า การวิจัยคือการค้นคว้าหาความรู้ อย่างมีระบบ และแบบแผน เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือเกิดประโยชน์แก่มนุษย์ โดยอาศัยวิธีการที่เป็นที่ยอมรับในแต่ละสาขาวิชา กล่าวโดยสรุป การวิจัยเป็นการศึกษาหาความรู้โดยการศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงโดยมีระเบียบแบบแผน และจุดหมายที่แน่นอน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ ดังนั้น ในการทำวิจัย จำเป็นต้องใช้กระบวนการในการแสวงหาความรู้ที่เหมาะสม และถูกต้อง ซึ่งในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์นั้น มีได้หลายแนวทาง ทั้งนี้ ภัทรธิดา ผลงาม (2542 :4) ได้ระบุถึงลักษณะของการวิจัยที่ดีว่าควรมีลักษณะสำคัญดังนี้

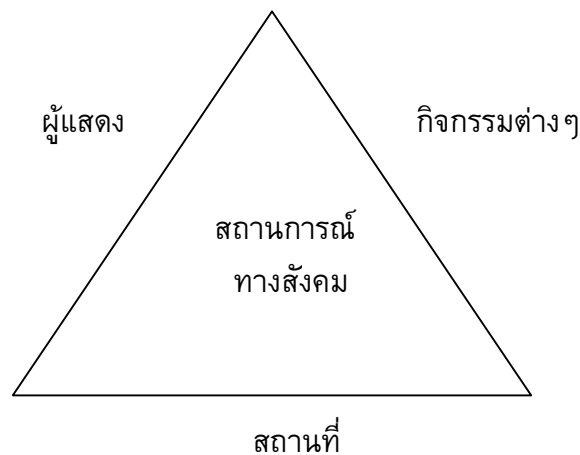
1. การวิจัยเป็นกระบวนการค้นคว้าหาความรู้ที่อยู่บนรากฐานของการใช้เหตุผลที่ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ
2. การวิจัยต้องมีการรวบรวมข้อมูลใหม่อย่างเป็นระบบ ถ้าเป็นข้อมูลเดิม จุดประสงค์ต้องแตกต่างไปจากเดิม
3. การวิจัยต้องใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพในการรวบรวมข้อมูล
4. การวิจัยต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมายที่แน่นอน และเป็นไปได้เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงต่างๆ
5. การวิจัยส่วนใหญ่มักจะเป็นการแก้ไข หรือตรวจสอบปัญหา โดยการกำหนดปัญหาในรูปของตัวแปร
6. การวิจัยต้องใช้ผู้ที่มีความรอบรู้ในเรื่องนั้นๆ ตลอดจนต้องมีความเข้าใจในระเบียบวิธีวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย
7. การวิจัยต้องมีการบันทึก และรายงานผลอย่างละเอียด ถูกต้อง เป็นไปตามผลของการศึกษาอย่างระมัดระวัง

8. การวิจัยเป็นงานที่ต้องใช้ความอดทน และความเพียรพยายามอย่างมาก ผู้ที่ ทำวิจัยทุกคนจึงต้องมีความอดทน กล้าหาญและซื่อสัตย์ ที่จะนำผล การวิจัยออกเผยแพร่ตามความเป็นจริงที่ศึกษาได้ ซึ่งในบางครั้งอาจมี ความขัดแย้ง กับบุคคลอื่นๆ ในสังคม

ในการดำเนินโครงการวิจัยที่ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยต้องเข้าใจในสถานการณ์ทาง สังคม ซึ่ง งามพิศ สัตย์สงวน (2542 : 69-74) ได้ระบุองค์ประกอบของสถานการณ์ทางสังคม ไว้ 3 อย่าง คือ สถานที่ (place) ผู้แสดง (actors) และกิจกรรมทางสังคม (social activities) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สถานที่

ลักษณะทางการยภาพของสถานที่จะเป็นรากฐานของสถานการณ์สังคม ครอบคลุมใดที่มีคนทำกิจกรรมต่างๆ แต่ละสถานที่จะเป็นโอกาสดีในการทำวิจัยสนามทางมานุษย วิทยา โดยมีความเกี่ยวพันขององค์ประกอบ ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบ 3 อย่างของสถานการณ์ทางสังคม

ดัดแปลงจาก : James Spreadley, Participant Observation. New

York :

Holt, 1980 หน้า 40 (อ้างใน งามพิศ สัตย์สงวน ,2542 :70)

2. ผู้แสดง

ในสถานการณ์ทางสังคมทุกสถานการณ์ จะต้องมีผู้แสดงเป็นคนจำนวน หนึ่งอยู่ นักวิจัยจำเป็นต้องแยกประเภทของผู้แสดง เพราะแต่ละประเภทมีสถานภาพและบทบาทต่างๆกันไป

3. กิจกรรมต่างๆ

เมื่อมีผู้แสดงประเภทต่างๆในสถานที่หนึ่งแล้ว มักมีกิจกรรมต่างๆตามมาด้วย ในตอนแรกนักวิจัยอาจเห็นพฤติกรรมจำนวนเป็นร้อยๆ ของการกระทำ (act) ซึ่งดูแตกต่างกันไป แต่เมื่อสังเกตซ้ำๆ ต่อไปเรื่อยๆ นักวิจัยสามารถจัดประเภทของกิจกรรมต่างๆได้ ในบางครั้ง ชุดหนึ่งของพฤติกรรมจะเชื่อมโยงเป็นแบบแผนที่ใหญ่ขึ้น เรียกว่าเหตุการณ์ต่างๆ (events) เหตุการณ์หนึ่งๆ มักเกิดขึ้นในสถานการณ์ทางสังคมต่างกัน ในขณะที่ผู้แสดงจะเคลื่อนจากสถานที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง และจะทำกิจกรรมต่างๆกันไป ดังนั้น จึงเป็นการที่ผู้เริ่มต้นทำวิจัยจะสังเกตและบันทึกกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นหน่วยเล็กๆ ของพฤติกรรมในสถานการณ์สังคมหนึ่งๆก่อน จากนั้นเมื่อเวลาผ่านไป จะเห็นโครงสร้างของกิจกรรมนั้นๆ ชัดขึ้น

เมื่อสถานการณ์สังคมทุกสถานการณ์ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญๆ 3 อย่าง คือ สถานที่ ผู้แสดงจำนวนหนึ่ง และกิจกรรมต่างๆ นักวิจัยควรคำนึงถึงการเชื่อมโยงสถานการณ์สังคมต่างๆเข้าด้วยกัน เพื่อให้สถานการณ์สังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น โดยมีการเชื่อมโยงสถานการณ์ทางสังคม 3 ลักษณะคือ

1. การรวมกันของสถานการณ์ทางสังคม

แม้ว่านักวิจัยอาจศึกษาสถานการณ์ทางสังคมสถานการณ์เดียว เช่น มุมหนึ่งของสนามเด็กเล่นแต่ต่อมาอาจจำเป็นต้องรวมสถานการณ์ทางสังคมทั้งหมดที่เกิดขึ้น บริเวณสนามเด็กเล่น เพื่อให้ให้เห็นภาพรวมของพฤติกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในสถานที่ที่เรียกว่าสนามเด็ก เช่น เด็กเล่นของเล่น พ่อแม่ดูแลอยู่ใกล้ๆ พ่อแม่ที่นั่งเก้าอี้บริเวณรอบ มีคนเล่นสเก็ตบริเวณทางเดิน ซึ่งผู้วิจัย จำเป็นต้องเชื่อมโยงสถานการณ์ทางสังคมทั้งหมดที่เกิดขึ้น ทั้ง 4 มุมของสนามเด็กเล่นเข้าด้วยกัน เพราะเป็นสถานการณ์ที่อยู่ใกล้เคียงกัน จะทำให้นักวิจัยได้สถานการณ์ทางสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้น จะทำให้ได้ภาพรวมที่สมบูรณ์ของสนามเด็กเล่นที่นักวิจัยศึกษา

2. ดาข่ายของสถานการณ์สังคม (Network)

ขณะที่สถานการณ์สังคมหลายสถานการณ์เชื่อมโยงกันได้เพราะความใกล้ชิดของสถานที่ แต่สถานการณ์สังคมอื่นๆ เชื่อมโยงกันได้เพราะมีผู้คนที่เป็นผู้แสดงอยู่ในชุดเดียวกันหลายสถานที่ต่างๆ กันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมสมัยใหม่ ผู้คนต่างเดินทางจากที่หนึ่งไปที่หนึ่ง และมีการกระทำทางสังคมกับกลุ่มคนอื่นๆอย่างกว้างขวาง สถานการณ์ทางสังคมจะเกิดการรวมกันเป็นดาข่ายของสถานการณ์ทางสังคมร่วมกัน

3. สถานการณ์ทางสังคมกับกิจกรรมที่เหมือนกัน

สถานการณ์ทางสังคมอาจเชื่อมโยงโดยหนทางที่ 3 คือกิจกรรมที่เหมือนกัน นั่นคือการศึกษากิจกรรมประเภทเดียวกันในสถานที่ต่างๆกัน เช่น ถ้าศึกษาวิจัยการว่ายน้ำ นักวิจัยอาจทำวิจัยที่สระว่ายน้ำ ที่แม่น้ำ ทะเลสาบ ชายทะเล ซึ่งตลอดการวิจัย นักวิจัยจะสังเกตกิจกรรมอย่างเดียวกันในหลายๆสถานที่ ซึ่งจะเห็นภาพรวมของสถานการณ์ทางสังคมที่ทำการศึกษา

ความหมาย ความสำคัญ และคุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยว

มนัส สุวรรณและคณะ (2544:25-30) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว

โดยระบุว่าทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง พื้นที่ สิ่งของ กิจกรรม และ/หรือมิติอื่นใดที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ประสบการณ์การใหม่ เป็นต้น แก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถปรากฏได้ทั้งในลักษณะรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง เช่น สิ่งก่อสร้าง ของที่ระลึก ถ้ำ และน้ำตก เป็นต้น และในลักษณะของนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง แต่สามารถสัมผัสได้ด้วยทางอื่น เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ความเป็นชนเผ่า และการเล่นการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า จากทรรศนะต่าง ๆ ที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งในลักษณะที่เป็นรูปธรรมสามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง และลักษณะที่เป็นนามธรรมไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว และสิ่งดึงดูดใจด้วยการท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นมรดกทรงคุณค่าของประเทศ โดยจะอยู่ในลักษณะที่เรียกว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือไม่อยู่ในลักษณะของการท่องเที่ยวก็ได้ เช่น ภาษา วิถีชีวิต การแต่งกาย อาหารประจำชาติ เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่ประเภทที่เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ โบราณสถานและศิลปวัฒนธรรม จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของระบบการท่องเที่ยว นอกจากบริการ การท่องเที่ยว และตลาดการท่องเที่ยว ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยือนได้ จึงนับได้ว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความสำคัญมากต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ความสำคัญด้านจิตวิทยา

ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความสำคัญด้านจิตวิทยา คือ

1.1 เป็นสิ่งดึงดูดใจให้มีการเดินทางท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวนับเป็นปัจจัยหลักที่นักท่องเที่ยวนำมาพิจารณาตัดสินใจเลือกที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่นั้นหรือไม่

1.2 เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความสุขลดความตึงเครียด ท้ายการการท่องเที่ยว ทั้งประเภทความสวยงามตามธรรมชาติ หรือประเภทโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมสามารถใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปพักผ่อนหย่อนใจให้หายความตึงเครียดจากภาระหน้าที่ประจำได้

2. ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความสำคัญด้านเศรษฐกิจ คือ

2.1 เป็นแหล่งที่มาของรายได้ของท้องถิ่น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยวเยี่ยมชมก่อให้เกิดการสร้างงาน อาชีพให้กับท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น การผลิตสินค้าที่ระลึกจำหน่ายนักท่องเที่ยว การจัดบริการที่พักในลักษณะโฮมสเตย์ให้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.2 เป็นแหล่งที่มาของรายได้ของธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เมื่อนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวโดยเยี่ยมชมก่อให้เกิดการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวจึงสามารถกระจายรายได้สู่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องหลายประเภท เช่น ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจพักรีสอร์ท ธุรกิจขายของที่ระลึก ธุรกิจขนส่ง เป็นต้น

2.3 เป็นแหล่งที่มาของรายได้ภาครัฐ รัฐบาลสามารถเรียกเก็บภาษีอากรการค้าและภาษีเงินได้จากผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งรัฐสามารถนำไปใช้พัฒนาประเทศ และช่วยชดเชยภาวะการขาดดุลการค้ากับต่างประเทศได้

3. ความสำคัญด้านสังคม

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเอื้อประโยชน์ต่อสังคมในด้านต่างๆ ดังนี้

3.1 ช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอุดมสมบูรณ์จะมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น เพราะสามารถใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจทำให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์แข็งแรง และยังช่วยให้มาตรฐานการครองชีพของประชาชนดีขึ้นด้วยการมีรายได้จากการท่องเที่ยวทำให้มีอำนาจซื้อสินค้าอุปโภคและบริโภคต่างๆ ได้มากขึ้น ทั้งยังช่วยลดปัญหาอาชญากรรมในสังคมได้

3.2 ช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กับประชาชน เนื่องจากการเดินทางไปท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ให้มีโอกาสดูแลเรียนรู้ได้สัมผัสของจริงได้รับประสบการณ์ตรงย่อมส่งผลให้เกิดทัศนคติที่กว้างไกล เกิดความประทับใจ และช่วยเสริมสร้างให้เกิดความรักและหวงแหนในทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านั้น

3.3 ช่วยสร้างความภูมิใจให้แก่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่นั้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของคนทั่วโลก ย่อมนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในพื้นที่ เช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมักกล่าวชมประเทศไทยเสมอว่าเป็นประเทศที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สวยงาม น่าสนใจ มีความหลากหลาย น่าตื่นตาตื่นใจ ซึ่งนำความภาคภูมิใจมาสู่คนไทยทุกคน

4. ความสำคัญด้านวัฒนธรรม

ทรัพยากรการท่องเที่ยวหลายประเภทสามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม ดังนี้

4.1 แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เช่น ภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิต การละเล่น งานเทศกาล ประเพณี ต่าง ๆ เป็นต้น นับเป็นสื่อซึ่งแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและของประเทศชาติ

4.2 สะท้อนให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาบรรพชน ทรัพยากรการท่องเที่ยว จำนวนมากได้สะท้อนให้เห็นปัญญาของบรรพชนที่ล้ำลึก เป็นความรู้ที่สามารถนำมาใช้เป็น แนวทางในการดำรงชีวิตของคนไทยรุ่นปัจจุบัน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีที่แสดงถึงการมี วัฒนธรรม เช่น การไหว้ ความมีน้ำใจไมตรี ลักษณะของสถาปัตยกรรมอันประณีตงดงาม เป็นต้น

5. ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรม ที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งแตกต่างจาก อุตสาหกรรมอื่นที่เน้นการนำเอาทรัพยากรขึ้นมาใช้ประโยชน์ จากประโยชน์ที่เกิดขึ้นมากมายที่ ตนได้รับจากทรัพยากรการท่องเที่ยวทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ อยู่ในสภาพที่เหมาะสมไม่เสื่อมสลาย การนำทรัพยากรไปใช้อย่างระมัดระวังมีจิตสำนึก และมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์ต่อไป

คุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวหลากหลายประเภทที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไป ท่องเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยวที่นั้น ควรมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ หรือ 4AS คือ

1. ความดึงดูดใจ (Attraction) ทรัพยากรการท่องเที่ยวควรดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว ได้ หรือมีลักษณะชวนตา ชวนใจ มีเสน่ห์เฉพาะตัวอันมีสาเหตุมาจาก

1.1 มีความงามตามธรรมชาติ เช่น ชายหาดทรายขาว แนวปะการังที่มีสีสัน สวยงาม รวมทั้งปลานชนิดต่างๆ ป่าที่มีพันธุ์ไม้นานาชาติหรือความงดงามที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทะเลสาบ รีสอร์ทในหุบเขา เป็นต้น

1.2 มีลักษณะของเหตุการณ์สำคัญเฉพาะกาล เช่น งานประเพณีในเทศกาล สำคัญในแต่ละท้องถิ่นการจัดขบวนบุปผาชาติหรือการตกแต่งขบวนพาเหรดและการแสดงใน เทศกาลต่างๆ การแสดง แสง สี เสียง ในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. ความสามารถในการเข้าถึงง่าย (Accessibility) ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะดึงดูด ความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มากหากมีความสะดวกในการเดินทางเที่ยวชม หากนักท่องเที่ยว สามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและใกล้ชิด นักท่องเที่ยวจะเกิดอรรถ รสในการท่องเที่ยวได้มาก ดังนั้นแม้แหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามแต่ขาดความสะดวกในการ เข้าถึง นักท่องเที่ยวจะไม่เดินทางไปเที่ยวชม หน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวจำ เป็นต้องดำเนินการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน สะพาน ที่จอดรถ เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแก่นักท่องเที่ยว

3. **ความประทับใจ (Amenity)** ทรัพยากรการท่องเที่ยวควรก่อให้เกิดความประทับใจ สุขใจ และซาบซึ้งใจในการเที่ยวชม เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทราชวัง วัด โบราณสถานต่างๆ ที่แสดงถึงอารยธรรมในอดีต หรือแม้แต่ ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การพักผ่อน อาทิ อุทยานแห่งชาติทางบกและทางทะเลหรือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น การร่วมงานในเทศกาลประเพณีต่างๆ เช่นงานคาร์นิวัลในประเทศบราซิล งานประเพณีสงกรานต์ในประเทศไทย เป็นต้น

4. **องค์ประกอบของการบริการ (Ancillary Service)** สถานที่ท่องเที่ยวควรจัดสรรบริการบริการด้านต่างๆ ให้กับนักท่องเที่ยว หน่วยงาน และภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่ออำนวยความสะดวกและดึงดูดใจนักท่องเที่ยว เดินทางมาท่องเที่ยวเหล่านี้ได้แก่

4.1 **การบริการด้านการตลาด** เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น

4.2 **การประสานความร่วมมือด้านการพัฒนาและกิจกรรมการท่องเที่ยว** เช่น การส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การวางแผนการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น และการจัดระบบการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

นอกจากคุณลักษณะหลักของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่กล่าวมาแล้วยังมีคุณลักษณะอื่นของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถบ่งบอกถึงความหลากหลายและแตกต่างกันไปโดยใช้เกณฑ์ต่างๆ ดังนี้

1. **กรรมสิทธิ์หรือการถือครอง (Ownership)** กรรมสิทธิ์หรือการถือครองทรัพยากรการท่องเที่ยว นับเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่สำคัญซึ่งต้องคำนึงถึงในการจัดการซึ่งกรรมสิทธิ์ในการถือครองจะเป็นได้ทั้งของรัฐ (public) และของเอกชน (private) กล่าวคือ หากเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ แหล่งประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น รัฐจะเป็นผู้สนับสนุน งบประมาณในการจัดการ วางแผน กำหนดนโยบาย และตัดสินใจ โดยคำนึงถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก มากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับเรื่องผลกำไรหรือผลตอบแทนที่จะได้รับจากพื้นที่ดังกล่าว การวางแผนการจัดการจึงเน้นระยะยาวมากกว่าระยะสั้น

2. **ทิศทางการดำเนินการ (Orientation)** ทิศทางการดำเนินการมีรูปแบบทั้งในลักษณะของการแสวงหาผลกำไร (profit) และไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit) แต่โดยทั่วไปความมุ่งหวังจากการดำเนินการมักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของผลตอบแทน เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภทอุทยานแห่งชาติ การดำเนินการอาจเป็นในลักษณะการจัดเก็บค่าธรรมเนียมในการเข้ามใช้พื้นที่ เพื่อนำค่าธรรมเนียมที่ได้รับไปใช้ในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวนั้นต่อไป หรือการให้สัมปทานเอกชนเข้าไปดำเนินการ เช่น นครวัดในประเทศกัมพูชา สวนสัตว์เปิดเขาเขียวในประเทศไทย เป็นต้น

3. **ลักษณะพื้นที่ท่องเที่ยว(Spatial Configurariion)** ลักษณะพื้นที่ท่องเที่ยวจะมีทั้งลักษณะที่เป็นพื้นที่กว้าง (areal) หรือเป็นจุดท่องเที่ยวเฉพาะ (nodal) ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่มีพื้นที่กว้าง เช่น อุทยานแห่งชาติ วนอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น อาจมีการจัดพื้นที่ออกเป็นส่วนๆ และ มีการกำหนดจุดท่องเที่ยวที่ชัดเจน เพื่อความมีประสิทธิภาพในการควบคุมดูแลและจัดการ หรือพื้นที่บางแห่งถูกกำหนดให้เป็นจุดท่องเที่ยวเฉพาะ เช่น ดริมเวิลด์ที่ประเทศไทย ดิสนีย์แลนด์ที่ประเทศ ฝรั่งเศส และโอเซียนเวิลด์ที่ประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น

4. **ลักษณะความเป็นของแท้หรือดั้งเดิม (Authencity)** ลักษณะทรัพยากรการท่องเที่ยวจะมีทั้งที่เป็นของแท้ดั้งเดิม (genuine) และของที่เลียนแบบ (imitative) บางครั้งก็อาจมีการโต้แย้งกัน ในเรื่องที่ว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นเป็นของแท้หรือเลียนแบบคุณค่าที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ แตกต่างกันหรือไม่ เช่น ภาพวาดสมัยหินที่ลาสโคซ์ บริเวณใกล้ถ้ำแห่งหนึ่งที่ฝรั่งเศส ถูกจำลองขึ้นเกือบเหมือนจริงเพื่อให้นักท่องเที่ยวชมได้สะดวกมากขึ้นนั้นก็ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความกังขา การจำลองภาพวาดในกรณีนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การตีความและการให้เหตุผล เช่น การจำลองภาพดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และปกป้องภาพวาดดั้งเดิม (original painting) นักท่องเที่ยวก็จะเห็นการสร้างลอกเลียนแบบเป็นสิ่งที่ดี

5. **ความหายาก (Scarcity)** ลักษณะความหายากของทรัพยากรการท่องเที่ยวอาจจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งพิเศษ มีเพียงหนึ่งเดียว (unique) หรือเป็นสิ่งที่มียู่ทั่วไป (ubiquitous) ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หายากมีอยู่เพียงหนึ่งเดียว ไม่ซ้ำกับใครที่ไหนหรือมีจำนวนน้อยจะสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเยี่ยมชมได้เป็นอย่างมาก เช่น ทะเลสาบเดดซี ซึ่งเป็นทะเลสาบที่มีน้ำเค็มที่สุดในโลก สามเหลี่ยมทองคำ ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม ในประเทศไทย เป็นต้นอย่างไรก็ดี ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งหายากบางอย่างจะมีความเสี่ยงต่อการสูญสลายหรือถูกทำลายได้ง่ายมากกว่าสิ่งที่มีอยู่ทั่วไป

6. **สถานภาพ (Status)** สถานภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวหลัก ซึ่งมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชม เช่น พีระมิดของประเทศอียิปต์ พระบรมมหาราชวังของประเทศไทย เป็นต้น และทรัพยากรการท่องเที่ยวอันดับรอง ซึ่งนักท่องเที่ยวจะให้ความสนใจในอันดับถัดไป หลังจากที่เดินทางไปเยี่ยมชม ทรัพยากรการท่องเที่ยวหลักแล้ว จากความสามารถในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวของทรัพยากร การท่องเที่ยวหลัก จึงนับเป็นเงื่อนไขที่ทำให้รัฐบาลหน่วยงานที่ดูแล รับผิดชอบ และผู้เกี่ยวข้องพิจารณาให้ความสำคัญกับทรัพยากร การท่องเที่ยวหลักเป็นอันดับแรก

7. **ความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity)** ทรัพยากรการท่องเที่ยวแต่ละประเภทอาจมีความสามารถในการรองรับในแต่ละด้านในแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกันไปในระดับสูง และในระดับต่ำ เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวบางประเภทที่มีความสามารถในการรองรับในแง่ของการบริการด้านการท่องเที่ยวในระดับต่ำ เช่น ไม่มีศูนย์บริการของข้อมูลข่าวสาร

เป็นต้น แต่ทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้อาจมีความสามารถในการรองรับในแง่ของการจัดการ คือ ป้องกันนักท่องเที่ยวเข้าไปเหยียบย่ำหรือทำลายทรัพยากรล้ำค่าในบริเวณนั้นได้เป็นอย่างดี โดยมีรั้วรอบขอบชิดและมีระบบการกำจัดขยะที่เหมาะสม เป็นต้น

8. ตลาด (Market) ทรัพยากรการท่องเที่ยวแต่ละประเภทจะเหมาะสมกับตลาดหรือกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่ต่างกัน ได้แก่ ตลาดเฉพาะกลุ่ม (niche) หรือตลาดทุกกลุ่ม (inclusive) ตลาดที่เป็นท้องถิ่น (residential) หรือตลาดที่เป็นนักท่องเที่ยว (tourist) เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวกลุ่มโบราณคดีในประเทศเคนยา สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวกลุ่มยุโรปได้ ในขณะที่นักท่องเที่ยวชาว เอเชียนิยมแหล่งท่องเที่ยวประเภทแหล่งช้อปปิ้งมากกว่า เป็นต้น นอกจากนี้ทรัพยากรบางประเภท ก็เป็นที่นิยมของทั้งคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้วย เช่นอาหารไทย เป็นต้น

9. ภาพลักษณ์ (Image) ภาพลักษณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถสะท้อนให้เห็นได้ ในลักษณะของความเป็นที่รู้จัก (familiar) ไม่เป็นที่รู้จัก (unfamiliar) มีภาพลักษณ์ทางบวก (positive) และมีภาพลักษณ์ทางลบ (negative) ภาพลักษณ์จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากต่อการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกเดินทางท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวกลุ่มสตรีนิยมไปเที่ยวที่ประเทศสิงคโปร์เนื่องจากเป็นแหล่งช้อปปิ้ง เป็นต้น ดังนั้น การตรวจสอบภาพลักษณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมาก

ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าของประเทศเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม การแบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวมีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งและการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. การแบ่งประเภททรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะ คุณค่า และความสนใจของ นักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีทั้งหมดออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะ คุณค่าและความสนใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีความสวยงาม และนับว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด โดยแบ่งย่อยออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1.1.1 ทิวทัศน์ (Scenery) ทิวทัศน์ต่างๆ ธรรมชาติทั้งที่สวยงามและแปลกประหลาด จะเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเที่ยวชม เช่น แกรนด์แคนยอนในประเทศสหรัฐอเมริกา ภูเขาไฟวิสซุเวียสในประเทศอิตาลีหรือสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล เช่น ในฤดูหนาวดอกทิวลิปหรือดอกซากุระจะบาน เป็นต้น

1.1.2 สัตว์ป่าหรือพรรณไม้ (Wildlife and Flora) สัตว์ป่าพรรณ

ไม้เป็นส่วนหนึ่งของความงามตามธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก เพราะชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ป่าเป็นสิ่งที่น่าศึกษาหาความรู้ รวมทั้งความหลากหลายของพรรณไม้ในป่าประเภทต่าง ๆ ซึ่งนับวัน จะหมดไป แต่ยังคงมีที่ท่องเที่ยวได้ เช่น อุทยานแห่งชาติ แหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า สวนสัตว์เปิด สวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ เป็นต้น

1.1.3 สภาพภูมิอากาศ (Climate) สภาพภูมิอากาศโดย เช่น แสง

แดด สายลม อากาศอบอุ่น หรือหิมะตกในฤดูหนาว ตลอดจนลักษณะอากาศที่แตกต่างไปจากถิ่นเดิม ของตน จะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นมาได้ เช่น ฤดูร้อนนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปยังชายฝั่งทะเล หรือฤดูหนาวชาวยุโรปนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศแถบตะวันออกซึ่งมีอากาศที่อบอุ่นกว่า เป็นต้น

1.1.4 ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (Natural Phenomenon) เป็น

ลักษณะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์เที่ยงคืน การเกิดสุริยุปราคา การเกิดฝนดาวตก เป็นต้น

1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนา หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องข้องในฐานะที่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา ซึ่งได้แก่

1.2.1 โบราณสถาน หมายถึง สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง โดยมีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปีขึ้นไป เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

1.2.2 โบราณวัตถุ หมายถึง สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลารักษ์ มีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปีขึ้นไป

1.2.3 ศาสนสถานหรือปูชนียสถาน หมายถึง สถานที่ควรแก่การนับถือหรือควรแก่การบูชา เช่น พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร และวัดพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เป็นต้น

1.2.4 ศาสนวัตถุหรือปูชนียวัตถุ หมายถึง วัตถุที่ควรแก่การบูชา เคารพนับถือ เช่น พระพุทธรูปเทพเจ้า เป็นต้น

1.2.5 แหล่งประวัติศาสตร์ หมายถึง สถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น สถานที่กระทำยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดสุพรรณบุรี สุสานสัมพันธมิตร จังหวัดกาญจนบุรี ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน เป็นต้น

1.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบต่อกันมา ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วยงานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม

ธรรม สิ้นค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษาชนเผ่าต่างๆ สวนสนุก สวนสัตว์ กิจกรรม เช่น การพายเรือ ขี่จักรยานภูเขา และล่องแก่ง เป็นต้น

2. การแบ่งประเภททรัพยากรการท่องเที่ยวตามช่วงชั้นโอกาสเชิงนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum : ROS)

การแบ่งประเภททรัพยากรการท่องเที่ยวตามช่วงชั้นโอกาสเชิงนันทนาการ อาศัยแนวคิด ของการวางแผน การจัดการและการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะ ประเภทอุทยานแห่งชาติในลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ทางสังคมและลักษณะการจัดการพื้นที่ที่เป็นตัวกำหนด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ให้นิยามและความหมายแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ

2.1 พื้นที่สันโดษ (Primitive : P) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ห่างไกลที่ยังคงสภาพความเป็นธรรมชาติหรือภูมิทัศน์ดั้งเดิมอย่างสมบูรณ์ มีปริมาณการท่องเที่ยวเบาบาง เนื่องจากการเข้าถึงกระทำได้ยากลำบาก ปรากฏร่องรอยของผลกระทบจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์มาน้อยและการควบคุม การจัดการนักท่องเที่ยวตลอดจน การพัฒนาต่างๆ ไม่มีปรากฏในพื้นที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมนันทนาการที่เน้นการสัมผัสและศึกษาเรียนรู้จากธรรมชาติอย่างแท้จริง เช่น การเดินป่าการศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมดูนก และส่องสัตว์ ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ เช่น การได้สัมผัสเรียนรู้พฤติกรรมของธรรมชาติ อย่างใกล้ชิด การพึ่งพาตนเองในการประกอบกิจกรรม เป็นต้น

2.2 พื้นที่กึ่งสันโดษระดับที่ 1 (Semi-Primitive Class I : SP-I) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สภาพพื้นที่โดยรวมยังคงมีความเป็นธรรมชาติไม่แตกต่างไปจากพื้นที่สันโดษมากนัก แต่ปริมาณ การใช้ประโยชน์โอกาสการพบเห็นนักท่องเที่ยวจะสูงกว่าพื้นที่สันโดษ เน้นการจัดการในลักษณะ การใช้โปรแกรมสื่อความหมาย การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมเหมาะสมสำหรับกิจกรรมนันทนาการประเภทเดียวกันกับกลุ่มพื้นที่สันโดษ โดยเพิ่มกิจกรรมทางน้ำบางประเภท การดำน้ำ การเล่นเรือ ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับเช่นเดียวกับพื้นที่สันโดษ แต่สัมผัส ความสงบจากธรรมชาติน้อยกว่า

2.3 พื้นที่สันโดษระดับที่ 2 (Semi-Primitive Class II : SP-II) แหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ โดยรวมยังคงความเป็นธรรมชาติ แต่การเข้าถึงกระทำได้สะดวกมากกว่าแหล่งท่องเที่ยว 2 กลุ่มแรกส่งผลให้ปริมาณการใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น โอกาสที่ผู้มาเยือนจะพบปะกับกลุ่มนักท่องเที่ยวอื่นๆ จึง สูงกว่าในแหล่งท่องเที่ยว 2 กลุ่มแรก การจัดการนักท่องเที่ยวกระทำในรูปของการใช้กฎระเบียบ การใช้โปรแกรมสื่อความหมายและการควบคุมโดยอาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีการพัฒนาในระดับกลาง มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็นต่อการประกอบกิจกรรมให้ผู้มาเยือนเพิ่มขึ้น เช่น ห้องสุขา ลานจอดรถ เป็นต้น กิจกรรมสำหรับพื้นที่นี้ได้แก่งิจกรรมทั้งหมดใน SP-I และกิจกรรมการศึกษา เรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิม ชิม้า การปิกนิก กิจกรรมการพักผ่อนแบบแคมป์กลุ่มเล็กและกิจกรรมอื่นๆ ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับใกล้

เคียงกับ SP-I โอกาสสัมผัสธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบจะมีน้อยกว่า เพิ่มโอกาสของการเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมของโอกาสมนต์ด้านการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มนักท่องเที่ยวอื่น ๆ

2.4 พื้นที่ธรรมชาติที่พัฒนา (Developed Natural : DN) แหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ยังคงมีสภาพแวดล้อมโดยรวมเป็นธรรมชาติ หากแต่เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่พัฒนาปรับเปลี่ยนแล้ว เพื่อสนองต่อกิจกรรมการใช้ประโยชน์ของผู้มาเยือน การเข้าถึงกระทำได้สะดวกโดยทางเรือ รถ ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่กลุ่มนี้ค่อนข้างหนาแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูกาลท่องเที่ยว ปรากฏร่องรอยผลกระทบชัดเจน มาตรการในการจัดการและควบคุมนักท่องเที่ยวถูกนำมาใช้ทุกรูปแบบเท่าที่มี ความเป็นไปได้ เช่น มีห้องน้ำ ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก และสิ่งอื่นๆ โดยการออกแบบ สิ่งอำนวยความสะดวกเน้นความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ กิจกรรมทั้งหมดคือกิจกรรมที่กล่าวถึงใน SP-II และกีฬาทางน้ำประเภทต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายหรือข้อบังคับของพื้นที่ประสบการณ์ที่ จะได้รับทุกส่วนจะเหมือนกับ SP-II โดยเพิ่มโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ และความสะดวกสบายในการประกอบกิจกรรมอันเนื่องมาจากสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการในพื้นที่

2.5 พื้นที่ชนบท (Rural : R) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะพื้นฐานของแหล่งเป็น ชุมชนในชนบทที่มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ การเข้าถึงความสะดวกปานกลางถึงสูงโดยทางรถ เรือ มีการจัดการเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งควบคู่กับการจัดการ พื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เป็นแหล่งที่มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ของมนุษย์เกือบทุกรูปแบบทั้งที่ ปรากฏในพื้นที่แบบ DN และกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการเล่นหรือการแสดงออกของชุมชน ประสบการณ์ที่ได้รับคือ การได้สัมผัสและเรียนรู้กับวัฒนธรรมท้องถิ่น การปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ และกับราษฎรในท้องถิ่น และความความสะดวกสบายจากบริการด้านการท่องเที่ยว ธรรมชาติ ที่มีการดัดแปลงหรือมีการก่อสร้างเพิ่มเติมมีการจัดกิจกรรมตอบสนองความต้องการของผู้เยี่ยมชม มีสิ่งอำนวยความสะดวกเต็มรูปแบบ (ตรงกับพื้นที่ธรรมชาติที่มีการพัฒนา-Developed natural) คุณค่า ต่อผู้มาเยี่ยมชมอยู่ที่การได้มาพักผ่อนอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ แต่ได้รับความสะดวกสบายอย่างครบถ้วน เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภทรีสอร์ท เป็นต้น

สถานภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ประเทศไทยมีศักยภาพการท่องเที่ยวโดยรวมสูงเพราะมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสวยงาม หลากหลายทางธรรมชาติ มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีชื่อเสียง มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยได้รับความสนใจและนำรายได้สู่ประเทศอย่างมหาศาล ในการที่จะจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องทราบถึงตำแหน่งที่ตั้ง การกระจายตัว และลักษณะการใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

1.บริเวณที่ตั้ง และการกระจายตัวของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยจะประกอบด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายแตกต่างกัน โดยแบ่งเป็น 6 ภูมิภาค ดังนี้

1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคเหนือ ภาคเหนือของประเทศไทยตั้งอยู่ตอนบนสุด ของประเทศ ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นภูเขาและที่สูงสลับกับที่ราบระหว่างภูเขา มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญหลายสายของประเทศ ความสวยงามของธรรมชาติรวมทั้งลักษณะภูมิอากาศ และความล่ำค่าของชนบทรรมนิยมประเพณี ทำให้ภูมิภาคนี้มีรายได้ทางเศรษฐกิจภาคบริการโดยเฉพาะการท่องเที่ยวและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องสูง ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคเหนือ แบ่งออกเป็น

1.1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและที่สูงเป็นส่วนใหญ่และมีป่าไม้ค่อนข้างมาก ทำให้ภาคเหนือมีความได้เปรียบภูมิภาคอื่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ ดอยปุย ดอยอินทนนท์ ดอยหลวง ขุนตาล และแจ้ซ้อน เป็นต้น ประเภทถ้ำซึ่งมีลักษณะส่วนใหญ่ เป็นเขาหินปูน เช่น ถ้ำหลวงเชียงดาว ถ้ำนางนอน และถ้ำผาไทย เป็นต้น ประเภทน้ำตก เช่น น้ำตกห้วยแก้ว น้ำตกแม่สา น้ำตกแม่กลาง น้ำตกแม่ยะ เป็นต้น ส่วนทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น ดอยตุง ดอยอ่างขาง เสาดิน และแพะเมืองผี เป็นต้น

1.1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน ภาคเหนือเคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่สมัยอาณาจักรล้านนาทำให้มีโบราณสถานโบราณวัตถุซึ่งยังคงปรากฏหลักฐาน ให้เห็นเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องทางศาสนา เช่น พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุดอยมทอง พระธาตุนครไชย พระธาตุนครชัย พระธาตุนครชัย พระธาตุนครชัย เป็นต้น

1.1.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมภาคเหนือมีเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ด้วยลักษณะของภูมิภาคที่ค่อนข้างหนาวเย็นกว่า ภูมิภาคอื่น ประกอบกับความร่มรื่นของป่าไม้ทำให้ศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาคมีความอ่อนช้อย นุ่มนวล และสวยงาม โดยแสดงออกในลักษณะของการแต่งกาย พุดจา การฟ้อนรำ การเล่นดนตรี งานหัตถกรรม สถาปัตยกรรม เช่น การทอผ้า ทำร่ม แกะสลัก เครื่องเงิน เครื่องเงิน หมูบ้านชาวเผ่าต่างๆ เทศกาลดอยตุง เทศกาลดอกบัวตอง ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเป็ง เป็นต้น

1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคกลาง ภาคกลางของประเทศไทยมีลักษณะเป็นที่ราบ ส่วนใหญ่เกิดจากการทับถมของตะกอนน้ำพัดพา ที่ตั้งของภูมิภาคได้เปรียบภูมิภาคอื่นทั้งในแง่เศรษฐกิจและการเมือง ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคกลางที่โดดเด่น แบ่งออกเป็น

1.2.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ภาคกลางมีทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติประเภทป่าเขา ถ้ำ น้ำตก ในบริเวณที่อยู่ติดกับขอบของที่ราบของภูมิภาคซึ่งมีพื้นที่ป่าไม้ปรากฏอยู่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่รู้จักกันทั่วไป อุทยานแห่งชาติทุ่ง

แสดงหลวง อุทยานแห่งชาติศรีสัชชาลัย อุทยานแห่งชาติน้ำหนาว น้ำตกสาริกา น้ำตกนางรอง น้ำตกแก่งโสภา เป็นต้น

1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน ภาคกลางมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะเคยเป็นที่ตั้งราชธานีเก่าหลายแห่งตั้งแต่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชาลัย-กำแพงเพชร และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลก ทางด้านวัฒนธรรมจากองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (UNESCO) เป็นต้น มรดกทางด้านสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าเช่นพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศ พระปรางค์สามยอด พระพุทธรูปปางจังหวัดสระบุรี พระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งวิมานเมฆ เป็นต้น

1.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีพื้นที่และประชากรมากที่สุดของประเทศ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงเกิดจากการยกตัวของเปลือกโลก ลักษณะภูมิประเทศจะคล้ายคลึงกับภาคเหนือและภาคตะวันตก มีทรัพยากรการท่องเที่ยวค่อนข้างสมบูรณ์โดยแบ่งออกเป็น

1.3.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมากมาย เช่น อุทยานแห่งชาติภูเก้าภูเตี้ย อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ภูหลวง น้ำตกหมวกเหล็ก น้ำตกธารทิพย์ ถ้ำผาพวง และถ้ำวัวแดง ทุ่งกุลาร้องไห้ ซากไดโนเสาร์ เป็นต้น

1.3.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโบราณสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุขามแก่น ส่วนปราสาทหินซึ่งเป็นโบราณสถานที่ได้รับอิทธิพลจากขอม เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินเมืองต่ำ นอกจากนี้ยังมีอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อุทยานประวัติศาสตร์บ้านเชียง เป็นต้น

1.3.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประเภทศิลปวัฒนธรรมมากคล้ายๆ กับภาคเหนือ มีการละเล่น การแสดง ตลอดจนวิถีชีวิตของประชาชนที่มีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะ เช่น ภาษาอาหารพื้นเมือง นาฏศิลป์ ดนตรีพื้นเมือง เช่น หมอลำ เพลงแคน โปงลาง นอกจากนี้ยังมีงานศิลปหัตถกรรมที่เด่น เช่น เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

1.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกของประเทศเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น ลักษณะภูมิประเทศที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนบนและมีชายฝั่งติดกับทะเลด้านตะวันตกและด้านใต้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ เป็นต้น

1.4.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ภาคตะวันออกค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทชายหาดและเกาะแก่ง เช่น หาดพัทยา หาด

บางแสน อุทยานแห่งชาติทางทะเลเกาะเสม็ด หาดทรายแก้ว เกาะช้าง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทป่าเขา และน้ำตก เช่น น้ำตกพริ้ว สวนสัตว์เปิดเขาเขียว เป็นต้น

1.4.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน ภาคตะวันออกมีโบราณสถานหลายแห่ง เช่น โบราณสถานสระมรกต โบราณสถานเมืองศรีมโหสถ เมืองโบราณตำบลเมืองไผ่ ปราสาทเพชรน้ำค้าง ปราสาทเขาน้อยสิขมพู วัดโสธรวรารามวรวิหาร เป็นต้น

1.4.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่มีชื่อเสียง เช่น อาหาร ทะเล ผลไม้ รัตนชาติ ประเพณีวิ่งควาย งามมาฆบูชาที่มีศรีปราจีน เป็นต้น

1.5 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคตะวันตก ภาคตะวันตกเป็นภาคที่มีจำนวนจังหวัด น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น ลักษณะภูมิประเทศมีรูปร่างเรียวยาว และมีแนวเทือกเขาขวางตัว ในแนวเหนือใต้ บริเวณตอนกลางไปไปจนถึงด้านตะวันตกที่ติดกับประเทศสหภาพเมียนมาร์ ภูมิภาคนี้มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งลักษณะที่เป็นธรรมชาติและสิ่งปลูกสร้างดังนี้

1.5.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ภาคตะวันตก ทรัพยากรธรรมชาติหลากหลายประเภท เช่น อุทยานแห่งชาติเอราวัณ อุทยานแห่งชาติสามร้อยยอด เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ทุ่งใหญ่นเรศวร ซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกด้าน สิ่งแวดล้อมจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) นอกจากนี้ยังมีถ้ำและน้ำตกที่สวยงาม เช่น ถ้ำชาตูลอดถ้ำดาวดึงส์ ถ้ำละว้า น้ำตกไทรโยค น้ำตกเอราวัณ เป็นต้น ส่วนบริเวณชายฝั่งทะเลใน 2 จังหวัด คือ เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์จะมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทชายหาดที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว เช่น หาดหัวหิน หาดชะอำ และหาดเจ้าสำราญ เป็นต้น

1.5.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานในภูมิภาคนี้มักเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น ด้านเจดีย์ สามองค์ สะพานข้ามแม่น้ำแคว ทางรถไฟสายมรณะ สุสานสัมพันธมิตร อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ เป็นต้น

1.6 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในภาคใต้ ภาคใต้มีลักษณะภูมิศาสตร์ที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นหลายอย่าง เช่น รูปทรงและที่ตั้งของภูมิภาคนี้มีลักษณะเรียวยาวเป็นคาบสมุทรที่ติดกับทะเล 2 ด้าน ภูมิศาสตร์ที่มีฤดูกาลที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน มีฝนตกชุกเกือบตลอดทั้งปี ส่วนประชากรมีความแตกต่างเรื่องศาสนา และเชื้อชาติทรัพยากรการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น

1.6.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ภาคใต้อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทป่าเขา ถ้ำ น้ำตก ชายหาด และเกาะแก่ง เช่น อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า อุทยานแห่งชาติทะเลน้อย อุทยานแห่งชาติทะเล เช่น อุทยานแห่งชาติตะรุเตา อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอ่างทอง อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสิมิลัน อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะ

สุรินทร์ หาดทรายรี หาดนราทัศน์ หาดราไวย์ หาดเจ้าไหม ถ้าเสด็จ ถ้าคูหาภิมุข ถ้าลอด น้ำตกอินทศร น้ำตกละออรุ่ง น้ำตกโตนเพชร น้ำตกฉัตรวาริน เป็นต้น

1.6.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน ภาคใต้มีโบราณสถานที่สำคัญทางศาสนาซึ่งเป็นที่รู้จักและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เช่น พระธาตุไชยา พระมหาธาตุนครศรีธรรมราช วัดเขากง มัสยิด 300 ปี สุสานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว อุโมงค์ประวัติศาสตร์ เขาน้ำค้าง เป็นต้น

1.6.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ภาคใต้มีความหลากหลายในด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น การเซตหนังตะลุง รำโนราห์ ประเพณีปล่อยลูกเต่า ประเพณีลอยเรือของชาวเลที่เกาะลันตา วิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น หมู่บ้านประมง หมู่บ้านซาไก เป็นต้น

2. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในอดีตที่ผ่านมา จะเน้นการท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนาน นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปท่องเที่ยว ในสถานที่ท่องเที่ยวที่เหมือนกัน เน้นการท่องเที่ยวในสถานที่ที่เป็นแหล่งธรรมชาติ เช่น ทะเล ภูเขา น้ำตก การประกอบกิจกรรมระหว่าง การท่องเที่ยวยังขาดจิตสำนึกเช่น การทิ้งขยะในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว การขีดเขียนข้อความต่างๆ บนใบไม้ บนกำแพงบริเวณแหล่งโบราณสถาน การเก็บเปลือกหอยที่ระลึก หรือการส่งเสียงดังในขณะที่เดินเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง เป็นต้น การกระทำเหล่านี้อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ในอดีตที่ผ่านมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวจะเป็นนโยบายเชิงรับ มากกว่าเชิงรุกด้วยความคิดพื้นฐานที่ว่าประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่อุดมสมบูรณ์มี ความหลากหลาย จึงถูกนำมาเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและเน้น ความสำคัญเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญต่อผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวเป็นอันดับรอง นโยบายและ กลยุทธ์ต่างๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงอาจไม่สอดคล้องและประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ในปัจจุบันแนวโน้มการใช้ประโยชน์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง นักท่องเที่ยวมีทัศนคติที่ดีและมีจิตสำนึกต่อการท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวจะเน้นถึง คุณค่าของทรัพยากรเหล่านั้นมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าในเชิงความงามตามธรรมชาติ คำนึงถึงระบบนิเวศวิทยา คุณค่าทางศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นมากขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านั้นมีลักษณะที่ยั่งยืน และเป็นมรดกสืบทอดแก่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป รูปแบบของการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีลักษณะที่เน้นการจัดรูปแบบ การท่องเที่ยวแบบใหม่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและชนบท การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เน้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะ เชิงรุกมากขึ้น ด้วยความตระหนักในความสำคัญเชิงเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวควบคู่กับสภาพ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยวและภาวะการแข่งขันด้านธุรกิจการท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่สูงมาก ทำให้รัฐจัดทำนโยบายและกิจกรรมต่างๆ เพื่อรองรับกลยุทธ์ดังกล่าว เช่น การจัดทำแผนแม่บทด้านการท่องเที่ยวของประเทศ จัดทำแผนฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวการอนุรักษ์การท่องเที่ยวไทย การจัดทำระบบมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทั่วประเทศ เป็นต้น

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ในยุคโลกาภิวัตน์นักท่องเที่ยวมีทัศนคติและค่านิยมในการคำนึงถึงมาตรฐานและคุณภาพ ของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวได้ โดยเน้นการได้รับประโยชน์อย่าง คุ่มค่า และเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่รักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นแนวคิดในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวจึงมีแนวทางและหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งแนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 เพื่อสร้างความพึงพอใจสูงสุดให้กับนักท่องเที่ยวและจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกในระยะยาว

ประเทศไทยมีเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) และสืบเนื่องจากการประชุมสุดยอดแห่งสหประชาชาติที่นครริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิลในปี 2535 ที่เรียกว่า Rio Summit หรือ Earth Summit มีอนุสัญญา 1 ใน 5 ฉบับที่ Agenda 21 หรือแผนแม่บทของโลก ที่กล่าวถึง การพัฒนาทุกประเภทต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความหมายของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพแก่ชีวิตของสังคมในปัจจุบันและในอนาคต โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่า อย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรม ใ่วินาทีที่เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

องค์ประกอบของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

แนวคิดของการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถพิจารณาจากองค์ประกอบ 4 ประการคือ

1. การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชุมชนขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
4. การประสานงานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

หลักการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบด้วยหลักการ 10 ประการคือ

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable)

หมายถึง ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ที่มีอยู่ดั้งเดิมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดให้คุ้มค่า โดยคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

1.1 การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดี รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูนและเสริมสร้างไว้ให้มีมากเพียงพอ ต่อการใช้เพื่อดำรงชีวิต อย่างเหมาะสม

1.2 การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากร ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและเหมาะสมนั้นจะเป็นแนวทางให้สามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นและลดการก่อของเสีย (Reducing Over-consumption and Waste) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมกัน วางแผนกับผู้เกี่ยวข้อง จัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกัน ใช้ทดแทนกันได้เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก เช่น สิ่งก่อสร้างที่ใช้ไม้จากธรรมชาติหากลดการใช้ไม้ลง โดยใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติคล้ายไม้สร้างเสริมประกอบ จะเป็นการช่วยลดการตัดไม้ลงได้ ในกรณีที่สร้างอาคารเพื่อบริการนักท่องเที่ยวอาจใช้วัสดุโปรงใส ประกอบเพื่อรับแสงสว่างจากธรรมชาติเพื่อลดแสงสว่างจากการใช้ไฟฟ้า เป็นต้น การลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและลดการใช้พลังงานไฟฟ้ามีส่วนช่วยในการลด

ค่าใช้จ่ายหรือลดต้นทุนการผลิตของผู้ประกอบการสามารถนำงบประมาณที่เหลือไปใช้ในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและเพิ่มคุณค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวได้

ส่วนการลดการก่อของเสีย เช่น ขยะปฏิภูลต้องหาวิธีการจัดการโยการแยกประเภทขยะ ขยะแห่งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำ การแปรรูปกับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ส่วนขยะเป็ยกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม(Maintain Diversity) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่า และมาตรฐานการบริการเพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับไปใช้ซ้ำอีก เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นน้ำตก อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก การปีนหน้าผา หรือหมู่บ้านวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี อาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัวหรือควาย เป็นต้น

4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่จะทำงานตามแผนที่วางไว้ จะต้องประสานแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวกับแผนการกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ แผนพัฒนาของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองท้องถิ่น แผนพัฒนาของสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จะช่วยขยาย ศักยภาพในระยะยาว

5. ต้องนำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยการสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบกิจการในท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลเพื่อการขายฐาน สร้างรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรร่วมโดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์หรือร่วมแก้ปัญหา เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วย เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. การประชุมปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and the Public) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบัน

การศึกษา สถาบันการศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ร่วมประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับการท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการตลาด โดยการจัดประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกันเป็นการ ลดความขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน เช่น การใช้ที่สาธารณประโยชน์ การใช้น้ำเพื่อบริโภคจากแหล่งเดียวกัน การจัดการขยะ การบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

8. การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงานดูงานสม่ำเสมอให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กรเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

9. จัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (Marketing Tourism Responsible) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้เกี่ยวข้องจัดเตรียม ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการ การขายให้พร้อม เพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาด การท่องเที่ยวที่เป็นเอกสารแผ่นพับ หนังสือคู่มือวิดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking Research) ความจำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหา และเพิ่มคุณค่า คุณภาพต่อแหล่งท่องเที่ยวต่อการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามจากผู้ใช้บริการโดยตรง จากใบประเมิน หรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อให้ทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการ การบริการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

นอกจากการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องพิจารณาหลักการ 10 ประการ ดังกล่าวข้างต้น แล้วนั้นยังต้องพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากร การท่องเที่ยวอีกด้วย

ขีดความสามารถในการรองรับทรัพยากรการท่องเที่ยว

ขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของทรัพยากรการท่องเที่ยว มีแนวคิดพื้นฐานจากการพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งหวังในการใช้เพื่อการ จัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งพิจารณาได้ 2 ลักษณะคือ

1. ขีดความสามารถในการรองรับสิ่งแวดล้อม หมายถึง การกำหนดสภาวะสูงสุดที่ สภาวะสิ่งแวดล้อมหนึ่งหรือพื้นที่หนึ่ง หรือระบบสิ่งแวดล้อมหนึ่งจะสามารถมีได้ของสรรพสิ่งร่วมกันในจำนวนสูงสุด ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความเป็นอยู่ดีมีสุขของสรรพสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ขีดความสามารถในการรองรับเป็นความพอเหมาะขั้นต่ำที่สุดที่สามารถให้มีการนำองค์ประกอบออกจากระบบ หรือเข้ามาสู่ระบบโดยไม่ทำให้ระบบนั้นๆ ได้รับความกระทบกระเทือนหรือสามารถฟื้น

คืนได้ในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งความสามารถสูงสุดของพื้นที่ใดๆ สามารถแปรผันไปตามปัจจัยของสิ่งแวดล้อมนั้น ดังนั้นจึงสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงขีดความสามารถสูงสุดของพื้นที่หรือระบบแวดล้อมใดๆ ได้

2. ขีดความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยว วัดได้ด้วยปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถอยู่ได้ในทุกเวลาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ ในปริมาณที่จะทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายน้อยที่สุด ยังคงรักษาสภาพ การท่องเที่ยวที่ดีไว้มากที่สุดโดยนักท่องเที่ยวมีความพอใจ และได้รับความสะดวกอย่างเหมาะสม ทั้งนี้การพัฒนาจะต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในท้องถิ่นด้วยหรืออาจกล่าวโดยสรุปว่าขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ที่พื้นที่นั้นจะสามารถแบกรับได้ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้นนอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในด้านต่างๆ ดังนี้

2.1 ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึงระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะไม่ทำให้ระบบ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงระดับการอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่

2.2 ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Environmental Carrying Capacity) หมายถึง ระดับของนักท่องเที่ยวที่สูงที่สุดที่จะไม่ทำให้ระบบสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศด้อยค่าลง ซึ่งได้แก่ ลักษณะทางชีวภาพ คุณภาพน้ำ ดินอากาศ ความสัมพันธ์ของ สิ่งมีชีวิตและการรองรับของเสียและสิ่งปฏิกูล

2.3 ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ระดับปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนานและความประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไปเมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงระดับ สูงสุดที่จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนท้องถิ่นจนเกิดความไม่พอใจและการล่มสลายของชุมชน

2.4 ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระดับเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในหมู่สมาชิกในสังคมและไม่กระทบต่อการลงทุนและการดำรงชีพของประชากร

ดังนั้น การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวจึงมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายคือการ จัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์ และสังคม เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันต้องพยายามรักษาความสมดุลของทรัพยากรการท่องเที่ยวในทุกวิถีทาง เพื่อให้เกิดความหลากหลายในรูปแบบการใช้ประโยชน์การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

สถานการณ์ปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนทวีความสำคัญเพิ่มขึ้น เนื่องจากหากสามารถจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางการจัดการ ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จได้สูง

ความหมายของชุมชน

ชุมชนมีความหมายแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ชุมชนพื้นที่ ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศ
2. ชุมชนหน้าที่ ได้แก่ การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปการรวมกันเป็นกลุ่มกำหนดระเบียบแบบแผนข้อบังคับขึ้นเพื่อประกอบหน้าที่ กิจการใดกิจการหนึ่งขึ้นเป็นองค์กรหนึ่ง โดยอาจมีชื่อแตกต่างกันไป เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท เป็นต้น

ความหมายและองค์ประกอบขององค์กรชุมชน

องค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มคนในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมหนึ่งๆในชุมชน เช่น กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มวนเกษตร เป็นต้น การจัดตั้งองค์กรชุมชนมีหลายประเภท เช่น จัดตั้งตามขอบเขตของปัญหา ขอบเขตของพื้นที่ที่องค์กรชุมชนแบบไม่เป็นทางการและแบบเป็นทางการ เป็นต้น

องค์ประกอบขององค์กรชุมชน พิจารณาจากลักษณะองค์กรและสมาชิกในองค์กร ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 7 ประการ คือ

1. **มีอุดมการณ์ร่วมกัน** หมายถึง การมีทัศนคติต่อโลก ต่อสังคม ต่อชุมชนร่วมกัน ถือเป็น สิ่งสำคัญที่จะยึดเหนี่ยวทิศทางการรวมกลุ่มของชุมชน สามารถใช้อุดมการณ์กำหนดเป็นเป้าหมายระยะยาว วิสัยทัศน์ขององค์กรได้ด้วย

2. **การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน** องค์กรชุมชนต้องมีเป้าหมายร่วมกันว่าจะดำเนินกิจกรรมต่อไปเพื่ออะไร

3. **การมีผลประโยชน์ร่วมกันและกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม** ธรรมชาติ

ของมนุษย์ทุกคนต้องการผลประโยชน์ ดังนั้น องค์กรชุมชนควรกำหนดและชี้แจงให้รับรู้ทั่วไปว่า ผลประโยชน์ของการลงตัวเป็นองค์กรคืออะไรและมีการกระจายผลประโยชน์อย่างไร

4. **คน** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชน แบ่งเป็น

4.1 **ผู้นำ** หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทต่อการอยู่รอดขององค์กรชุมชน ผู้นำอาจแบ่งได้หลายประเภท เช่น ผู้นำทางความคิด ผู้นำทางด้านศีลธรรม ผู้นำทางด้านอาชีพ ผู้นำด้านการพูด ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ หรือผู้นำทางการประสานประโยชน์การใช้ทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน เป็นต้น

สมาชิก หมายถึง ผู้ที่มีบทบาท หน้าที่ สิทธิอันพึงมีพึงได้ใน การรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชนซึ่งสมาชิกหลายประเภททั้งผู้ที่ร่วมคิดร่วมทำงานกับองค์กรหรือสมาชิกประเภทเฝ้าดูเฉยๆ

4.2ชาวบ้านทั่วไป หมายถึง ผู้ที่ไม่เข้าร่วมอยู่ในองค์กรชุมชน แต่มีผลต่อการดำรงอยู่และความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน เพราะเป็นกลุ่มคนที่คอยติดตามการทำงานนิพากย์วิจารณ์และพร้อมจะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกับองค์กรชุมชนได้

5.การจัดการ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้องค์กรชุมชนดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพองค์กรชุมชนจึงต้องมีการจัดการในเรื่องต่างๆ เช่น การตัดสินใจร่วม การกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ การกำหนดสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ การสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกองค์กรชุมชน การควบคุมตรวจสอบการดำเนินงาน เป็นต้น

6.กิจกรรมการเรียนรู้ การกำหนดกิจกรรมเรียนรู้เพื่อให้องค์กรชุมชนฝึกฝนและปฏิบัติจริง เช่น การกำหนดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การแก้ปัญหาขยะ มลภาวะในเมือง การอนุรักษ์และฟื้นฟูบริเวณลุ่มน้ำ เป็นต้น

7.การกำหนดงบประมาณ องค์กรชุมชนควรมีการระดมเงินทุนทั้งภายในและภายนอกเพื่อดำเนินกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

ขอบเขตการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว สามารถกำหนดขอบเขตได้หลายระดับทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรัฐจะให้ความสำคัญ ต่อองค์กรชุมชนมากน้อยเพียงใด ในที่นี้จะเรียงลำดับขอบเขตการมีส่วนร่วมหรือการใช้อำนาจขององค์กรชุมชนจากมากไปน้อยดังนี้

1.องค์กรชุมชนใช้อำนาจ องค์กรชุมชนจะเข้าจัดการหรือดำเนินการโดยพลการ ไม่มีการติดต่อกับรัฐบาลก่อน ซึ่งอาจมีการโต้ตอบจากรัฐบาล เช่น การเดินขบวน การตั้งศาลเตี้ย การเข้ายึดสถานที่ราชการเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม เป็นต้น

2.องค์กรชุมชนมีส่วนร่วม องค์กรชุมชนและรัฐบาลร่วมกันแก้ปัญหาโดยมีน้ำหนักเท่าเทียมกัน เช่น โครงการทำความสะอาดหมู่บ้าน สร้างถนน การกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น

3.องค์กรชุมชนเป็นที่ปรึกษา รัฐขอความคิดเห็นจากชุมชนและตั้งใจจะกระทำตามความคิดเห็นนั้น แต่ยังคงอำนาจที่จะรับหรือไม่รับความคิดเห็นนั้นไปปฏิบัติ เช่น การตั้งคณะกรรมการเพื่อประสานงานระหว่างประชาชนและส่วนราชการ การตั้งคณะที่ปรึกษา การจัดการประชุมย่อยเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชุมชนเฉพาะกลุ่ม

4.องค์กรชุมชนแสดงความคิดเห็น รัฐบาลให้ออกาสชุมชนได้แสดงความคิดเห็นในบางเรื่อง แต่ไม่ค่อยอยากนำความเห็นไปปฏิบัติตามและยังมีอำนาจที่จะไม่รับฟังความคิดเห็นนั้น เช่น การประชุมใหญ่ที่ให้ออกาสประชาชนทุกคนได้แสดงความคิดเห็น การขอความเห็นเกี่ยวกับกฎหรือระเบียบกับการท่องเที่ยวที่กำลังจะนำออกใช้ เป็นต้น

5.องค์กรชุมชนรับทราบ รัฐบาลแถลงถึงข่าวสารและมติของรัฐบาล ชุมชนได้แต่รับฟัง และอาจมีปฏิกริยาตอบโต้ เช่น การแถลงถึงผลโครงการต่างที่รัฐมีมติให้ดำเนินการด้วยงบประมาณแผ่นดิน หรือการออกกฎหมายต่างๆ เช่นการเวียนคืนที่ดิน เป็นต้น

6.รัฐบาลใช้อำนาจ รัฐบาลใช้อำนาจจัดการโดยไม่แจ้งให้ชุมชนทราบล่วงหน้า เช่น การสอบสวน จับกุมผู้กระทำผิดและบุกกรุก เป็นต้น

ความเกี่ยวข้องขององค์กรชุมชนกับการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว

ความเกี่ยวข้องขององค์กรชุมชนกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอาจมีหลายลักษณะ ในที่นี้จะกล่าวถึง กิจกรรมการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและผลกระทบที่องค์กรชุมชนได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

1.กิจกรรมการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน การเข้ามีส่วนร่วมของชุมชนต้องเป็นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการกระจายในหลายๆด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นมากที่สุด กิจกรรมการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนที่มีต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว เช่น การควบคุม ดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวการพัฒนาชุมชน และยกระดับความเป็นอยู่ การส่งเสริมการพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การให้บริการข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง การจัดบริการ ที่พัก อาหาร การบริการด้านร้านค้า การจัดการด้านมัคคุเทศก์ และผู้รู้ท้องถิ่น การจัดการธุรกิจขาย ของที่ระลึก หัตถกรรม และสินค้าพื้นเมือง เป็นต้น

2.ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับองค์กรชุมชน การที่องค์กรชุมชนเข้าไป มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวย่อมเกิดผลกระทบใน 2 ลักษณะคือ

2.1ผลกระทบด้านบวก หมายถึง ผลประโยชน์ที่องค์กรชุมชน ได้รับโดยแบ่งเป็น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทางสังคม

1)ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการสร้างงาน การพัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เกิดระบบตลาด เกิดระบบการผลิตวัตถุดิบท้องถิ่นเพื่อป้อนตลาด ครอบครัวชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

2)ผลประโยชน์ทางสังคม ทำให้เกิดการพัฒนาด้านสาธารณสุข เช่น ความสะอาด สุขอนามัย การพัฒนาสาธารณูปโภคของชุมชน ถนน ไฟฟ้า ประปา ระบบโทรคมนาคม สมาชิกของสังคมถูกกระตุ้นให้สนใจพัฒนาการศึกษาของตัวเองและผู้เกี่ยวข้อง เช่น การศึกษาในด้านเทคนิคการให้บริการการดำรงเอกลักษณ์ทางสังคมของตนเอง

2.2 ผลกระทบด้านลบ ทำให้ขนาดของชุมชนอาจเติบโตเร็วเกินไป โครงสร้างการบริหารชุมชนอาจเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งวัฒนธรรมเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนอาจได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว ถ้าหากขาดการจัดการที่ดี

หลักการจัดการทั่วไป

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยหลักการในการจัดการโดยทั่วไป เช่นกัน ซึ่งหลักการจัดการทั่วไป หมายถึง การทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่นเป็นผู้ทำ ซึ่งสามารถพิจารณารายละเอียดได้ดังนี้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการจัดการดังนี้

1.ปัจจัยพื้นฐานในการจัดการ การจัดการปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ย่อมมีประสิทธิภาพจะช่วยให้องค์กรนั้นประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1.1 คน (Man) หมายถึง ทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดผลสำเร็จทั้งในแง่ของปริมาณงานและคุณภาพงาน โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องอาศัยบุคลากรที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความสามารถ และมีจิตสำนึกในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

1.2เครื่องจักร (Machine) หมายถึง อุปกรณ์ เครื่องจักรที่จัดหามาเพื่อใช้ปฏิบัติงาน ในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า

1.3เงินทุน (Money) หมายถึง เงินทุนระยะสั้นหรือระยะยาวที่เป็นปัจจัยสำคัญในการให้การสนับสนุน ในการจัดหาระบบต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมของ องค์กรเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จ

1.4วัสดุสิ่งของ (Material) หมายถึง วัตถุดิบ วัสดุสิ่งของที่ต้องจัดหามาใช้ในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรไม่ว่าจะเป็นการผลิต หรือการสร้างบริการที่ดีแก่ลูกค้า

2.ปัจจัยด้านตลาด (Market) หมายถึง ตลาดที่ประกอบด้วยลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวที่ธุรกิจมุ่งที่จะเสนอขายสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว การจัดการด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นสินค้าและสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของ นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน ในการ ดำเนินการจึงต้องมีการศึกษาถึงลักษณะความเป็นไปของตลาด การวิเคราะห์กลุ่มนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวที่นิยมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องเน้น แนวทางการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวคงสภาพสมบูรณ์ที่สุดในระยะยาว เป็นต้น

3.ปัจจัยด้านวิธีการปฏิบัติงาน (Method) หมายถึง การกำหนดระบบงาน ระเบียบขั้น ตอน วิธีการปฏิบัติงาน ในการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยว ต้องกำหนดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด สามารถกำหนดตัวบุคลากรและการเลือกเครื่องมือในการจัดการได้อย่างเหมาะสมซึ่งจะก่อให้เกิดการประหยัดต้นทุน ได้ผลงานตามวัตถุประสงค์และมีมาตรฐานที่ดี

4.ปัจจัยด้านการจูงใจผู้ปฏิบัติงาน (Motivation) ในการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยวให้ประสบผลสำเร็จคนเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง การจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องยินดีที่จะปฏิบัติงานอย่างเต็มประสิทธิภาพและมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานจึงเป็นศิลปะของหัวหน้างานในการใช้ความสามารถของการเป็นผู้นำทำการจูงใจและส่งเสริมขวัญกำลังใจต่อผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงานให้ดีที่สุด คำนี้ถึงการประสานประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

5.วิธีการจัดการ (Management) หมายถึง วิธีการกระบวนการหรือมาตรการในการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยวเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายขององค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป

กระบวนการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยว

กระบวนการจัดการโดยทั่วไปประกอบด้วยหน้างาน 5 ประการ คือ การวางแผนการจัดการ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม ในการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยวเพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาและดำเนินการตามกระบวนการจัดการดังกล่าวด้วย รายละเอียดดังนี้

1.การวางแผน(Planning) หมายถึง การกำหนดแผนงาน หรือวิธีการปฏิบัติงาน ไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องเริ่มกระทำการวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยว โดยมีขั้นตอนในการวางแผน ดังนี้

1.1การเตรียมการศึกษา ในขั้นตอนนี้จะต้องได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชนและประชาชนในท้องถิ่นการรวบรวมข้อมูล ระบุถึงปัญหาอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยวในแต่ละพื้นที่ เป็นการเตรียมการในเบื้องต้นและศึกษาในภาพรวมทั้งหมด

1.2การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ลักษณะของวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดความชัดเจน สามารถบรรลุได้ในทางปฏิบัติและแนวทางในการกำหนดรายละเอียดในแผนงานต่อไปนี้ ตัวอย่างการกำหนดวัตถุประสงค์หลักการของการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยว เช่น การจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยวแบบยั่งยืน การจัดการและพัฒนาทรัพยากรการท่งเกี่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นด้านคุณภาพและการลงทุนต่ำ การจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยวโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม เป็นต้น

1.3การสำรวจข้อมูล เป็นขั้นตอนของการสำรวจเก็บข้อมูลที่เป็นในการจัดการทรัพยากรการท่งเกี่ยว ซึ่งจะครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ เช่น ศักยภาพในการรองรับของ

แหล่ง ท้องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สภาพความเสียโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว การกระจายตัวของทรัพยากรการท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม กฎหมาย โครงการปกครองของ ท้องถิ่น รวมทั้งพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นต้น

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนนี้จะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อไปได้ การวิเคราะห์จะพิจารณาในประเด็นต่าง เช่น การประเมินความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบสาธารณูปโภค การคมนาคมขนส่ง ที่พัก เป็นต้น การวิเคราะห์ตลาด เช่น ศักยภาพ ความต้องการและ รูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพการวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในระดับมหภาคและระดับจุลภาค

1.5 การกำหนดนโยบายและการจัดทำแผน ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นนี้แล้วมาพิจารณาเพื่อกำหนดเป็นนโยบายและจัดทำแผนทั้งที่เป็นแผนแม่บท แผนกลยุทธ์รวมทั้งแผนปฏิบัติการนี้จะกำหนดขึ้นหลายแผนและประเมินความเป็นไปได้ของแผนในการที่จะนำไปปฏิบัติและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีประสิทธิภาพมากที่สุด เช่น แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย แผนฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวทางทะเล เป็นต้น

1.6 การปฏิบัติงานตามแผน เป็นขั้นตอนของการนำแผนที่กำหนดไว้สู่การปฏิบัติซึ่งจำเป็นต้องได้รับการควบคุมเพื่อให้การปฏิบัติงานแผนนี้บรรลุเป้าหมายโดยอาจใช้กฎระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย กรอบระยะเวลา งบประมาณเป็นเครื่องมือในการควบคุมการดำเนินการดังกล่าว

1.7 การตรวจสอบ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ระหว่างขั้นตอนการปฏิบัติงานตามแผนควรมีการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันและแก้ปัญหา อุปสรรคที่อาจมีผลทำให้การดำเนินงานล่าช้า ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ นอกจากนี้การประเมินผลควรกระทำหลังจากการปฏิบัติตามแผนงานแล้วอีกครึ่งหนึ่ง เพื่อตรวจสอบผลของการดำเนินงานตามแผน และเสนอข้อมูลย้อนกลับเพื่อเป็นประโยชน์ในการกำหนดแผนงานในอนาคต

2. การจัดการองค์การ(Organizing) เป็นขั้นตอนที่ 2 ที่ต้องกระทำ คือ การโครงสร้างขององค์การให้เหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ประกอบด้วย การกำหนดตำแหน่งงานและจัดกลุ่มงานที่จำเป็นเพื่อการทำงานตามเป้าหมาย และการมอบหมายอำนาจหน้าที่จำเป็นเพื่อการปฏิบัติงานด้านต่างๆ การจัดโครงสร้างขององค์การที่ดีจะแสดงให้เห็นว่าใครต้องทำงานใดและต้องรายงานต่อใคร ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรในการทำงานตามโครงสร้างขององค์การ เช่นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดแบ่งโครงสร้างขององค์การที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและพัฒนาทรัพยากร การท่องเที่ยวออกหลายฝ่าย หลายแผนก หลายกอง และจะทำหน้าที่ประสานงานกันเพื่อให้บรรลุ ตามเป้าหมายที่องค์การต้องการ

3.การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง ภารกิจของผู้บริหาร ในการจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสรรหาคคนดีมีความสามารถเข้ามาทำงานในองค์กร และพยายามส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเหล่านั้น รวมทั้งการทำนุบำรุงรักษาและจูงใจให้บุคลากรเหล่านั้นทำงานให้กับองค์กรในระยะยาวและตลอดไป เช่น ในการจัดการทรัพยากร การ ท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรหลายฝ่ายโดยบุคลากรเหล่านั้น ควร มีความรู้ ความสามารถ โดยเฉพาะทัศนคติที่ดีต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนการจัดสรรบุคลากรเข้าทำงานด้านนี้จึงมีความสำคัญยิ่ง

4.การสั่งการ (Directing) หมายถึง ภารกิจที่ผู้นำต้องใช้ความพยายามในการจูงใจ และชักนำให้ผู้ใต้บังคับบัญชายินดีทำงานของตนอย่างเต็มประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้จัดการควรมี ทักษะในด้านการติดต่อสื่อสาร เทคนิคการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี การเรียนรู้ ถึงพฤติกรรมมนุษย์ การประยุกต์ศิลปะการจัดการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้ดี เทคนิค การมอบรายงาน เป็นต้น

5.การควบคุม (Controlling) หมายถึง กระบวนการตรวจสอบ ติดตามและประเมิน ผลงานหรือการทำการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้งานสามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ใน การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอาจแบ่งประเด็นที่จะควบคุมดังนี้ คือ

5.1การควบคุมทรัพยากรทางกายภาพ เช่น การควบคุมการใช้ทรัพยากรทุก ประเภท เช่นทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและประเภทอื่น รวมทั้งวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ อาคาร ที่ดิน แรงงาน เป็นต้น ในการเป็นปัจจัยนำเข้าผ่านกระบวนการในการผลิตและ ได้ผลลัพธ์ ดีที่สุด

5.2การควบคุมบุคลากร เป็นการควบคุมพฤติกรรมการทำงานของ บุคลากรให้เป็นไปตามกฎระเบียบและขั้นตอนที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับนโยบายและ แผนงานด้วย

5.3การควบคุมผลการปฏิบัติงาน เป็นการควบคุมผลงานทั้งเชิงปริมาณและ เชิงคุณภาพ เพื่อตรวจสอบว่าผลงานนั้นสามารถบรรลุเป้าหมายได้ดีเพียงใด

5.4การควบคุมด้านงบประมาณ เป็นการควบคุมค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนที่เกิด ขึ้นจากการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นต้นทุนในการดำเนินงานทั้งที่เป็นต้นทุน เชิงเศรษฐศาสตร์และต้นทุนทางสังคม เพื่อให้ต้นทุนต่ำสุดและใช้งบประมาณตามกำหนดไว้

5.5การควบคุมเทคนิคหรือวิธีการดำเนินงาน เป็นการควบคุม กำกับ ดูแล เทคนิคที่เลือกใช้ในการดำเนินงานและวิธีการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ถูกต้องตามแผน งานที่กำหนดไว้

จะเห็นได้ว่า หลักการจัดการโดยทั่วไปซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังกล่าวมาแล้ว นั้นสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกงาน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

เที่ยวเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด และตอบสนองต่อกระแสด้านความต้องการในปัจจุบันคือ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องเน้นการจัดการเพื่อความยั่งยืน

การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่และการออกแบบสภาพแวดล้อม

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งด้วยความสมัครใจเป็นการชั่วคราวโดยมีวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน สถานที่เหล่านั้นหมายถึง แหล่งท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ แนวคิดในการใช้ประโยชน์พื้นที่และการออกแบบสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสมจึงมีความสำคัญ ต่อความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและต่อระบบการท่องเที่ยวโดยรวม

การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่(Zoning)

การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ หมายถึง การกำหนดขอบเขตพื้นที่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นสัดส่วนเหมาะสมกับประโยชน์การใช้งานในเชิงการท่องเที่ยว เช่น การแบ่งเขตผังเมืองการแบ่งเขตเพื่อการอนุรักษ์ การแบ่งเขตการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ การแบ่งเขตเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การแบ่งเขตเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

แนวทางการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่สามารถกำหนดได้ ดังนี้

1.กำหนดกรอบแนวคิด เป็นขั้นตอนของการสร้างกระบวนการแนวคิดของรูปแบบการท่องเที่ยวแต่ละประเภทให้ชัดเจน เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณะ รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการพื้นที่ดังกล่าว

2.การประเมินสถานภาพทรัพยากร เป็นขั้นตอนในการประเมินสถานภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นเพื่อหาจุดดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว อาจจัดทำบัญชีทรัพยากรรวมทั้งขอบเขต วิเคราะห์ศักยภาพ และจัดลำดับความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยว

3.กำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในแต่ละเขต เพื่อสามารถแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและระบบการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่นั้นได้อย่างเหมาะสมโดยให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละเขตเป็นหลัก

นอกจากการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่จะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะใช้ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้วออกแบบสภาพแวดล้อมในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนั้นให้แหล่งท่องเที่ยวมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและมีคุณภาพมากพอที่จะสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ที่ยังช่วยลดปัญหาหรือชะลอในเรื่องความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นได้

สำหรับความสำคัญของการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนั้น นิคม จารุมณี (2544 :5-7) ได้ระบุบทบาทและความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังต่อไปนี้

1. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวได้กลายเป็นรายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าส่งออกอื่นๆ

2. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้มาในรูปแบบของเงินตราต่างประเทศ มีส่วน ในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพการชำระเงิน

3. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรอย่าง กว้างขวาง สร้างงาน สร้างอาชีพมากมาย และเป็นการเสริมอาชีพด้วยอาชีพที่เกิดต่อเนื่องจาก การท่องเที่ยว เช่นการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการผลิตอาหารไปป้อนตามเมืองท่องเที่ยว ต่างๆ ก็จะเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้เพิ่มได้เป็นอย่างดี หรือในเมืองท่องเที่ยวก็อาจจะเป็นผู้ นำเที่ยวด้วย

4. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงาน สร้างอาชีพอย่างมาก หมาย และกว้างขวาง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการ โดยเฉพาะ ในธุรกิจทางตรง เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ ส่วนในธุรกิจทางอ้อม อาจเป็น อาชีพเสริม เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน การใช้เวลาร่วมมารับจ้างก่อสร้าง เป็นต้น

5. การท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอา ทรัพยากร ของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ใด ก็จะต้อง ใช้จ่ายเป็นค่าอาหารซื้อผลิตผลพื้นเมือง และหากพักแรม จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าที่พัก เงินที่จ่าย ออกไปนี้จะไม่ตกอยู่เฉพาะกับโรงแรม แต่จะกระจายออกไปสู่เกษตรกรรายย่อยต่างๆ เพื่อ หัตถกรรมพื้นเมืองขายเป็นของที่ระลึกได้ ก็จะมีการนำวัสดุพื้นบ้านมาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึก แม้จะเป็นรายได้เล็กๆ น้อยๆ แต่เมื่อรวมกันเป็นปริมาณมากๆ ก็เป็นรายได้สำคัญ ซึ่งส่งผล ต่อการกระตุ้นการผลิต ซึ่งอยู่ในลักษณะที่สูงมากเมื่อเทียบกับการผลิตสินค้าหรืออุตสาหกรรม อื่นๆ

6. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจำหน่าย เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่นๆ จากสถิติที่ผ่านมา นักท่องเที่ยวนานาชาติของโลกได้มี ปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยนักวิชาการทางการท่องเที่ยวเชื่อว่าปริมาณการท่องเที่ยวจะ เพิ่มขึ้นตามขนาดของประชากรโลก ขณะที่วิวัฒนาการด้านการขนส่งสามารถขนส่งผู้โดยสาร ได้จำนวนมาก ทำให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางถูกลง การเดินทางท่องเที่ยวจึงมิได้จำกัดอยู่ เฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้สูงเท่านั้น การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นเรื่องของความพึงพอใจของแต่ละ บุคคล องค์การสหประชาชาติประกาศว่า "การเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่ รัฐพึงสนับสนุน"

7. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัดในเรื่องการผลิต เพราะไม่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศเหมือนการเกษตรอื่นๆ ผลผลิตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยว คือความสวยงามของธรรมชาติ หาดทราย ชายทะเล ป่าไม้ ภูเขา สภาพอากาศและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ของประชาชน เป็นรูปธรรมที่มีความยั่งยืน ไม่ผันแปรหรือขึ้นอยู่กับสภาพฝนฟ้าอากาศ ดังเช่นการผลิตด้านเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมอื่น ไม่ต้องลงทุน และเทคโนโลยีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงได้รับการสนับสนุน และกระตุ้นจากองค์การท่องเที่ยวโลกอย่างจริงจัง ที่จะทำให้ประเทศที่กำลังพัฒนาได้ สนใจ และหันมาใช้อุตสาหกรรมนี้เป็นประโยชน์เพิ่มเติมต่ออาชีพเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมที่มี อยู่เดิม นับเป็นข้อได้เปรียบอย่างมากของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

8. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว สังคมไทย เป็นสังคมของชาติเก่าแก่สืบเนื่องมาเป็นพันปี จึงมีวัฒนธรรมระเบียบประเพณี นาฏศิลป์ การละเล่น ฯลฯ ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น เป็นมรดกตกทอดที่ควรค่าแก่การนำออกเผยแพร่ฟื้นฟูและอนุรักษ์ไว้

9. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่างๆ เมื่อเกิดการเดินทางท่องเที่ยวจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างประเทศ ก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งก็จะต้องมีผู้ลงทุนในหลายๆ ลักษณะ เป็นการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นเหล่านั้น

10. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นมาตรการที่จะช่วยส่งเสริมความปลอดภัยและความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางไปเที่ยว จะต้องมั่นใจว่าจะมีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ฉะนั้นแหล่งใดที่นักท่องเที่ยวเข้าไปได้ แหล่งนั้นจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอ

11. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติภาพ สัมพันธ์ไมตรี และความเข้าใจอันดี ด้วยเป็นหนทางที่มนุษย์ต่างสังคมได้พบปะทำความรู้จักและเข้าใจกัน เมื่อประชากรในประเทศเดียวกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยการเดินทางไปมาหาสู่กัน ผลก็คือความสามัคคีสมานฉันท์ของคนในชาติ ในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดี ที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลก ที่จะช่วยกันรักษาสัมพันธ์ไมตรีให้มันคนเป็นการช่วยจรรโลงสันติภาพแก่โลก

นอกจากความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองแล้ว นิคม จารุมณี (2544 :5-57-68) ยังได้ระบุถึงความสนใจของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่พบว่ามีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน แต่เป็นที่แน่ชัดว่าแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว ที่ดีนั้น จะต้องเป็นตัวกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกอยากจะไป

เกี่ยวข้อง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการคือ ลักษณะโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และ โครงสร้างระดับสูงทางการท่องเที่ยว (Suprastructure)

1. โครงสร้างพื้นฐานทางการท่องเที่ยว (Infrastructure)

ประกอบด้วยโครงสร้างที่เป็นสิ่งก่อสร้างหลัก ๆ เช่น ถนน สะพาน สนามบิน สถานีรถโดยสาร หรือสถานีรถไฟ ท่าเรือ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ระบบการสื่อสารคมนาคม และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในการเดินทางเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมายปลายทางได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

2. โครงสร้างระดับสูงทางการท่องเที่ยว (Suprastructure)

จะประกอบไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น สถานที่พักผ่อน หรือโรงแรม ภัตตาคาร และร้านอาหาร บริการต่างๆ แหล่งจัดจำหน่ายสินค้าต่างๆ ศูนย์การค้า และแหล่งบันเทิงต่างๆ

โครงสร้างทั้งสองประการเมื่อรวมเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวก็จะส่งผลให้เกิดความสำเร็จอย่างชัดเจนในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยว สามารถที่จะผลิตแหล่งท่องเที่ยวที่คน เข้ามาเที่ยวน้อยให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากการไม่มีอะไร สามารถทำได้ โดยสถานที่ที่จะสร้าง หรือพัฒนาขึ้นมาให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่ดำได้นั้น จะต้องมีความสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงอยู่ที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งในแง่กายภาพ หรือ ภูมิอากาศ ตำแหน่งที่ตั้ง หรือชื่อเสียงของสถานที่ที่กระจายออกไปสู่โลกภายนอก

แหล่งท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทคือ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (Natural Attractions) และแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ (Manufactured Attractions) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือเกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ นั้นนับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด แต่แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้จะต้องได้รับการ ดูแล และบำรุงรักษาเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจทำลายความสวยงาม หรือธรรมชาติเหล่านั้นอาจถูกเอาเปรียบโดยน้ำมือของมนุษย์ได้เช่นกัน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอาจแบ่งย่อยออกเป็น ภูมิอากาศ (Climate) ทิวทัศน์ที่สวยงาม (Scenery) และสัตว์ป่า (Wildlife)

ปัจจุบัน การท่องเที่ยวได้เจริญขึ้นมาเป็นอันมาก และได้ขยายเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวต่างก็ยังมีความรู้สึกตระหนักถึงการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากร และงบประมาณที่หายากสำหรับนำมาเป็นทางเลือกในการใช้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านต่างๆ เช่นเดียวกันกับรัฐบาลซึ่งได้ตระหนักเป็นอย่างดีว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการ การท่องเที่ยวต้องการการวางแผนที่ดี และมีกระบวนการจัดการอย่างต่อเนื่องที่มีประสิทธิภาพ โดยเมอร์ฟี (Murphy, 1985, อ้างในนิคม จารุมณี, 2544 : 220) ได้อธิบายไว้ว่า "จุดเน้นที่ต้องการเพิ่มมากขึ้นที่เกี่ยวข้องกันกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ องค์ประกอบสำคัญทางการท่องเที่ยว และการใช้

ประโยชน์ รวมทั้งรูปแบบของการโฆษณา ความสมดุลในกระบวนการตัดสินใจมีความต้องการมากยิ่งขึ้นระหว่างผู้ให้งบประมาณ กับผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว และผู้ที่ถูกคาดหวังว่าจะเป็นเจ้าของบ้านผู้ให้การต้อนรับด้วยไมตรีจิต และการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องผสมผสานการวางแผน เข้ากับการจัดการ เพราะความสามารถที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของตลาดหรือฤดูกาลท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในธุรกิจการแข่งขัน”

เป้าหมายการท่องเที่ยวควรที่จะมุ่งไปสู่สิ่งต่อไปนี้

1. มุ่งยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้สูงขึ้น โดยอาศัยรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นตัวสนับสนุน
2. มุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ และจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อการพักผ่อนแก่นักท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น
3. สร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นว่า ประเภทของการพัฒนาต่างๆ ที่มุ่งเน้นนักท่องเที่ยวเป็นศูนย์กลาง และแหล่งพักผ่อนทางธรรมชาติ ซึ่งมีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของแหล่ง ท่องเที่ยวต่างๆ
4. จัดทำโครงการพัฒนาที่ประกอบไปด้วยโครงการด้านวัฒนธรรม สังคม และปรัชญาเศรษฐกิจของรัฐบาล และประชาชนในประเทศหรือในท้องถิ่น

เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้น วิชัย เทียนน้อย (2545 : 11-21) ระบุว่า ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญอาจแบ่งออกได้ 2 ประการคือ (1) ปัจจัยทางธรรมชาติ และ (2) ปัจจัยทางวัฒนธรรม

1. **ปัจจัยทางธรรมชาติ** หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัจจัยทางกายภาพ (Physical Factors) จะหมายถึง องค์ประกอบที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ขึ้นมา และมีอิทธิพลต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวมาก ทั้งในแง่ของวัตถุดิบ และตัวสนับสนุนที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นมา ซึ่งสามารถแบ่งย่อยออกได้ 2 ประการด้วยกันคือ (1) ลักษณะภูมิประเทศ และ (2) ภูมิอากาศ

1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

ความหลากหลายของภูมิประเทศที่เกิดขึ้นบนพื้นโลกเกิดจากการกระทำของตัวการทางธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ น้ำไหล ธารน้ำแข็ง น้ำใต้ดิน กระแสน้ำชายฝั่ง และกระแสนลม ตัวการทางธรรมชาติเหล่านี้จะกระทำต่อผิวโลกแบบซ้ำๆ ส่วนการกระทำของแรงภายในที่เรียกว่า “กระบวนการแปรโครงสร้าง” (Tectonic Process) ซึ่งกระทำต่อผิวโลกอย่างรวดเร็วและรุนแรง จะออกมาในรูปของแผ่นดินแปรสัณฐาน (Diastrophism) และปรากฏการณ์ภูเขาไฟ (Vulcanism) จากการกระทำของตัวการทางธรรมชาติและแรงภายในโลก ทำให้เกิดแหล่งน้ำและภูมิประเทศต่างๆ มากมาย เช่น ภูเขา เนินเขา เกาะ แก่ง แหลุม ชายหาด หน้าผา ทะเลสาบ ถ้ำ น้ำพุร้อน ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นวัตถุดิบทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ

1.2 ภูมิอากาศ

ภูมิอากาศจะเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญ และมีอิทธิพลต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวมาก สารประกอบประกอบทางอุตุนิยมวิทยาที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจ

กรรมที่สำคัญได้แก่ อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ลม และพายุ ซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดการ
ท่องเที่ยวที่สำคัญคือ

(1) กำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การเที่ยวชมงานสวนสนุก
การดำน้ำชมปะการัง จะทำได้ก็ต่อเมื่อในช่วงนั้นไม่เกิดสภาพอากาศลมฟ้า แปรปรวน
เป็นต้น

(2) กำหนดความเหมาะสมของสถานที่ท่องเที่ยว เพราะการจัดบริการ
การท่องเที่ยวจะประสบความสำเร็จ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิอากาศ เพื่อเลือกสถานที่ท่องเที่ยว
ให้เหมาะสม เช่น ฤดูร้อน จะเดินทางไปท่องเที่ยวตามชายทะเล เกาะ ดำน้ำดูปะการัง ส่วนฤดู
หนาว เข้าไปเที่ยวตามแดนภูเขา เพราะสะดวกในการปีนป่าย และในช่วงเวลานี้จะมีดอกไม้ป่า
ผลิดอกประดับความงามของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ส่วนฤดูฝน ก็จะเป็นการเที่ยวบริเวณน้ำตก
โบราณสถาน หรือสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอื่นๆ เป็นต้น

1.3 ปัจจัยทางวัฒนธรรม (Cultural Factors)

เป็นสิ่งที่มอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัจจัยทางธรรมชาติ
หรือทางกายภาพ เพราะจะหมายถึงสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งในแต่ละภูมิ
ภาค หรือท้องถิ่น จะแตกต่างกันออกไป ตามอิทธิพลยingsสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และปัจจัย
ทางวัฒนธรรม นับว่าเป็นวัตถุดิบที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวมาก สามารถแบ่งออกได้ 12 ชนิด
ด้วยกัน

- (1) การประกอบอาชีพ
- (2) ศิลปกรรม
- (3) ขนบธรรมเนียมประเพณี
- (4) มรดกทางประวัติศาสตร์
- (5) สนามกีฬา
- (6) สวนสาธารณะ
- (7) สวนสัตว์
- (8) พิพิธภัณฑ์
- (9) วัด
- (10) โรงมหรสพ
- (11) ศูนย์การค้า
- (12) การคมนาคม

สำหรับการจัดทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ดร.รชนี เอมพันธุ์
(2545: 82-130) ได้ระบุถึงความสำคัญและผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นว่า การ

ท่องเที่ยวได้กลายเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจประเทศไทย และได้รับการยอมรับว่าเป็น อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่สร้างรายได้เข้าประเทศเป็นมูลค่ามหาศาล ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศไทย ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากสถิตินักท่องเที่ยวในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาเที่ยวในประเทศ เพิ่มขึ้นจาก 3.48 ล้านคนในปี 2530 เป็น 10.06 ล้านคนในปี 2544 มีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างประเทศ 50,024 ล้านบาท ในปี 2530 เพิ่มขึ้นเป็น 299,047 ล้านบาท ในปี 2544 จนกระทั่งรายได้จากการท่องเที่ยวกลายเป็น รายได้อันดับหนึ่งของประเทศติดต่อกันเป็นระยะเวลาหลายปี นับได้ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทและมีความสำคัญอย่างเห็นได้ชัดต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รวมถึงระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศที่เป็นไปอย่างรวดเร็วทั้งในเชิงปริมาณ และการกระจายตัว มิได้ส่งผลกระทบต่อสังคมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นเฉพาะเพียงด้านบวก อาทิ ทำให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ไปสู่ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมต่อเนื่อง ได้แก่ ธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร คมนาคมและขนส่ง ตลอดจนเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเท่านั้น แต่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบสู่ชุมชนท้องถิ่นด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเช่นกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด ค่าครองชีพสูง การค้าประเวณี ปัญหามลพิษ และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และบริเวณใกล้เคียง อันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว รวมทั้งปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้น ตลอดจนจรรยาบรรณกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายมากขึ้น ดังตัวอย่างที่พบเห็นอยู่ทั่วไปตามแหล่งท่องเที่ยวเกือบทุกประเทศ

ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่น จะทำให้เกิดการพัฒนาในชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดย มีการจัดการทรัพยากรที่เกิดกระบวนการทำงานและใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่นควรมี 3 ด้านคือ

1. เป้าหมายทางเศรษฐกิจ ได้แก่
 - 1.1 ก่อให้เกิดรายได้
 - 1.2 ก่อให้เกิดการจ้างงานในท้องถิ่น
 - 1.3 ก่อให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น เช่นมีการนำทรัพยากรหรือวัตถุดิบของชุมชนมาผลิตและใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น
2. เป้าหมายทางสังคม ได้แก่

2.1 ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ในความเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือจากการเป็นผู้ดูแลจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่รักษาสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่สร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้

2.2 ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในท้องถิ่น โดยการได้รับรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว ลดความยากจน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการท่องเที่ยวอาจนำมาซึ่งการพัฒนาาระบบสาธารณูปโภคที่เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น เช่น ถนน ระบบไฟฟ้า โทรศัพท์ เป็นต้น

2.3 ก่อให้เกิดองค์ความรู้และทักษะที่เพิ่มขึ้น จากกระบวนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้ และวัฒนธรรมระหว่างชุมชนด้วยกัน ชุมชนท้องถิ่นกับหน่วยงานภายนอก และ ชุมชนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว ซึ่งองค์ความรู้และทักษะต่างๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจจัดการทรัพยากรอื่นๆ ของชุมชน

2.4 ก่อให้เกิดการกระชับความผูกพันระหว่างสมาชิกในชุมชน โดยผ่านทางการทำงานร่วมกัน ได้รู้จักสนิทสนมกัน มีการพูดคุยสื่อสารกันในชุมชน เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยกัน

2.5 ก่อให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของท้องถิ่น ซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้เยาวชนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของธรรมชาติ วิถีชีวิตและ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ อันนำมาสู่ความหวงแหนและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว

2.6 ลดการอพยพย้ายถิ่นของประชาชนในท้องถิ่น การมีรายได้พอเพียงซึ่งได้รับเพิ่มเติมจากการท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างอาชีพในท้องถิ่น ย่อมช่วยให้สมาชิกในครัวเรือน เช่น หัวหน้าครัวเรือน หรือบุตร ไม่ต้องอพยพไปทำงานและหารายได้จากที่อื่น ทำให้สถาบันครอบครัว เข้มแข็ง ลดปัญหาสังคมที่อาจเกิดขึ้นจากการที่ครอบครัวไม่สามารถอยู่พร้อมหน้ากัน

2.7 ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้มาเยือน และได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่ากลับไป เปิดการสร้างเสริมทรัพยากรบุคคลของชาติให้มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่แข็งแรง

3. เป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่

3.1 รักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนและไม่เสื่อมโทรม

3.2 คุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความสะอาด สวยงาม ร่มรื่น และเป็นระเบียบ

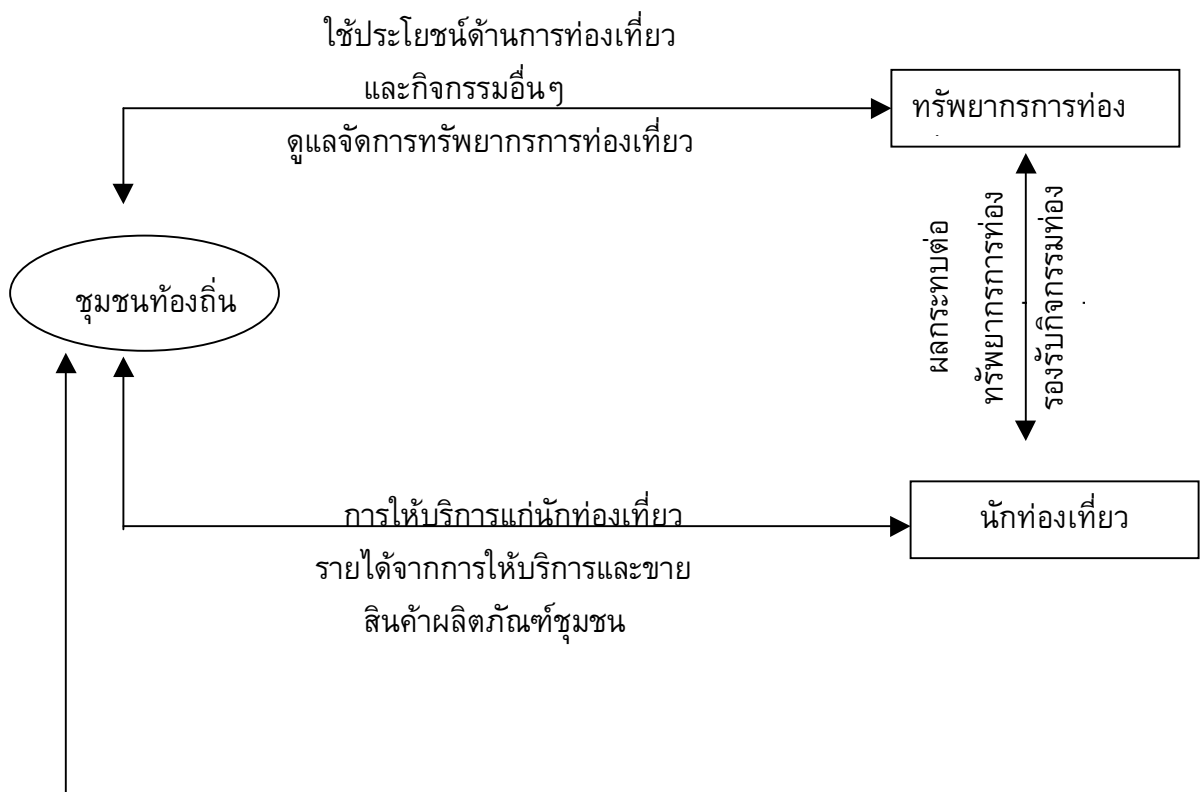
3.3 เกิดความหวงแหนในทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมตามมา

3.4 ป้องกันการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์หรือโบราณสถานต่างๆ

3.5 ทำให้เกิดแนวร่วมในการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ขึ้นระหว่างประชาชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวต่างถิ่น

ชุมชนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวได้หลายลักษณะ ดังนี้

1. สมาชิกของชุมชน หรือองค์กรชุมชนเองเป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง ชุมชนจึงมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์
 2. สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้จำหน่ายสินค้าในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน หรือแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียง
 3. สมาชิกในชุมชนเป็นผู้ให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
 4. องค์กรท้องถิ่นเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยว
 5. ชุมชนในฐานะองค์กรปกครองท้องถิ่น ต้องมีความรับผิดชอบในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนตามกฎหมาย
 6. สมาชิกของชุมชนในฐานะนักท่องเที่ยวท้องถิ่นที่เข้าไปใช้แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนเอง หรือแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพื่อประโยชน์ด้านนันทนาการ
- ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นที่มีต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและองค์ประกอบอื่นๆ แสดงได้ดังแผนภาพที่ 2

กลุ่มผู้สนับสนุน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัย กรมป่าไม้ กรมการปกครอง เป็นต้น

แผนภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ทรัพยากรการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และหน่วยงาน

สนับสนุนในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (ดรรชนี เอ็มพันธ์ ,2545 : 87)
จากแผนภาพที่ 2 แสดงถึงความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่น ทรัพยากรการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และหน่วยงานสนับสนุนในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน โดยชุมชนสัมพันธ์กับทรัพยากรการท่องเที่ยวในฐานะนักท่องเที่ยว และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวผ่านทางบริการต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวที่มาใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่น โดยการจัดให้มีบริการและจำหน่ายสินค้า ผลิตภัณฑ์ต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ชุมชนท้องถิ่น ยังมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรการท่องเที่ยว ในฐานะผู้ดูแลจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยว ที่ให้ประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว ไปพร้อมกับการรักษาแหล่งท่องเที่ยวไม่ให้เสื่อมโทรม และก่อให้เกิดรายได้แก่สมาชิกในท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม

ทั้งนี้ การจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น ดรรชนี เอ็มพันธ์ (2545 : 93-98) ระบุว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่สนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ ตลอดจนวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

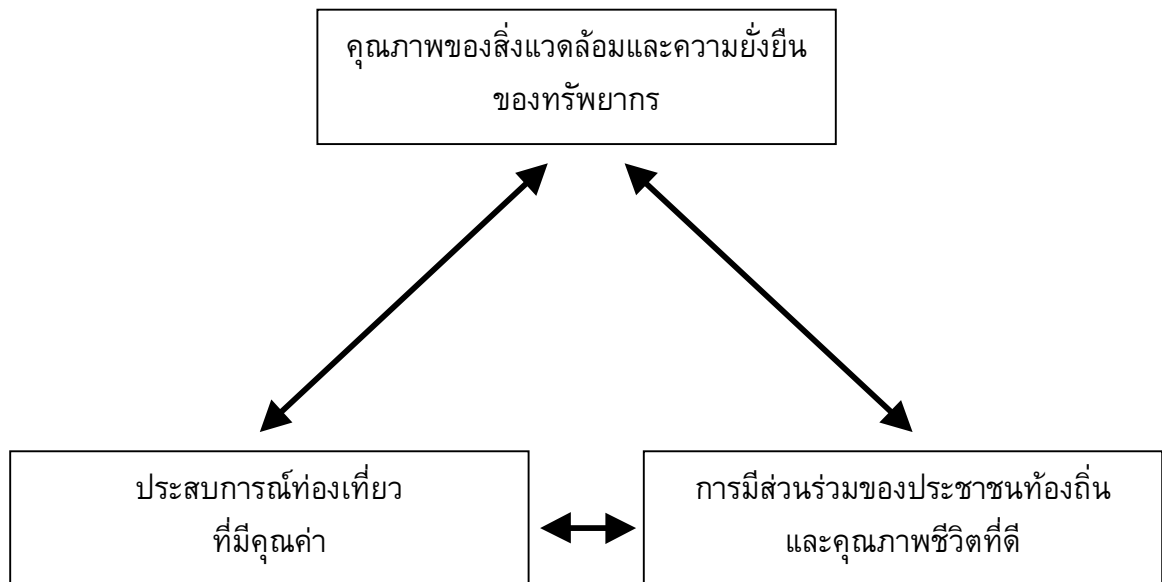
หลักการสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีดังนี้

1. มีการดำเนินการจัดการภายใต้ขีดความสามารถของระบบธรรมชาติ (carrying capacity) ในการทดแทนฟื้นฟู ให้สามารถผลิตและให้บริการต่างๆที่เกี่ยวข้องได้ตลอดไป โดยไม่ ลดถอย หรือเสื่อมโทรมลง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (local participation) และความต้องการของชุมชน (local needs)
2. มีการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมสู่ท้องถิ่น (equity)
3. ให้ประสบการณ์ันทนาการที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว (quality experience)
4. ให้ผู้มาเยือน หรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากร และวิถีชีวิต (education and understanding)
5. เน้นการออกแบบที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และใช้วัสดุในท้องถิ่น (local architecture and local material)
6. เน้นการผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สู่แผนพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ

7. เน้นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นฐานในการตัดสินใจ และการติดตามตรวจสอบ
อเนก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว
ในแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับหลักการขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism
Organization : WTO) ดังนี้

1. คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับสภาพทางกายภาพ ชุมชน ขนบ
ธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต
2. ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็น
การท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม
3. ต้องก่อให้เกิดการกระจายรายได้ (ผลประโยชน์) อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่
ได้เกิดจากการกระจุกตัวเฉพาะผลประโยชน์ที่เป็นรายได้เพียงแค่งกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้อกับ
การท่องเที่ยวเท่านั้น
4. การจัดการพื้นที่ ต้องเป็นไปด้วยความยินดีของประชาชนในชุมชนที่อยู่
อาศัยในพื้นที่นั้น

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนนั้น มุ่งไปสู่เป้าหมาย
พื้นฐาน 3 ประการ คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่า และ
คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ โดยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนท้องถิ่น และการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมในสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์ดังแสดง
ในแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายหลัก 3 ประการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

(ดร.รชนี เอมพันธ์ ,2545 : 94)

จากแผนภาพที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายหลัก 3 ประการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนดังนี้

1. ด้านสิ่งแวดล้อม

จากภาวะปัจจุบันที่โลกมีทรัพยากรอยู่อย่างจำกัด ในขณะที่ประชากรของโลกเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว พร้อมกับความต้องการทรัพยากรเพื่อนำไปเกื้อหนุนการดำรงชีพที่ต้องการความสะดวกสบายมากขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งทรัพยากรจำนวนมากที่ใช้ไปกับการพัฒนาต่างๆนั้น กลับไม่ช่วยแก้ไขปัญหาคาความยากจน และก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรโลกส่วนใหญ่ จึงทำให้เกิดแนวคิดในการใช้ทรัพยากรของโลกอย่างยั่งยืน ในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่กรุงริโอ เดอจาโร ประเทศบราซิล โดยประเทศสมาชิก 179 ประเทศ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย ได้ลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 ซึ่งเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Agenda 21 : program of Action Sustainable Development) และสภาแห่งโลก (The Earth Council) ร่วมกับองค์กรการท่องเที่ยวโลก จึงได้จัดทำแนวทางประยุกต์ในแผนปฏิบัติการ Agenda 21 เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และในส่วนของสิ่งแวดล้อมได้กำหนดเป็นหลักการ ดังนี้

1.1 ให้การท่องเที่ยวช่วยเสริมสร้างสุขภาพของมนุษย์ โดยมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ปราศจากมลภาวะ และกลมกลืนกับธรรมชาติ

1.2 ให้การท่องเที่ยวนำไปสู่การคุ้มครอง รักษา และฟื้นฟูระบบนิเวศของโลก

1.3 ให้การผลิต การบริโภค และการบริการด้านการท่องเที่ยวทั้งหลาย อยู่บนพื้นฐานของรูปแบบที่ยั่งยืน

1.4 การคุ้มครอง รักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ต้องเป็นส่วนหนึ่ง รวมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว

1.5 การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว ควรดำเนินการภายใต้ความร่วมมือของประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยการให้ท้องถิ่นร่วมวางแผนและตัดสินใจตั้งแต่ตอนต้น

1.6 ประเทศต่างๆ ควรเตือนประเทศอื่นๆ ที่ก่อกวนพิบัติทางธรรมชาติที่อาจส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว เช่นการทำลายป่า และถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การเผาป่า เป็นต้น

1.7 การท่องเที่ยวควรยึดถือ และให้ความสำคัญต่อกฎหมายว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

2. ด้านประสบการณ์การท่องเที่ยวที่หน้าประทับใจและมีคุณค่า

ประสบการณ์การท่องเที่ยว เกิดขึ้นจากสิ่งที่ได้รับในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ก่อนการเดินทางท่องเที่ยว การเตรียมตัวเพื่อการท่องเที่ยว การเดินทางและประกอบกิจกรรมท่องเที่ยว และการรำลึกถึงประสบการณ์ที่ได้รับในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ประสบการณ์การท่องเที่ยวจะมีคุณค่าหน้าประทับใจมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความสอดคล้องของสิ่งที่ได้รับจริงในการเดินทางท่องเที่ยว กับสิ่งที่นักท่องเที่ยวคาดหวังไว้ก่อนการเดินทาง การเตรียมตัวก่อนการเดินทาง คุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่ได้รับจากการเดินทางไปท่องเที่ยว

ดังนั้น การจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน โดยเฉพาะในเรื่องการตลาด เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ การจัดการแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยว และการบริการต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวประทับใจเมื่อมาเยือนแหล่งท่องเที่ยว และกลับไปกล่าวถึงความประทับใจที่ได้รับ เป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังมีโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะกลับมาเที่ยวซ้ำในอนาคต และนอกเหนือจากความประทับใจแล้ว การจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนยังจำเป็นต้องจัดให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยว ที่มีคุณค่ากลับไปด้วย

3. ด้านคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในท้องถิ่น

คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในท้องถิ่นประกอบด้วย สภาพสังคมที่ดี ไม่ล่มสลาย ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความสุข สามารถดูแลจัดการทรัพยากรและสังคมเศรษฐกิจด้วยตนเองเป็นหลัก และสามารถช่วยเหลือสังคมอื่นๆได้ตามสมควร นอกจากนี้ เศรษฐกิจที่ดี ประชาชนมีรายได้สม่ำเสมอ มีความเป็นอยู่ แบบพอกินพอใช้ยาพอเพียง ยังมีผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีในท้องถิ่น ซึ่งแนวทางประยุกต์ใช้แผนปฏิบัติการ Agenda 21 เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในส่วนที่นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในท้องถิ่นมีดังนี้

3.1 การพัฒนาการท่องเที่ยว ควรยอมรับและสนับสนุนเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และความสนใจของคนในท้องถิ่น

3.2 การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวควรดำเนินการภายใต้ความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยสนับสนุนให้ท้องถิ่นร่วมวางแผนและตัดสินใจตั้งแต่ต้น

3.3 รายได้จากการท่องเที่ยว ควรมีการกระจายอย่างเป็นธรรมในสังคม และควรใช้ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในการสร้างงานให้กับผู้หญิงและคนท้องถิ่นอย่างเต็มศักยภาพ

3.4 ควรสร้างความตระหนักแก่ประชาชนท้องถิ่นถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว

3.5 มีการประเมินและติดตามผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมจากการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่น ได้รับทราบ และเข้าใจว่าการท่องเที่ยวมีผลอย่างไรต่อคุณภาพชีวิตตน

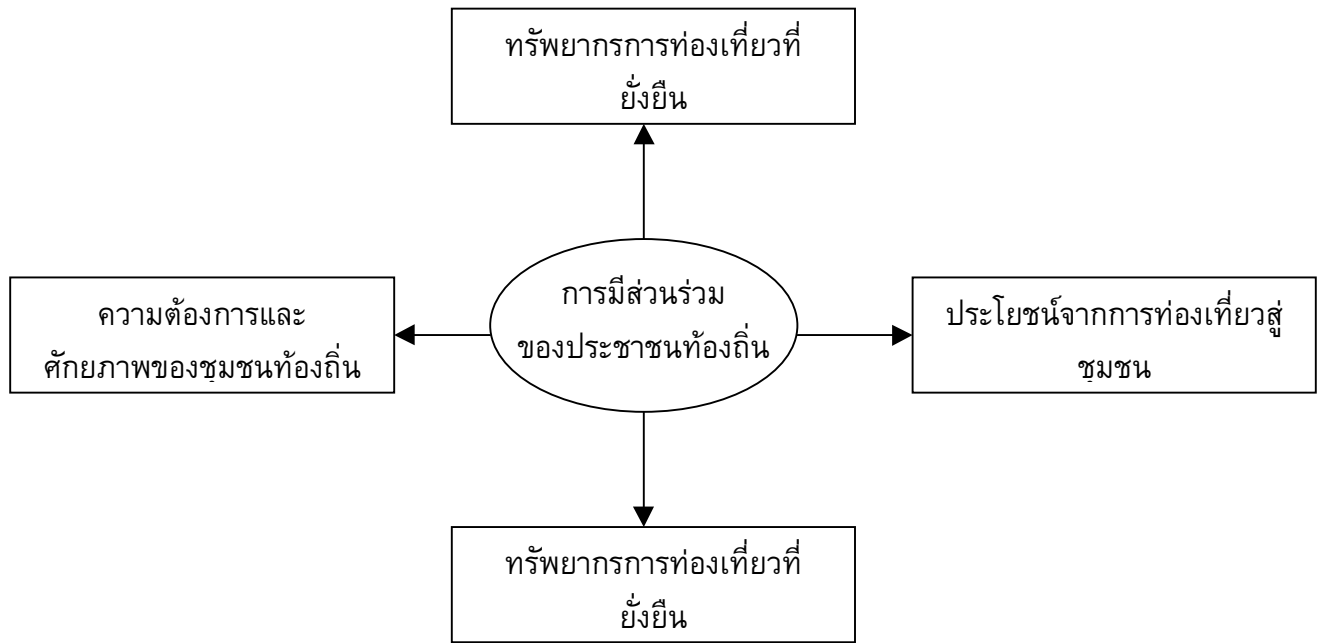
สำหรับหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีดังนี้

1. ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อชุมชน และทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่ใกล้เคียง
2. ต้องมีความยั่งยืน ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว
3. ประชาชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมินติดตามผล
4. เป็นการนารายได้หรือประโยชน์อื่นๆ มาสู่ชุมชน และเกิดการกระจายรายได้ดังกล่าวอย่างเป็นธรรม
5. ต้องเป็นการให้ประสบการณ์ นันทนาการที่ดีแก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังก่อให้เกิด จิตสำนึกในการท่องเที่ยวที่ดี และทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่น และ/หรือ แหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นดูแลจัดการ

ปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ชุมชนต้องมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพด้านพื้นที่และสิ่งดึงดูดใจ (attraction) และสามารถเข้าถึง (access) หรือได้รับความเห็นชอบให้เข้าไปดำเนินการจัดบริการท่องเที่ยวได้
2. ต้องมีตลาดการท่องเที่ยวอยู่แล้วในพื้นที่ หรือบริเวณใกล้เคียง หรือมีโอกาสที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือน
3. ชุมชนต้องมีองค์กรรองรับ สำหรับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
4. ชุมชนต้องมีทักษะและความรู้ในการจัดการ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในประเด็นต่างๆ เช่น การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การจัดการระบบการเงิน การบัญชี การให้บริการที่เกี่ยวข้อง เช่น มัคคุเทศก์ ที่พัก อาหาร การตลาดและประชาสัมพันธ์ การติดต่อประสานงาน เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น คุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน และนำไปสู่การคุ้มครองดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน แนวคิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แสดงได้ดังแผนภาพที่ 4

แผนภาพที่ 4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (ดรรชนี เอ็มพันธ์ ,2545 : 111)

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

ในการดำเนินโครงการวิจัยศึกษาภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก" นั้น ได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) รวมถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งในเชิงลึก และเชิงกว้าง เพื่อตอบคำถามการวิจัยที่ตั้งไว้ในชั้นแรก 4 ประการคือ

- 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล มีศักยภาพที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) อย่างไร
- 2) ผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการรับผิดชอบทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล มีความต้องการที่จะจัดระบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในลักษณะอย่างไร
- 3) ชุมชนในท้องถิ่นต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลอย่างไร
- 4) แนวทางจัดมาตรฐานการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลที่เหมาะสม โดยท้องถิ่นมีส่วนร่วมควรเป็นอย่างไร

1. กรอบการดำเนินงาน (Research Framework)

กรอบแนวความคิดและเครื่องมือในการวิจัย ประกอบไปด้วย

- 1) SWOT Analysis เพื่อศึกษาปัจจัยภายนอก และภายใน ของแหล่งท่องเที่ยว
- 2) การวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Critical Success Factors : CSF) เพื่อพิจารณาศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
3. แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (กำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ โดยไม่มีโครงสร้าง) ผู้นำในหมู่บ้านบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล องค์กรบริหารส่วนตำบล ผาน้ำย้อย ผู้นำทางความคิด ประชาชนท้องถิ่น เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน ทัศนคติ ความสัมพันธ์กันในเชิงสังคม วัฒนธรรม

4. แบบสอบถามข้อมูลเชิงสำรวจ ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อเก็บข้อมูลในเชิงกว้าง เพื่อให้เห็นถึงสภาพปัญหาโดยรวม และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นที่การสัมภาษณ์เจาะลึกมีข้อจำกัด

กิจกรรมในการดำเนินการวิจัย ประกอบไปด้วย

- 1.) การจัดเวทีชาวบ้านในตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของการจัดการการท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และรูปแบบการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ซึ่งชุมชนในท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ โดยเชิญแกนนำชุมชน องค์กรการบริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อย ผู้นำทางความคิด
- 2.) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบไปด้วยตัวแทน ชุมชน ตัวแทนจากภาครัฐที่มีส่วนรับผิดชอบ อาทิ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแนวทางการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- 3.) จัดทำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อเก็บข้อมูลบริบทชุมชน รวมถึงทัศนคติต่อการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล โดยให้กลุ่มผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้นำกลุ่มแม่บ้าน) ผู้นำทางความคิด องค์กรบริหาร ส่วนตำบลผาน้ำย้อย เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนรับผิดชอบ (ตำรวจ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อย)
- 4.) การเก็บข้อมูลเชิงสำรวจด้วยแบบสอบถามอย่างง่าย

กิจกรรมที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมี 4 กิจกรรมหลักๆ ประกอบไปด้วย

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคลต่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

1. เพื่อเก็บข้อมูลบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
2. เพื่อทราบข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องเนื่องบนผาน้ำย้อย
3. เพื่อให้ได้ข้อมูลขั้นต้นของแหล่งท่องเที่ยวบนผาน้ำย้อย

วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

1. สํารวจแหล่งท่องเที่ยว บันทึกข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกัน เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
2. สัมภาษณ์เจาะลึก บุคคลที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นายกอบต. ปลัดอาวุโส หัวหน้าตำรวจอาสารักษาความปลอดภัย อาสาสมัครสาธารณสุข ผู้รับผิดชอบพื้นที่พระมหาเจดีย์ ชัยมงคล ป่าไม้อำเภอหนองพอก หัวหน้าเขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ เจ้าอาวาสวัดผาน้ำทิพย์ ตัวแทนพ่อค้า แม่ค้าในบริเวณพระมหาเจดีย์ และชาวบ้าน ในหมู่บ้านโดยรอบ (หมู่บ้านประชิด) 4 หมู่บ้านคือ บ้านเหล่าขุมมัน บ้านท่าสะอาด บ้านหนองแซ่ดง บ้านเหล่าหม้อ (กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มุ่งผู้นำทางความคิด และผู้ที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์โดยตรง)
3. สํารวจข้อมูลนักท่องเที่ยวโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อทราบข้อมูลเบื้องต้นของนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์

วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระมหาเจดีย์กับคนในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อทราบความตระหนักต่อปัญหาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ ของบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรง
3. เพื่อทราบข้อมูลความต้องการในการพัฒนาพระมหาเจดีย์ฯ ในทัศนะของท้องถิ่น

วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

1. สัมภาษณ์เจาะลึก แบบไม่มีโครงสร้าง (ใช้ประเด็นคำถาม) บุคคลที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน รวมถึงผู้รับผิดชอบพื้นที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ป่าไม้อำเภอหนองพอก หัวหน้าเขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ เจ้าอาวาสวัดผาน้ำทิพย์ ตัวแทนพ่อค้า แม่ค้าในบริเวณพระมหาเจดีย์ และชาวบ้านในหมู่บ้านโดยรอบ (หมู่บ้านประชิด) 4 หมู่บ้านคือ บ้านเหล่าขุมมัน บ้านท่าสะอาด บ้านหนองแซ่ดง บ้านเหล่าหม้อ (กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มุ่งผู้นำทาง ความคิด และผู้ที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์โดยตรง)

กิจกรรมที่ 3 การเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ

3.1 ข้อมูลนักท่องเที่ยว บริเวณพระมหาเจดีย์ชัย

วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อศึกษา ข้อมูลนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- 2) เพื่อทราบทัศนคติของนักท่องเที่ยวต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง
- 3) เพื่อทราบความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

ใช้แบบสอบถาม สํารวจข้อมูลนักท่องเที่ยว ที่เข้าเยี่ยมชมพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ด้วยการสุ่มแบบตามสะดวก โดยใช้คำถามปลายปิด เพื่อความสะดวกในการตอบแบบสอบถามของ นักท่องเที่ยว ที่มักใช้เวลาไม่นานนักในการเยี่ยมชม โครงสร้างของแบบสอบถามประกอบไปด้วย

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว
เป็นการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ และภูมิลำเนา เพื่อทราบข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ ของผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- ตอนที่ 2 ข้อมูลการท่องเที่ยว
เป็นการสอบถามเกี่ยวกับความประทับใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และความต้องการให้เกิดการปรับปรุง พัฒนา นอกจากนี้ ยังสอบถามถึงการเดินทางท่องเที่ยว ยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ในบริเวณพระมหาเจดีย์
- ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้อิสระในการแสดงความคิดเห็น
(รายละเอียดแบบสอบถาม ดังปรากฏในภาคผนวก ก)

3.2 ทศนคติของชาวบ้านต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อทราบทัศนคติของชาวบ้านต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง
3. เพื่อทราบความต้องการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลของชาวบ้านในพื้นที่

วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

ใช้แบบสอบถาม สํารวจข้อมูลทัศนคติของชาวบ้านใน 4 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ด้วยการสุ่มแบบตามสะดวก โดยใช้คำถาม ปลายปิดง่าย ๆ เพื่อความสะดวกในการตอบแบบสอบถามของชาวบ้าน ซึ่งบางคนมีข้อจำกัดเรื่องการศึกษา ซึ่งแบบสอบถามประกอบไปด้วย

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
เป็นการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ และภูมิลำเนา เพื่อทราบข้อมูลด้านประชากรศาสตร์
- ตอนที่ 2 ทัศนคติต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
เป็นการสอบถามเกี่ยวกับความประทับใจ สิ่งที่ต้องปรับปรุง

และ

- ตอนที่ 3 ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม
เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้อิสระในการแสดงความคิดเห็น

(รายละเอียดแบบสอบถาม ดังปรากฏในตัวอย่างในภาคผนวก

ก)

กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีชาวบ้าน

วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

1. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้าน ภาครัฐ และ ผู้รับผิดชอบในพระมหาเจดีย์ ต่อแนวทางการพัฒนาพระมหาเจดีย์ฯ
2. เพื่อทราบข้อมูลปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

2. เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ฯ

วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

การจัดเวทีชาวบ้านแบบไม่เป็นทางการโดยกำหนดประเด็นหลักในการพูดคุยประกอบไปด้วย

- ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหาเจดีย์ฯ กับชุมชน
- ผลกระทบต่อชุมชน และวิถีชีวิตของชาวบ้านจากการที่พระมหาเจดีย์ฯ มีชื่อเสียง เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด
- ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
- แนวทางแก้ไขโดยชุมชนมีส่วนร่วม
- การพัฒนาพระมหาเจดีย์ฯ ในมุมมองของคนในพื้นที่

กระบวนการ

1. จัดเวทีชาวบ้านแบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยเชิญตัวแทนจากหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งประกอบไปด้วยผู้นำหมู่บ้าน ชาวบ้าน ผู้อาวุโส สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่ดูแลพื้นที่ ผู้รับผิดชอบพื้นที่พระมหาเจดีย์ฯ (ผู้รับเหมา)
2. คณะนักวิจัย เป็นผู้ป้อนประเด็นคำถามตามกรอบคำถามการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ เพื่อให้ผู้ร่วมเวทีชาวบ้านได้นำเสนอความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนทัศนคติ โดยคณะนักวิจัยเป็นผู้บันทึกความคิดเห็น รวบรวมเป็นข้อมูลประกอบการทำวิจัยต่อไป

2. เครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล

3. การวิเคราะห์ SWOT

การวิเคราะห์ SWOT หมายถึง การวิเคราะห์ จุดแข็ง (Strengths) - จุดอ่อน (Weaknesses) - โอกาส (Opportunities) - อุปสรรค (Treats) โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างผลการประเมินสถานภาพของสภาพแวดล้อมภายใน ระหว่างจุดแข็งและจุดอ่อน และผลการประเมินสถานภาพของสภาพแวดล้อมภายนอกระหว่างโอกาสดับอุปสรรค โดยกำหนดสถานภาพของสภาพแวดล้อมภายใน ระหว่างจุดแข็งและจุดอ่อนว่ามีสถานภาพโน้มเอียงไปในทางเด่นหรือด้อย และกำหนดสถานภาพของสภาพแวดล้อมภายนอกระหว่างโอกาส

และภัยอุปสรรคว่ามีสถานภาพโน้มเอียงไปในทางเอื้อ หรือไม่เอื้อ ซึ่งทำให้เกิดกรณีโน้มเอียง 4 กรณี (Wright et.al, 1992: 69-79 อ้างใน วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และคณะ , 2546 : 90)

- กรณี "เด่น และเอื้อ" ควรจะเลือกกลยุทธ์สร้างความเติบโต (Growth Strategy) โดยขยายกิจการด้วยตนเอง หรือ การขยายกิจการด้วยการร่วมทุนกับองค์กรอื่น
- กรณี "ด้อยและไม่เอื้อ" ควรจะเลือกกลยุทธ์การตัดทอน (Retrenchment Strategy) โดยการตัดบางกิจกรรมออกไป หรือ ตัดบางส่วนขององค์กรออกไป หรือเลิกกิจการ
- กรณี "เด่นแต่ไม่เอื้อ" และ "เอื้อ แต่ไม่เด่น" ควรจะเลือกกลยุทธ์ ด้วยการรักษาเสถียรภาพ (Stability Strategy) โดยเลือกดำเนินงานชนิดของกิจการ หรือประเภทของกิจการที่กำลังดำเนินการ อยู่ และจะไม่ขยายไปดำเนินการประเภทอื่น

4. การวิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Critical Success Factors : CSF)

เป็นการวิเคราะห์ว่าพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และพื้นที่โดยรอบ มีศักยภาพที่ประสบความสำเร็จในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร โดยอุตสาหกรรมต่างๆ มักกำหนดปัจจัยต่างๆที่สำคัญ สำหรับการแสวงหาความสำเร็จ และการรักษาความได้เปรียบในการแข่งขัน โดยทั่วไปแหล่งที่มาหลักๆ ของปัจจัยแห่งความสำเร็จ (ชรินทร์ ชุณหพันธรักษ์ , 2543 : 41) ที่จะนำมาวิเคราะห์ ประกอบไปด้วย

1) คุณลักษณะของอุตสาหกรรม (Industry characteristics) โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีลักษณะที่จะทำให้ประสบความสำเร็จคือ

- ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์
- มีระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ดี
- มีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

2) ตำแหน่งทางการแข่งขัน (Competitive position)

3) สภาพแวดล้อมทั่วไป (General environment)

4) การพัฒนาองค์กร (Organizational development)

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องมือทางสถิติ

ในการศึกษาบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล กับผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจด้วยแบบสอบถามอย่างง่าย สุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จากกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือนักท่องเที่ยว และชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบสอบถาม จะใช้เครื่องมือทางสถิติ ที่เป็นสถิติพรรณนา (descriptive statistic) หรือ สถิติ

เบื้องต้น โดยสถิติพรรณนา เป็นสถิติที่ใช้สรุป หรือบรรยายให้เห็นคุณลักษณะของตัวแปรที่เกี่ยว
รวบรวมมาจากประชากร หรือจากกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ ผลการศึกษาไม่สามารถนำไป
อ้างอิงหรือใช้กับกลุ่มอื่นๆ ได้ (วรรณญา ภัทรสุข, 2545 : 151-155)

ทั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนาในการอธิบายลักษณะของข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของนักท่องเที่ยว และชาวบ้านในพื้นที่คือ การหาค่าร้อยละ โดยเป็นตัวเลขที่เข้าใจง่าย เป็นการเปรียบเทียบตัวเลขจำนวนหนึ่งหรือหลายจำนวนกับตัวเลขอีกจำนวนหนึ่งที่เทียบสัดส่วนเป็น 100 (ภัทรธรรมา ผลงาม , 2542 : 150 -151) กำหนดได้จากสูตรดังนี้

$$P = \frac{f}{N} \times 100$$

เมื่อ	P	แทน	ร้อยละ
	f	แทน	ตัวเลขที่ต้องการแปลงเป็นร้อยละ
	N	แทน	จำนวนทั้งหมด

บทที่ 4

ผลการวิจัย

(Result)

ในการดำเนิน "โครงการวิจัยศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวของ จังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอ

หนองพอก" ประกอบไปด้วยกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม คือ

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาบริบทพระมหาเจดีย์ชัยมงคลและชุมชน

กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

กิจกรรมที่ 3 การสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยว บริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และ

ทัศนคติของชาวบ้านในพื้นที่

กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีชาวบ้าน

ผลการดำเนินการวิจัยสรุปได้ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาบริบทพระมหาเจดีย์ชัยมงคลและชุมชน

พระมหาเจดีย์ชัยมงคลตั้งอยู่ตำบลผาน้ำย้อย อ.หนองพอก ถนนสายร้อยเอ็ด - โพนทอง - มุกดาหาร ระยะทางจากตัวเมืองร้อยเอ็ดถึงพระมหาเจดีย์ชัยมงคลรวมระยะทางทั้งสิ้น 80 กิโลเมตร

พระมหาเจดีย์ชัยมงคลเป็นเจดีย์รูปแปดเหลี่ยมขนาดใหญ่ ที่ก่อสร้างตามรูปแบบศิลปอีสานซึ่งนับว่าเป็นเจดีย์ที่สวยงามที่สุดอีกแห่งหนึ่งในประเทศไทย มีความกว้าง ความยาว และความสูง 101 เมตร ในบริเวณพระเจดีย์มีกำแพง 2 ชั้น สามารถเดินบนกำแพง และมีห้องใต้กำแพง จุดตั้งของพระมหาเจดีย์เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ป่าที่ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ จังหวัดร้อยเอ็ด มุกดาหาร และ กภาพสินธุ์

โครงสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

พระมหาเจดีย์ชัยมงคลเป็นเจดีย์รูปแปดเหลี่ยมองค์ใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลาง โดยทั้ง 8 ทิศ รายล้อมด้วยพระเจดีย์องค์เล็กลงมา สร้างแบบทรงลักษณะคล้ายคลึงกันหมดอีกจำนวน 8 องค์ เรียงรายด้วยระเบียบคด รอบองค์พระมหาเจดีย์ตัวรูปทรงองค์พระมหาเจดีย์เป็นรูป 8 เหลี่ยม องค์พระมหาเจดีย์แบ่งเป็น 6 ชั้น มีวัตถุประสงค์การก่อสร้างสำหรับใช้เป็นเสนาสถานทางพุทธศาสนา เพื่อจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ดังนี้

ชั้นที่ 1 เป็นห้องโถงกว้างใหญ่ โถ่อ่า ฝาผนังจัดเป็นที่จารึกนามทานาธิปไตยต่าง ๆ ศิลปะชั้นคลาสสิก แบบอีสาน มีจิตรกรรมฝาผนังลวดลายหลากสี ใช้เป็นห้องประชุมบำเพ็ญบุญ หรือห้องเอนกประสงค์

ชั้นที่ 2 จัดเป็นห้องประชุมพระสังฆาธิการ และพระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติ หรือการสัมมนาทั่วไป ฝาผนังทุกด้านติดตั้งรูปพุทธประวัติทศชาติ ศิลปจิตรกรรมออกแบบลวดลายไทย ทรงอีสาน ประดับตกแต่งด้วยสีทองทั้งทองแท้ ทองบรอนซ์สลักด้วยสีธรรมชาติ เคลือบทุกสี มีสีฟ้า, เขียว, ชมพู, เหลือง กาบบัวหงาย บัวคว่ำ - ลายไทย มีรูปทิวา ชูตาลปัตรทรงดอกไม้ เรียงรายตามแนวต่ำจากเพดานตลอดแนว

ชั้นที่ 3 เป็นที่ประดิษฐานคณาจารย์ ปราชญ์อีสานในอดีตเป็นรูปเหมือนสลักจากหินอ่อน และหุ่นรูปเหมือนพระสุปฏิญาณโณทั้งหมดให้ครบ 101 องค์

ชั้นที่ 4 จัดไว้เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน แสดงวัดวาอารามตลอดสถานปฏิบัติ สมถวิปัสสนาก็มีภูฐานที่ หลวงปู่ศรี มหาวิโร เคยบำเพ็ญมา ตลอดหลายพรรษาพร้อมผลงานต่าง ๆ ของท่านโดยเฉพาะเพื่อประกาศให้โลกรู้ถึงบุญญาบารมี ของหลวงปู่ศรีมหาวิโร บนกรอบระดับหน้าต่างใหญ่ทั้ง 4 ด้าน จัดเป็นที่สถิตยีน พระพุทธเจ้าสี่ปรางค์ พระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ 5 เมตรครึ่ง ยืนหันพระพักตร์ออกตรงทิศต่าง ๆ มี ปรางค์ห้ามญาติ, ปรางค์ลีลา, ปรางค์ประทานพร และปรางค์ห้ามสมุทร ตรงพื้นกลางจะมีบันไดงอคดเคี้ยวชิดภายในมหาเจดีย์ด้านซ้าย นำขึ้นสู่ชั้นที่ 5 จัดเป็นบันได 119 ขั้น เพื่อเป็นการแสวงบุญแก่ชาวพุทธที่ได้ขึ้นไปกราบสักการะ พระบรมสารีริกธาตุบนชั้นที่ 5 พระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้อันเชิญมาจากประเทศศรีลังกา มาประดิษฐานบนชั้นที่ 5 เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2540 โดย ฯพณฯ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น

ชั้นที่ 5 อยู่เหนือสุดบันได 119 ขั้น เป็นห้องโถง รูประฆังทองคำ 8 เหลี่ยม 8 ทิศ แต่ละมุมเหลี่ยมวางรูปลายไทย แนวตั้งหรือแนวตั้ง มองคล้ายด้ามกริช หรือทรงโคมไฟ-ดอกบัวตูมตรงกลางเพดานเป็นศูนย์กลาง กลิบบอกบัวคว่ำ ประดับด้วยทองคำแท้ ลวดลายระยิบระยับ เพื่อรองรับโคมไฟทองคำ ตรงกลางห้องเป็นเจดีย์เล็กเป็นที่ประดิษฐานองค์พระบรมสารีริกธาตุ

ช่องลมแต่ละด้านของห้องโถงนี้มีรูปคล้ายดอกบัวตูมใหญ่ เขียนกระจกด้วยลวดลายไทยรูปเทวดาประจำ 4 ทิศ ช่วงลานผนัง 8 ทิศ ระบายด้วยสีอ่อน ๆ ทั้งสีฟ้า ขาว เจือสีเทา จางหากต้องด้วยแสงไฟสลัว หรือแสงแดดอ่อน ๆ ตอนรุ่งอรุณ ดูคล้ายมองสู่ท้องฟ้าโปร่งในราตรีอันมืดมิด

เบื้องบนของโคมชั้น 5 ดังกล่าวแบ่งเป็นชั้นที่ 6 - 7 แต่ไม่มีทางขึ้น เพราะเพื่อป้องกันคนผิติดประทุษร้ายต่อทรัพย์สินอันล้ำค่าจึงสร้างเป็นเพียงองค์เจดีย์อันแข็งแรงมณเฑียรเพื่อเป็นฐานรองรับยอดเศวตฉัตรทองคำแท้ น้ำหนัก 4,750 บาท เท่ากับประมาณ 60 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า 23,750,000 บาท และโดยเมตตาอนุเคราะห์จากเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาสมเด็จมหามุนีวงศ์ กรรมการเถรสมาคมเจ้าคณะภาค 8 (ช) ประธานฝ่ายสงฆ์ พร้อม ฯพณฯ พลตรีศรัทธยา มนต์วีดิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธานฝ่ายฆราวาส ได้ทำพิธียกยอดเศวตฉัตรทอง นำขึ้นไปติดไว้บนยอดพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2539

ในการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีโยมอุปถัมภ์ คือ คุณยายจินตนา ไชยกุล, คุณวาสนา ธารวานิช, คุณชัช ธารวานิช พร้อมทั้งศรัทธาจากชาวพุทธที่มีความเลื่อมใส เคารพ นับถือ หลวงปู่ศรี มหาวิโร ต่างช่วยกันบริจาคทุนทรัพย์ร่วมทำบุญกันตลอดมาทุนการก่อสร้างทั้งหมด

ตำนานการสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

ช่วงปี พ.ศ. 2491 หลวงปู่ศรี มหาวิโร ได้พบแหล่งน้ำตกต้นน้ำ ผาน้ำทิพย์ผาน้ำย่อยบนเขาเขียวประมาณ 5 - 6 แห่ง ที่สมควรพิทักษ์รักษาไว้ให้นุชนรุ่นหลังได้เห็นและได้ลิ้มรสด้วยตนเองบ้าง

แต่คงเป็นเพราะภัยอันเกิดจากการเมือง ที่เรียกว่าราชภัย (ภัยจากผู้ปกครองในสมัยนั้น) และภัยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือภัยจากความโลภ ในพ.ศ. 2493 นั้นเอง ทางราชการได้อนุญาตให้สัมปทาน ตัดไม้ (อุตสาหกรรมป่าไม้) ทำลายตัดต้นไม้สูงใหญ่ที่เขาเขียวเป็นจำนวนมากหลายพัน หลายหมื่นต้น ทำให้ป่าที่ปกกลายเป็นป่าโปร่งแทบไร้สภาพความเป็นป่าดงดิบไปอย่างน่าเสียดาย ขณะเดียวกันก็เกิดมีกลุ่มเชื่อถือระบบการปกครองแบบประธานเม้าเจ็ดตุ้งของประเทศจีน ตั้งกลุ่มคอมมิวนิสต์ไทยแยกย้ายกันเข้าไปช่องสุ่มกองกำลังตามป่าดงดิบต่างๆ อันเป็นเหตุหนึ่งที่รัฐบาลอ้างเพื่อขอเข้าสัมปทาน

ในปี พ.ศ. 2499 - 2500 หลวงปู่ศรี มหาวิโร ได้พาพระภิกษุสามเณรศิษยานุศิษย์ 7 รูป เดินทางไปฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ถ้ำหน้าชะงอกหินผาตามแนวป่าใกล้ผาน้ำที่มีน้ำตกไหลริน ฟานักปฏิบัติธรรมอยู่ครั้งละ 7 - 15 วัน โดยสม่าเสมอ โดยอาศัยหมู่บ้านน้อยๆ ชื่อบ้านโคกกลางที่มีบ้านเรือนอยู่กันเพียง 16 หลังคา เป็นที่ให้อาหารบิณฑบาตแก่พระป่าของท่านยุคแรก และตรงจุดที่พระสุปฏิปันโน ของหลวงปู่ฟานักนั้นมึน้ำ - ลำธารเพียงพอที่จะอาศัยได้ทุกฤดูกาลแต่โดยที่บางแห่งน้ำจะหยุดไหลช้าลงท่านจึงให้ชื่อว่า "ผาน้ำย่อย" และคงจะเป็น

บุญบันดาลหรือเพราะบังเอิญก็ไม่ทราบได้ ชาวพุทธ ชาวบ้านบางคนได้ตักน้ำนั้นใส่ภาชนะไปดื่มในยามเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วเกิดหายไข้ หายป่วยโดยไม่ได้ทานยาจึงเป็นเหตุให้เรียกกันว่าผาณิตทิพย์ คือ น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เทวดาบันดาลประทานมา

หลวงปู่ศรี มหาวิโร มีฐานะเป็นพระเถรจารย์ ทางสมถวิปัสสนากรรมฐานเป็นผู้มีบุญบารมีสูงที่ชาวพุทธถวายความนับถือไม่เพียงแต่ชาวอีสาน หากเป็นที่เคารพสักการะทั่วทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท่านได้พระภิกษุสงฆ์สงฆ์สายสุภินโนจาริกสู่เขาเขี้ยวหนั้นเป็นการช่วยรัฐคลี่คลายปัญหาร้ายๆ จากกลุ่มก่อการร้ายอันถือเป็นภัยธรรมชาติ ภัยแผ่นดิน และภัยป่าที่ร้ายมากอีกยุคหนึ่ง พร้อมกันนั้นก็เป็นการช่วยป้องกันการโค่นไม้ทำลายป่าโดยพลการจากนักเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ.2515 ท่าน พ.อ.ประสิทธิ์ ทองใบใหญ่ รอง ผอ.ปค. ฝ่ายทหารจังหวัดร้อยเอ็ดได้ถวายอุปถัมภ์ โดยนำทหารไปสร้างกุฏิถวายเป็นที่บำเพ็ญสมณธรรมกรรมฐานเป็นครั้งแรกไว้บนภูเขานั้น ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นวัดผาน้ำน้อย โดยมีชาวพุทธบริษัท - ห้าง - ร้านผู้เลื่อมใสในหลวงปู่ศรี ร่วมกันสร้างถวายบนเนื้อที่กว้างใหญ่ไพศาลถึง 28,000 ไร่ จากยอดเขาเขี้ยวจนถึงบริเวณที่ตั้งวัดผาน้ำน้อยเบื้องล่าง คือเชิงเขาที่ติดถนนหลวงสายหนองพอก - เลิงนกทา ในเนื้อที่แห่งนี้ประกอบด้วยอ่างเก็บน้ำ น้ำตกแอ่งซบ้ำน้ำ ป่าดงดิบตามธรรมชาติ สวนพฤกษศาสตร์ วรรณคดี สวนป่า สวนสมุนไพร ศาลาเกษตร ศาลาพักผ่อนอันสะอาดสะอ้าน โอ้อ่า หอฉัน ธรรมศาลาฝึกสมาธิธรรม อบรมกรรมฐานหรือสัมมนาทางวิชาการทุกสาขาวิชา

เมื่อวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ปีฉลู ซึ่งเป็นวันรวมงานทอดกฐินสามัคคี ที่วัดป่ากุงตรงกับวันที่ 25 พฤศจิกายน 2528 หลวงปู่ศรี มหาวิโร ได้ปรารภกับศิษยานุศิษย์ว่า ท่านได้รับพระบรมสารีริกธาตุมาเป็นกรณีพิเศษยังไม่มีที่ประดิษฐานอันเหมาะสม สมควรจะก่อสร้างถาวรวัตถุอันเป็นปูชนียสถานขึ้นสักแห่งหนึ่ง เพื่อไว้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและรูปเหมือนของพระอาจารย์อดีตนักปราชญ์ชาวอีสานพร้อมกันนั้นจะติดตั้งรูปประวัติพระพุทธรูปเจ้า 10 ชาติ ที่เป็นชาติ (โพธิสัตว์) ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการบำเพ็ญบารมีก่อนที่จะมาถึงชาติสุดท้าย คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จุดมุ่งหมายที่สำคัญในการสร้างพระมหาเจดีย์นี้ก็เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านบำเพ็ญปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐาน แก่พระภิกษุสงฆ์สายวัดป่า ทั้งจัดเป็นดินแดนเพื่อการศึกษาศึกษาและ สักการบูชาแก่บูรพาจารย์ ปูชนียอาจารย์แก่นุชนเหมาะสมกับนามว่า "พระเจดีย์มหาชัยมงคล" ศูนย์มหาศิลปกรรม แดนวัฒนธรรมอีสานมรดกชาวพุทธ มรดกชาวโลก

หลังจากได้รับพระบัญชาจาก สมเด็จพระญาณสังวร - สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ เมื่อปี พ.ศ.2531 และได้มีพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2531

โดยสรุปแล้วพระมหาเจดีย์ชัยมงคลแห่งนี้จะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ สร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาของประชาชนทุกหมู่เหล่า เป็นศูนย์กลางการฝึกอบรมสมถวิปัสสนากัมมฐาน ศูนย์รวมเป็นหนึ่งใจเดียวกันในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งภาครัฐและเอกชนใน

ระดับชาติ เป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนาธำรงรักษาวัฒนธรรมอันดีงาม รวมทั้งเป็นแห่งอนุรักษ์
ทรัพยากรสัตว์ และป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมของชาติเพื่อให้สาธุชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ

พระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ศรี มหาวิโร)
วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) อ.ศรีสมเด็จ จ.ร้อยเอ็ด
ผู้ดำริสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

เกี่ยวกับประวัติของหลวงปู่ศรี มหาวิโร ได้มีการบันทึกในประวัติพระอริยสงฆ์
ไทย (www.dhammathai.org) ระบุว่าพระภิกษุสงฆ์ ในประเทศไทย สายอรัญวาสี หรือที่เรียก
ว่า "พระป่า พระธุดงค์กรรมฐาน" นับตั้งแต่ ปีพุทธศักราช 2458 เป็นต้นมา ได้รับการอบรม วาง
หลักปักฐาน การเผยแผ่ ศาสนธรรม จากพระบูรพาจารย์ใหญ่ สายวิปัสสนากรรมฐาน คือท่าน
พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยปฏิบัติทาบารมีธรรม ของพระเดชพระคุณหลวงปู่มั่น ทำให้
บังเกิดกองทัพธรรมพระกรรมฐาน นำธงชัย แห่งพระพุทธศาสนา กระจายเผยแผ่อมตะธรรม
ไปทั่วสารทิศ และในบรรดาพระกรรมฐาน ลูกศิษย์ของท่าน ได้มีสมณะผู้ทรงศีลาจารวัตร เป็นที่
เลื่อมใสศรัทธา ของชาวพุทธกว้างไกล และนำพาซึ่งประโยชน์ แห่งการพระศาสนาอย่าง
สัมฤทธิ์ผล ปรากฏชัด ณ ปัจจุบันกาล พระคุณเจ้ารูปนี้คือ พระราชสังวรอุดม (หลวงปู่ศรี
มหาวิโร) วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

นามเดิมของท่านชื่อ ศรี เกิดในสกุลปักกะสีนัง เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม
พ.ศ.2460 ตรงกับวันศุกร์ เดือนหก ปีมะเมีย ที่บ้านขามป้อม อำเภอวาปีปทุม จังหวัด
มหาสารคาม โยมบิดาชื่อนายอ่อนสี โยมมารดาชื่อนางทุม ปักกะสี
ในช่วงปฐมวัย ท่านเข้าศึกษา ที่โรงเรียนประชาบาล วัดบ้านขามป้อม ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำ
ท้องถิ่น จบชั้นประถมปีที่ 6 และได้ชวนชวาย เข้ามาเรียนต่อ ที่โรงเรียนสารคามพิทยาคม ซึ่ง
เป็นโรงเรียนประจำจังหวัด จนจบชั้นมัธยมปีที่ 3 เมื่อปี พ.ศ.2480

การศึกษาของท่าน ในยุคสมัยนั้น นับว่าอยู่ในขั้นดี ท่านได้เข้ารับราชการ เป็นครูในปี่รุ่งขึ้น หลังจากสำเร็จการศึกษา ชีวิตการเป็นครู ท่านเริ่มที่ โรงเรียนวัดบ้านชาด ตำบลหัวเรือ มหาสารคาม และ ต่อมาที่โรงเรียน บ้านสวนจิก ตำบลปอภาร ร้อยเอ็ด

ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ท่านได้บรรพชาอุปสมบทเมื่อปี พ.ศ.2488 ณ พัทธสีมาวัดราษฎร์รังสรรค์ บ้านป่ายาง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระโพธิญาณมุนี (ดำ โพธิญาณ) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) เป็นอุปปีชฌาย์ ได้รับฉายาทางพระพุทธศาสนา เป็นมคธว่า "มหาวิโร" พรรษาแรก ในชีวิตสมณะผู้ละวาง ท่านได้พำนักศึกษาปฏิบัติธรรม อยู่กับท่านพระอาจารย์คุณ อุตตโม วัดประชานิคม มหาสารคาม

ปีต่อมา พ.ศ.2489 ท่านได้จาริกไปจำพรรษา ที่วัดป่าแสนสำราญ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีโอกาสศึกษา ปฏิบัติธรรม เจริญวิปัสสนา กับท่านพระอาจารย์สิงห์ ชันตยาโคโม ซึ่งเป็นศิษย์สำคัญของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เมื่อออกพรรษาแล้วพระศรี มหาวิโรใน ครั้งนั้นได้ออกจาริกแสวงธรรม ไปตามมวนาป่าเขาราวไพร อาทิ ภูเก้า ภูผักูด บ้านห้วยทราย อำเภอ คำชะอี จังหวัดนครพนม ซึ่งที่ภูผักูด หรือภูผากูดแห่งนี้ เป็นสัปปายะสถาน ที่พ่อแม่ครูอาจารย์หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น เคยธุดงค์จาริก มาพำนัก เป็นแหล่งเจริญธรรม ที่ผู้กล้าแห่งกองทัพธรรม ได้มาประพฤติธรรม บำเพ็ญเพียร ด้วยเป็นสถานที่อยู่ไกลจากชุมชน ขาดแคลนขัดสน ในปัจจุบั แต่มีภูมิทัศน์ ที่เหมาะแก่การพัฒนา ภูมิธรรมสัมมาปฏิบัติ เป็นอย่างยิ่ง

ปี พ.ศ. 2490 หลวงปู่ศรี มหาวิโร ธุดงค์ไปพำนักที่ถ้ำพระเวส ครั้นเข้าพรรษา ได้ไปจำพรรษา ที่วัดบ้านนาแก อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ซึ่งในยุคสมัยนั้น เป็นดินแดนที่ครุภรณ์ไปด้วยสถานะการณ์ แห่งความขัดแย้ง ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง และสังคม แต่ท่านก็อยู่ด้วยความราบรื่น ปราศจากอันตราย จนกระทั่ง ออกพรรษา จึงจาริกไปยังจังหวัดสกลนคร และปี พ.ศ. 2491 เข้าจำพรรษา ที่วัดโนนนิเวศน์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นการเดินทางตามรอยธรรม พ่อแม่ครูอาจารย์ คือหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ซึ่งเคยมาพำนักที่วัดแห่งนี้มาแต่ครั้งอดีต

ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ในปฏิปทาบารมีธรรม ของท่าน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระบุพพาจารย์ใหญ่ ด้านวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งขณะนั้น อยู่ในช่วงปัจฉิมวัย พำนักอยู่ที่สำนักป่า บ้านหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร พระอาจารย์ศรี มหาวิโร จึงเข้าไปกราบนมัสการ พระเดชพระคุณหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ที่สำนักป่าบ้านหนองผือ ขออนุญาต พำนัก จำพรรษา และศึกษาธรรมกับท่าน ซึ่งหลวงปู่มั่น ก็เมตตาอนุญาต นับเป็นโอกาส อันเป็นมหามงคล ในชีวิตบรรพชิต ที่มีโอกาสศึกษาธรรม และอุปปีชฌาจาก พระบุพพาจารย์ใหญ่ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต รวมทั้งมีโอกาสเจริญธรรม กับสหธรรมิกร่วมสำนัก ร่วมครูอาจารย์เดียวกัน

เมื่อหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต อาพาธพระอาจารย์ศรี ก็มีโอกาสดูการปฏิบัติ เมื่อท่านพระอาจารย์ใหญ่ถึงแก่กรรมภาพ ก็นำความวิโยคอาดูร มาสู่ผู้เป็นศิษย์ ผู้เคารพศรัทธาครู

อาจารย์ อย่างสุดจิต สุดใจ พระอาจารย์ศรี มหาวิโร ได้ถวายสักการะ สรีระ หลวงปู่มั่น เป็นครั้งสุดท้าย ในงานถวายเพลิง ฌาปนกิจ ที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

ต่อมาปี พ.ศ.2493 พระอาจารย์ศรี มหาวิโร ไปจำพรรษาที่วัดป่าบ้านหนอง ผักตบ อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดอุดรธานี และปีต่อมา ได้มีโอกาส ไปพำนัก จำพรรษาที่ วัดบ้านห้วยทราย อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ได้มีโอกาส ศึกษาธรรม กับท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน ซึ่งเป็นประธานสงฆ์ในสำนักแห่งนี้

ปี พ.ศ.2495 ได้ร่วมสร้างวัดป่าหนองแขง โดยบัญชาของท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ (จุม พันธุโล) วัดโพธิสมภรณ์ อุดรธานี ท่านพระอาจารย์ศรี ได้ออกจาริกห่างถิ่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ดไปนานหลายปี จนกระทั่งปี พ.ศ.2496 ท่านจาริกมายังวัดป่ากุง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ สร้างมาประมาณ 170 ปี ท่านเป็นผู้นำศรัทธา ในการพัฒนาวัดป่ากุง ให้เรืองรุ่ง โดยลำดับ จนกระทั่งเป็น "วัดประชาคมวนาราม" ที่งามสง่า เป็นศาสนสถาน อันไพศาล สำหรับชาวพุทธ ผู้ศรัทธาในธรรมะ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า และดำเนินตามธรรมวิถีของพ่อแม่วุฒิวรจารย์ หลวงปู่ศรี มหาวิโร จำพรรษาที่วัดประชาคมวนาราม หรือวัดป่ากุง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2507 เป็นต้นมา

ท่านเป็นผู้นำ เป็นธุระในกิจการงาน พระศาสนา อย่างจริงจังและ มั่นคง สร้างคุณูปการและสาธารณประโยชน์ เป็นจำนวนมาก ที่เป็นงานยิ่งใหญ่คือการก่อสร้าง "พระมหาเจดีย์ชัยมงคล" ณ วัดผาน้ำทิพย์ อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด พระมหาเจดีย์แห่งนี้ เป็นผลานิสงส์แห่งแรงศรัทธา ของชาวพุทธ ต่อพระบรมพุทธศาสนา ต่อพระสุปฏิปันโน ต่อบารมีธรรม ของพระราชสังวรอุดม เจ้าคุณหลวงปู่ศรี มหาวิโร ที่มุ่งเพื่อประโยชน์ ต่อสถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ อันเป็นหลักชัยหลักใจของชาวไทย หมายถึงร่องพระพุทธรูปศาสนา สืบสาน ศิลปวัฒนธรรม งาน พุทธศิลป์ให้สถิตสถาพรสืบไป

รูปแบบอันวิจิตร เป็นศิลปผสมความยิ่งใหญ่ ของพระปฐมเจดีย์ กับความโอฬารของพระธาตุพนม กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียว ประดิษฐานตระหง่าน ตระการตา ด้วยศิลปกรรม อันล้ำเลิศ ด้วยฝีมือลูกหลานไทย เป็นนฤมิตรกรรมแห่งยุคสมัย ที่จะเป็นปูชนียสถานสำคัญ ของไทย และของโลกพัฒนา สืบต่อไปภายภาคหน้า ในยามเช้าผู้คนจากบ้านไกลเรือนไกล จากหลายถิ่น จะมารวมกัน ที่หน้าวัดประชาคมวนาราม เพื่อเตรียมถวายภัตตาหาร บิณฑบาตรพระคุณเจ้า เป็นโอกาสที่พุทธศาสนิกชน จะได้กราบนมัสการหลวงปู่ศรี อย่างใกล้ชิด บางรายบางท่าน ก็มาขอพึ่งบารมีธรรมของท่าน ซึ่งท่านก็เมตตาเสมอตลอดมา

การบิณฑบาตร เป็นธุดงค์วัตรที่พระกรรมฐานประพฤติปฏิบัติ หลวงปู่ศรีจะตื่นแต่ตีหก ออกเดินไปรอบ ๆ วัด จนถึงเวลาบิณฑบาตร ท่านเป็นผู้มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงแม้จะมีอายุกว่า 80 ปีแล้ว หลังจากบิณฑบาตรแล้ว สาธุชนจะร่วมกันถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณร หลวงปู่ศรี มหาวิโร ท่านเป็นพระวิปัสณาจารย์กรรมฐาน ที่มีความสามารถอย่างสูงในการแจกแจงแสดงธรรม หลวงปู่ศรี มหาวิโร เป็นพระเถระจารย์ ผู้เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรม

เป็นเนืองนาบุญ อันยิ่งใหญ่ ของพระพุทธศาสนา เป็นพระป่า พระกรรมฐาน ที่ศิษย์เคารพศรัทธา อย่างมหาศาล เป็นสมณะผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

สถานที่ท่องเที่ยวบริเวณผาน้ำย้อย

เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ถ้ำผาน้ำทิพย์

ประวัติความเป็นมา

ในปี พ.ศ. 2529 กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ ได้เข้าดำเนินการสำรวจเบื้องต้น พบว่ามีความเหมาะสมที่จะดำเนินการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในอนาคต เพื่อที่จะได้มีกฎหมายรองรับที่เข้มแข็งและมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานดูแลพื้นที่อย่างใกล้ชิด กรมป่าไม้ จึงได้นำเรื่องการกำหนดพื้นที่ป่าไม้ผืนนี้เข้าประชุมคณะอนุกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ได้มีมติที่ประชุมครั้งที่ 3/2529 เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2529 ให้กำหนดป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมะอี และป่าสงวนแห่งชาติป่าดงบังอี (บางส่วน) เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ มีพื้นที่ประมาณ 242 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 151,242 ไร่ และได้ประกาศกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2531 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 105 ตอนที่ 112 ลงวันที่ 16 กรกฎาคม 2531 ปัจจุบันตั้งสำนักงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ บริเวณท้องที่ หมู่ที่ 6 ต. บึงงาม อ. หนองพอก จ. ร้อยเอ็ด

ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเทือกเขาหิน บนยอดเขาประกอบด้วยเนินเขา สลับซับซ้อน ในระดับความสูงประมาณ 200 -- 600 เมตร ทางด้านทิศเหนือมีลักษณะเป็นภูเขา สลับ ซับซ้อนและสูงชัน มีสภาพป่าสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของลำห้วยหลายสายที่สำคัญยิ่ง คือ ลำห้วยพุงใหญ่, ห้วยหินดาก, ห้วยโสดา

สภาพป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบแล้งและป่าดงดิบเขาสลับทุ่ง
หญ้าป่าเต็งรัง ป่าไผ่ ประกอบด้วยพรรณไม้ที่สำคัญ คือ ไม้มะค่าโมง, ไม้ประดู่, ไม้พยุง, ไม้
ชิงชัน, ไม้ตะแบก, ไม้ตะเคียนทอง, ไม้ยาง, ไม้แดง, ไม้กะบาก, ไม้เต็ง, ไม้รัง ฯลฯ ไม้พื้นล่าง
ได้แก่ หวาย ไผ่ กัลวลไม้ วานและสมุนไพรชนิดต่าง ๆ

สัตว์ป่าที่พบในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ เช่น หมูป่า หมาใน ลิง บ่าง ไก่
ป่า งู ค้างคาว กระรอก กระแต ลิ่น พังพอน นกชนิดต่าง ๆ

สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวที่อยู่นั้นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาน้ำ
ทิพย์ ยังไม่มีบริการเรื่องอาหาร, ที่พัก และเครื่องนอนแก่ นักท่องเที่ยวทั่วไป แต่มีบริการ
การ อบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยมีบ้านพักรับรองของกรมป่าไม้ มีอาคารอเนก
ประสงค์สำหรับจัดประชุม อบรม และมีห้องน้ำสำหรับบริการนักท่องเที่ยว

วัดผาพยอม

ในอดีตวัดผาพยอมเคยเป็นป่าที่ปกคลุมไปด้วยป่าไม้นานาชนิดและเคยเป็นพื้นที่
ที่ ค่อมมิวนิสสาอาศัยอยู่ซึ่งในขณะนั้นวัดแห่งนี้ยังไม่ก่อสร้างขึ้นมีแค่เพียงการสร้างพระมหา
เจดีย์ชัยมงคลเพียงแห่งเดียวต่อมาในปี พ. ศ. 2520 หลวงปู่สุข ได้เดินทางขึ้นมาที่ป่าแห่งนี้เพื่อ
ที่จะมาวิเวก และได้เห็นสภาพที่มีความสงบเหมาะสมที่จะปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นอย่างดี
หลวงปู่สุขท่านจึงได้พัฒนาป่าแห่งนี้ให้กลายเป็นวัดโดยได้รับความร่วมมือจากญาติโยมผู้มีจิต
ศรัทธามาร่วมช่วยในการก่อสร้างวัดขึ้นและได้รับการพัฒนามาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน

วัดผาพยอมมีระยะทางห่างจากพระมหาเจดีย์ชัยมงคลประมาณ 5 กิโลเมตรขึ้นไป
ไปตามสันเขา (ผาน้ำย่อย) มีอาณาเขตทิศตะวันออก ติดกับ อ. เลิงนกทา จ. โสธร ทิศ
ตะวันตก ติดกับ อ. หนองพอก จ. ร้อยเอ็ด ทิศเหนือ ติดกับ อ. กุฉินารายณ์ จ. กาฬสิน /
อ. หนองสูง จ. มุกดาหาร ทิศใต้ ติดกับ อ. หนองพอก จ. ร้อยเอ็ด

ศาสนสถาน ประกอบไปด้วยศาลาการเปรียญ 1 หลังกุฏิ 24 หลัง ศาลาฉัน
ภัตตาหาร 1 หลัง ส่วนสาธารณูปโภคมีไฟฟ้า ซึ่ง ในอดีตวัดผาพยอมได้ใช้ไฟฟ้าจากพลัง
งานแสงอาทิตย์และต่อมาในปี พ. ศ. 2536 ได้มีชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาร่วมมือกันบริจาคเงินเพื่อ
ที่จะต่อไฟฟ้าเข้าวัด ส่วนน้ำประปา น้ำที่ใช้วัดผาพยอมได้นำเอาน้ำที่เกิดขึ้นเองจาก
ธรรมชาติ หรือภาษาท้องถิ่นเรียกว่า "น้ำคล้า" เข้ามาใช้ในการบริโภคโดยการใช้แรงงานคนและ
ต่อมาได้มีชาวบ้านได้ร่วมกันบริจาคเครื่องอำนวยความสะดวกที่เรียกว่า "ไดปั่นน้ำ" มาใช้แทน
แรงงานคน

บรรยากาศบริเวณในวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงเงียบสงบ มีบรรยากาศที่
เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ซึ่งในตอนเช้าจะมีหมอกปกคลุม มีจุดที่สามารถมองเห็นวิว ทิวทัศน์
ของสภาพพื้นที่บริเวณใกล้เคียงอย่างเด่นชัด และที่สำคัญวัดผาพยอมแห่งนี้จะมีความสะอาด

มาก เพราะว่า พระร่วมมือกันในการทำความสะดวกวัด เมื่อมีเวลาว่างหลังจากปฏิบัติธรรม และภารกิจต่างๆเสร็จสิ้นกิจวัตรประจำวัน หลังจากทำวัตรเสร็จพระก็จะออกบิณฑบาตร

ในการบิณฑบาตร นั้น ในอดีตได้มีการเดินเท้าเปล่าเพื่อ ออกบิณฑบาตรไปยัง บริเวณบ้านใกล้เคียง ซึ่งเป็นระยะทางทั้งหมด ๖ กิโลเมตร ทำให้พระเกิดการเหนื่อยล้าในการ เดินทางบิณฑบาตรต่อมาได้มีญาติโยมถวายรถยนต์ เพื่ออำนวยความสะดวกในขณะออกเดินทาง บิณฑบาตร จึงได้เปลี่ยนจากที่เคยเดินบิณฑบาตรตามหมู่บ้านมาเป็นขับรถ บิณฑบาตร ในตัว อ.หนองพอก ในการฉันภัตตาหารนั้น พระจะฉันภัตตาหาร ในช่วงเวลา ๖.๓๐ น. เพียงหนึ่งมือ

ในส่วนของกิจกรรมภายในวัดจะมีการฝึกอบรมจริยธรรมให้กับกลุ่ม นักเรียน นักศึกษา คณาจารย์ และองค์กรต่างๆที่สนใจเกี่ยวกับธรรมะ จริยธรรม อยู่เป็นระยะๆ ตามที่ หน่วยงานขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่

เนื่องจากวัดตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ที่มีพืชสมุนไพรเกิดขึ้นโดยรอบ ประกอบกับพระคุณเจ้าที่อยู่ในวัดมีความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรรักษา ได้ทำการปลูกพืช สมุนไพร เพิ่มเติมแล้วนำมาปรุงเป็นยาสมุนไพร รักษาโรคต่างๆ ซึ่งพบว่า มีชาวบ้าน และผู้ เลื่อมใสศรัทธามาที่วัดเพื่อขอยาสมุนไพรไปรับประทานอยู่เรื่อยๆ โดยยาสมุนไพรที่วัดผาพ ยอมจะนำมาให้ ญาติโยมดื่มเป็นประจำมีอาทิเช่น

๑. น้ำยาสมุนไพร(ดื่ม) มีส่วนประกอบดังนี้

- พญาเสือโคร่ง
- ม้ากระทืบโรง
- กระจับปี่
- กระแต

สรรพคุณทางยา แก้อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ทำให้กระปรี้กระเปร่า

๒. ไวน์สมุนไพร(ดื่ม) มีส่วนประกอบดังนี้

- ว่านสามสิบกีบ (หนอนตายซาก)
- น้ำตาล

สรรพคุณทางยา ขับสารพิษออกจากร่างกาย ขับพยาธิตัวจิ๊ด

๓. ห่องอบสมุนไพร(อบ) ซึ่งพระคุณเจ้าในวัดผาพยอมจัดสร้างขึ้น เนื่องจากที่ตั้ง ของวัดอยู่บนเขา มีอากาศหนาวเย็น การอบสมุนไพรจะช่วยทำให้ร่างกายอบอุ่น ทั้งยังช่วยให้ สุขภาพแข็งแรง โดยสมุนไพรที่ใช้ต้มสำหรับอบ มีส่วนประกอบดังนี้

- ใบเป่า
- ใบหนาด
- ตะไคร้หอม
- ใบมะกรูด

สรรพคุณทางยา ทำให้ร่างกายสดชื่น แข็งแรง ช่วยให้เลือดลมไหลเวียนได้

สะดวก

ให้สัมภาษณ์ :โดย พระอาจารย์ไสว :เจ้าอาวาสวัดผาพยอม

วัดผาน้ำจ๊ก

วัดผาน้ำจ๊ก อยู่บนเส้นทางพระมหาเจดีย์ ไปยังเขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ ระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร เป็นวัดสาขาอีกแห่งหนึ่งของวัดผาน้ำทิพย์ โดยบริเวณวัดอยู่ลึกเข้าไปในป่าประมาณ 1 กิโลเมตรจากถนนหลัก ก่อสร้างขึ้นภายหลังวัดผาพยอมประมาณ 5 ปี โดยวัตถุประสงค์หลักของการก่อสร้าง ก็เพื่อให้มีพระสงฆ์ปฏิบัติธรรมอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เพื่อป้องกันการบุกรุกตัดไม้ของชาวบ้านและพ่อค้า ซึ่งในวัดจะมีพระจำพรรษาอยู่ไม่มาก ในบริเวณจะมีกุฏิอยู่ 4 หลัง ในช่วงที่ดำเนินการวิจัยและสัมภาษณ์ มีพระจำพรรษา 1 รูป เนื่องจากพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ได้เดินทางไปวัดป่ากุง อำเภอศรีสมเด็จ เพื่อก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานตามดำริของหลวงปู่ศรีฯ

พื้นที่โดยรอบของวัด เป็นป่าไม้โปร่ง รมรื่น เงียบสงบ มีการปลูกพืชสมุนไพร เช่นเดียวกับที่วัดผาพยอม กิจกรรมที่ดำเนินภายในวัดเป็นกิจกรรมของสงฆ์เป็นหลัก โดยไม่ค่อยมีการเข้ามาแวะเวียนของนักท่องเที่ยวบ่อยนัก เพราะส่วนใหญ่จะเข้าเยี่ยมชมที่พระมหาเจดีย์ สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี และ เขตห้ามล่าถ้ำผาน้ำทิพย์ ผู้ที่เข้ามาที่วัดผาน้ำจ๊ก ส่วนใหญ่จะเป็นพุทธ ศาสนิกชนที่ต้องการเข้ามาทำบุญ ถวายสังฆทาน ซึ่งนานๆ จึงจะเข้ามา โดยกิจกรรมของวัดกับสังคมจะมีน้อยเนื่องจากมีพระจำพรรษาอยู่น้อย ส่วนใหญ่กิจกรรมทางพุทธศาสนาจะไปรวมอยู่ที่องค์พระมหาเจดีย์ วัดผาน้ำทิพย์ และวัดผาพยอม

สำหรับสาเหตุที่ได้ชื่อว่าผาน้ำจ๊ก เพราะบริเวณเขาที่วัดตั้งอยู่ มีน้ำซับตามธรรมชาติไหลตลอดทั้งปี เสียงน้ำไหล จึงกลายมาเป็นชื่อของวัด ซึ่งคณะผู้วิจัยได้เดินทางไปสำรวจบริเวณน้ำจ๊ก ปรากฏว่าเป็นน้ำซับที่ไหลมาจากน้ำใต้พื้นดินคล้ายๆกับที่บริเวณผาน้ำย่อย แต่ปริมาณน้ำมีมากกว่า และมีการชุดบ่อธรรมชาติรองรับน้ำไว้ (ภาพประกอบในภาคผนวก ค) แล้วใช้เครื่องสูบน้ำสูบน้ำไปให้บริการแก่วัดต่างๆ และสถานที่อื่นๆบนผาน้ำย่อย ซึ่งจากการพิจารณาแหล่งน้ำ พบว่าเป็นน้ำที่มีความสะอาดใส บริสุทธิ์ นับเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งของบริเวณผาน้ำย่อยในช่วงฤดูแล้ง

วัดผาน้ำทิพย์ (ศาลาใหญ่)

วัดผาน้ำทิพย์ ตั้งอยู่อยู่บนถนนร้อยเอ็ด-มุกดาหาร เลียบปากทางขึ้นพระมหาเจดีย์ไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 5 กิโลเมตร พื้นที่ของวัดเชื่อมต่อกับผาน้ำย่อย มีพื้นที่โดยรอบประมาณ 700 ไร่ ประกอบไปด้วยศาลาเอนกประสงค์ ซึ่งเป็นศาลาขนาดใหญ่ใช้เป็นสถานที่ทำวัตรและฉันอาหารของพระภิกษุสงฆ์ มีกุฏิสำหรับจำพรรษาของพระสงฆ์อยู่รายรอบ

พื้นที่ที่มีความสวยงามร่มรื่น เนื่องจากมีการขุดสระน้ำขนาดใหญ่ 2 สระ เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ขณะที่บริเวณกุฏิที่อยู่รายรอบจะมีการเพาะปลูกพืชแบบผสมผสาน โดยหลักปฏิบัติของหลวงปู่ศรี ที่มีการบำเพ็ญภาวนาไปพร้อมๆ กับการทำงาน และพัฒนาวัด สิ่งที่คุณผู้เข้าเยี่ยมเยือนจะเห็นเป็นประจำก็คือ พระคุณเจ้า และคุณชี ที่จำวัด จะทำงานสวน ปลูกพืชผัก โดยการสอบถามจากคุณชีได้ข้อมูลว่า พืชผักที่ปลูกได้จะนำไปประกอบอาหารในโรงครัวของวัด ขณะเดียวกันหากมีมากก็จะแจกจ่ายไปยังวัดสาขาต่างๆ

นอกจากจะเป็นพุทธศาสนสถานสำหรับกิจกรรมทางสงฆ์แล้ว ประชาชน ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ มักจะใช้วัดผาน้ำทิพย์เป็นสถานจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นการจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรม การปฏิบัติวิปัสณากรรมฐาน ฯลฯ เนื่องจากมีเนื้อที่กว้างขวาง มีความเงียบสงบ ขณะเดียวกันก็มีสาธารณูปโภคอำนวยความสะดวกอย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นสถานปฏิบัติธรรม โรงนอน โรงครัว ห้องน้ำ

สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี

มีลักษณะเป็นสวนพฤกษศาสตร์ที่ปลูกบนหลังเขา (ผาน้ำย่อย) อยู่ห่างจากพระมหาเจดีย์ชัยมงคลขึ้นไปทางด้านทิศเหนือประมาณ 8 กิโลเมตรมีพื้นที่ 1,000 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกต้นไม้แบ่งตามวรรณคดีไทย เช่น เรื่องพระเวสสันดร ลิลิตพระลอ ลิลิตตะเลงพ่าย และลานพยุหะประวัติ นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรแยกตามสรรพคุณ เป็นแหล่งศึกษาทางธรรมชาติและพืชสมุนไพรต่างๆ

ข้อมูลชุมชนตำบลผาน้ำย่อย

ตำบลผาน้ำย่อย แยกเขตการปกครองท้องถิ่นออกจากตำบลโคกสว่าง เมื่อปี พ.ศ.2530 ปัจจุบันอยู่ในการปกครองของอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด มีหมู่บ้านในเขตปกครอง 12 หมู่บ้าน ประกอบไปด้วย

1. บ้านโคกกลาง
2. บ้านโคกกลาง หมู่ที่ 2
3. บ้านดงขี้นาค หมู่ที่ 3
4. บ้านห้วยค้อ หมู่ที่ 4
5. บ้านเหล่าขุมมัน หมู่ที่ 5
6. บ้านท่าสะอาด หมู่ที่ 6

7. บ้านเหล่าขุมมัน	หมู่ที่ 7
8. บ้านน้อยคำเม็ก	หมู่ที่ 8
9. บ้านผาน้ำน้อย	หมู่ที่ 9
10. บ้านท่าส้มป่อย	หมู่ที่ 10
11. บ้านโนนมาลี	หมู่ที่ 11
12. บ้านวังน้ำวน	หมู่ที่ 12

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและภูเขา เหมาะแก่การเพาะปลูก อาชีพหลักของประชาชนคือการทำนา

อาณาเขต ทิศเหนือจรดกับเทือกเขาเขียว และอำเภอหนองสูงจังหวัดมุกดาหาร ทิศใต้ จรดกับตำบลโคกสว่าง อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ทิศตะวันออกจรดกับตำบลห้องแซง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ทิศตะวันตกจรดกับตำบลบึงงาม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,139 คน เป็นชาย 2,591 คน เป็นหญิง 2,618 คน อาชีพหลักคือเป็นเกษตรกร ทำนา ทำไร่ มีอาชีพเสริมคือเลี้ยงสัตว์(จาก ไทยตำบลดอทคอม www.thaitambon.com ปรับปรุงข้อมูลวันที่ 3 กรกฎาคม 2545)

สถานที่สำคัญประกอบด้วย โรงเรียน 6 แห่ง วัด 8 แห่ง โบสถ์คริสต์ 2 แห่ง สถานีอนามัย 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง มีไฟฟ้าประปา ครบทุกหมู่บ้าน โทรศัพท์สาธารณะ 6 หมู่บ้าน ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับการส่งเสริมและมีชื่อเสียงคือผ้าไหม

กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก บุคคลที่เกี่ยวข้อง คณะวิจัยได้คัดเลือกสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์ชัยมงคลโดยตรง และมุ่งเน้นไปยังผู้ที่มีความผูกพันกับพระมหาเจดีย์ฯ เพื่อต้องการทราบทัศนคติ รวมถึงแนวความคิดในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยประเด็นที่ได้พบค่อนข้างน่าสนใจ และในบางประเด็นค่อนข้างส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล จึงสงวนนาม ผู้ให้ข้อมูลโดยยกประเด็นที่สำคัญ ๆ น่าสนใจซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวพัน รวมถึงผลกระทบจากการที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ต่อชุมชนโดยรอบ

ทั้งนี้ รายชื่อผู้ให้ข้อมูล ดังปรากฏในรายชื่อผู้ให้ข้อมูลอ้างอิงแนบท้ายในภาคผนวก

ประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ประกอบไปด้วย

1. บริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ต่อชุมชน
2. ผลกระทบจากการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
3. การจัดระบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร
4. สิ่งที่ต้องปรับปรุงพัฒนามีเรื่องใดบ้าง
5. การเข้ามามีส่วนร่วม และบทบาทของชุมชน รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง ควรมีลักษณะอย่างไร

ความเห็นของเจ้าหน้าที่ส่วนการปกครองภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์ชัยมงคลนับแต่เริ่มมีการก่อสร้างระบุว่า

โครงการสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เริ่มสมัยพลเอกมานะ รัตนโกเศศก์ ในช่วงปี พ.ศ. 2529 หลังจากนั้นจึงมีการเริ่มวางศิลาฤกษ์ และตอกเสาเข็มในปี 2530 สมัยของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ โดยวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างคือเพื่อใช้เป็นเสนาศาสนสงฆ์ฝ่ายธรรมยุทธิภาค 8 9 10 11 โดยนำความกราบทูลสมเด็จพระญาณสังวร พระสังฆราช โดยขอใช้พื้นที่ป่าสงวนบนผาหน้าย่อยเป็นสถานที่ก่อสร้าง ซึ่งนับเป็นโครงการสุดท้ายที่ได้รับอนุญาตให้สร้างศาสนสถานในพื้นที่ป่าสงวน

การก่อสร้างในช่วงแรกนับแต่ปี 2530 เป็นไปอย่างล่าช้า เพราะพื้นที่ก่อสร้างไม่สามารถที่จะตอกเสาเข็มได้ เพราะชั้นล่างเป็นแผ่นหินขนาดใหญ่ ต้องใช้วิธีขุดแล้วเทคอนกรีต โดยมีการทุบทิ้งหลายครั้ง เพราะหลวงปู่ศรีมหาวิโร ต้องการให้มีความแข็งแรงคงทนเป็น 10 เท่า จากแบบที่สถาปนิกกำหนด จนกระทั่งปี 2532 ฐานองค์พระมหาเจดีย์จึงสร้างเสร็จ แต่การก่อสร้างก็ยังคงล่าช้าเนื่องจากความซับซ้อนของแบบองค์พระมหาเจดีย์และต้องใช้เงินทุนในการก่อสร้างจำนวนมาก แม้ว่าจะมีทุนก่อสร้างจากเงินบริจาคของผู้เข้าเยี่ยมชม แต่ก็ได้ประมาณ 30 ล้านบาทเท่านั้น นอกจากนั้นในแต่ละปียังมีการทอดผ้าป่าจาก 19 จังหวัดเพื่อสมทบทุนการก่อสร้างองค์พระมหาเจดีย์ แต่เงินทุนดังกล่าวก็ยังไม่เพียงพอ (มีการประมาณไว้ว่าการสร้างเสร็จสมบูรณ์ต้องใช้เงินทุนไม่ต่ำกว่า 2 พันล้านบาท) จนกระทั่งปี 2536 นายชัช ธาระวณิช ซึ่งเป็นศิษยานุศิษย์ของหลวงปู่ศรี มหาวิโร ได้ปวารณาตัวที่จะเป็นผู้บริจาคเงินทุนในการก่อสร้างจนกว่าจะแล้วเสร็จสมบูรณ์ การก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคลจึงมีการดำเนินต่อเนื่องจนในปี 2540 ปรากฏความสวยงามอย่างเด่นชัดทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมอยู่เสมอ จนปัจจุบัน (2547) พระมหาเจดีย์ชัยมงคล นับเป็นศาสนสถานประจำจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีชื่อเสียงเลื่องลือ

ผลกระทบจากการที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคล กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด ที่ชัดเจนก็คือเรื่องของมลภาวะ ไม่ว่าจะเป็นขยะ การจราจรที่ไม่มีระบบในช่วงเทศกาลที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวมาก รวมถึงระบบการให้บริการนักท่องเที่ยวที่ยังไม่สามารถหาผู้ดูแลรับผิดชอบที่ชัดเจนได้ เนื่องจากปัจจุบัน พระมหาเจดีย์ชัยมงคลอยู่ระหว่างการก่อสร้าง พื้นที่ภายในกำแพงทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของผู้รับเหมาซึ่ง คุณชัช ธาระ

วณิช เป็นผู้จ้าง และยังไม่มีการส่งมอบให้กับทางวัด โดยพื้นที่ตั้งขององค์พระมหาเจดีย์เป็น เขตป่าสงวนซึ่งอยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ ขณะที่พื้นที่ด้านนอกกำแพงเป็นพื้นที่ สปก. ซึ่ง ผู้ที่ดูแลปัจจุบันคือ องค์การบริหาร ส่วนตำบล (อบต.) ผาน้ำย้อย

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งซึ่งสังเกตได้ก็คือ วิถีชีวิตของชาวบ้าน ที่อาศัยอยู่ใกล้ๆ กับพระมหาเจดีย์ จากเดิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียวก็ หันมาค้าขาย โดยหาสินค้ามาขายให้กับนักท่องเที่ยว แต่ยังไม่มีการจัดระบบ เพราะขาดผู้ดูแล ที่ชัดเจน ดังที่กล่าวมาแล้ว

สำหรับการเข้ามาจัดการระบบต่าง ๆ ในพระมหาเจดีย์ชัยมงคลนั้น ในส่วน ของภาครัฐจะเข้ามาบริหารจัดการได้อย่างเต็มที่จะต้องรอให้พระมหาเจดีย์สร้างเสร็จสมบูรณ์ ผู้ รับเหมาส่งมอบให้กับวัด และดำเนินการน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรียบ ร้อยแล้ว ซึ่งเป้าหมายของหลวงปู่ศรัย คือต้องการให้เสร็จทันการฉลอง 84 พรรษา พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ภายหลังการส่งมอบองค์พระมหาเจดีย์ ในส่วนของกรมการปกครองคงจะ เข้ามารับผิดชอบดูแลเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย สำหรับการดูแลระบบกำจัดขยะนั้นอยู่ใน ความรับผิดชอบของ อบต.ผาน้ำย้อย

ในความคิดเห็นของบุคลากรภาครัฐ เห็นว่าระบบการจัดการการท่องเที่ยวใน พระมหาเจดีย์และแหล่งท่องเที่ยวบริเวณผาน้ำย้อย ควรเป็นดังนี้

1. มีการประสานงานการดำเนินงานระหว่างฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายฆราวาส เพื่อ ให้องค์พระมหาเจดีย์ชัยมงคลเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแบบพุทธ
2. ควรมีการกำหนดพื้นที่ใช้สอยให้ชัดเจน (Zoning) เช่น ทางจังหวัดอยากจะ ตั้งศูนย์จำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่เหมาะสมควร อยู่จุดใด สถานที่จอดรถ จุดให้บริการนักท่องเที่ยว ห้องน้ำ ฯลฯ ซึ่ง ในเรื่องนี้ หลวงปู่ฯ ท่านได้สั่งว่าจุดบริการนักท่องเที่ยวต่างๆ ควรอยู่ห่าง จากองค์พระมหาเจดีย์ 1 กิโลเมตร โดยต้องริบจัดระเบียบต่างๆ ก่อนที่จะ เกิดการจับจอง ซึ่งจะยุ่งยากต่อการเคลื่อนย้ายในภายหลัง (จากประสบ การณ์ของหลวงปู่ที่เคยไปเยี่ยมชมมูโรพุทโธ แล้วเห็นความไม่สวยงามของ ร้านค้าและสถานที่บริการนักท่องเที่ยว)
3. มีการจัดระบบอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว
4. ในเรื่องความสงบเรียบร้อยนั้นภาครัฐจะเป็นผู้เข้ามาดูแล แต่ การพัฒนา เป็นหน้าที่ของท้องถิ่น ซึ่งต้องมีการร่วมมือกันทำแผนแม่บทพัฒนาการ ท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลยังมีอุปสรรค และปัญหา คือ การเข้าไปจัดการระบบต่างๆ ในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ภาครัฐไม่สามารถเข้าไปดำเนินการได้ เพราะพระมหาเจดีย์ยังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง ผู้รับผิดชอบคือผู้รับเหมาก่อสร้าง ซึ่งการดูแล

ความสงบเรียบร้อย ก็มีการส่งตำรวจขึ้นไปประจำ ร่วมกับ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อก.ปร.)

อีกความคิดเห็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ความคิดเห็นของตำรวจอาสา ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ซึ่งเข้ามารับผิดชอบดูแลความสงบเรียบร้อยในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ได้ให้ข้อมูลว่า ผู้ให้ข้อมูลได้ขึ้นมาปฏิบัติหน้าที่เป็นตำรวจอาสา รักษาความสงบเรียบร้อยในบริเวณพระมหาเจดีย์ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2542 นับเป็นตำรวจอาสาชุดที่ 2 ที่ขึ้นมารักษาความสงบเรียบร้อยบนพระมหาเจดีย์ โดยต่อไปจะปรับเป็นเจ้าหน้าที่อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อก.ปร.) ซึ่งจะมีอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจนขึ้นเพราะมีกฎหมายรองรับ ปัจจุบัน มีตำรวจอาสาหมุนเวียนขึ้นมาประจำบนพระมหาเจดีย์ตลอด 24 ชั่วโมงรวมทั้งหมด 28 คน ประจำวันละ 4 คน และมีเจ้าหน้าที่ตำรวจรักษาการเป็นประจำวันละ 2 คน

หน้าที่ของตำรวจอาสาที่ขึ้นมาประจำพระมหาเจดีย์ชัยมงคลคือ ดูแลเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ในบริเวณพระมหาเจดีย์ เพราะปัจจุบัน พระมหาเจดีย์ฯ ได้หยุดก่อสร้างมาเป็นเวลาประมาณ 1 ปีแล้ว คือหยุดการก่อสร้างมาตั้งแต่เดือนเมษายน 2546 ที่ผ่านมา แต่อุปกรณ์การก่อสร้างหลายอย่าง รวมถึงวัสดุก่อสร้างยังคงเก็บไว้ในบริเวณพระมหาเจดีย์ เพราะผู้รับเหมาคาดว่าจะกลับมาดำเนินการก่อสร้างต่อเมื่อมีเงินทุนเพียงพอ

สิ่งที่ต้องดูแลอีกอย่างหนึ่งคือตู้รับบริจาค ซึ่งมีเงินบริจาคค่อนข้างมากในแต่ละเดือน โดยคณะกรรมการมูลนิธิหลวงปู่ศรีมหาวิโรจากวัดใหญ่ (วัดป่ากุง อ.ศรีสมเด็จ ซึ่งเป็นที่พำนักของหลวงปู่ศรี มหาวิโร ในปัจจุบัน) จะมาเปิดตู้เพื่อนำเงินเข้าฝากธนาคารบัญชีมูลนิธิฯ ประมาณสัปดาห์ละ 1 ครั้ง เท่าที่ผ่านมานในแต่ละเดือนมียอดเงินบริจาคประมาณเดือนละ 4 แสนบาท

นอกจากเงินบริจาคในตู้รับบริจาคแล้ว ยังมีเงินบริจาคที่พุทธศาสนิกชนโยนเสียหายในบ่อน้ำพุ 3 แห่งซึ่งอยู่ภายในบริเวณพระมหาเจดีย์ ซึ่งเงินที่ได้จะนำมาจ่ายค่าใช้จ่ายประจำเดือนในการดูแลรักษาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าแรงพนักงานทำความสะอาด ค่าแรงคนดูแลสวน ตกโดยเฉลี่ยต้องจ่ายเงินประมาณเดือนละ 1 แสนบาท

พร้อมกันนั้น ตำรวจอาสาก็ต้องดูแลความสงบเรียบร้อยของระบบการเข้าชมภายในพระมหาเจดีย์ จัดระบบการเข้าชม โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลที่มีคนเข้าชมมากเช่น ปีใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา วันเสาร์ อาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ หรือช่วงขึ้น 7 ค่ำ เดือน 3 เรื่อยไปจนถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ซึ่งเป็นช่วงของการเดินทางเพื่อนมัสการพระธาตุพนม ที่จังหวัดนครพนม นักท่องเที่ยวที่เป็นพุทธศาสนิกชนมักจะแวะมา นมัสการพระบรมสารีริกธาตุที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลก่อน ทำให้ในบางครั้งต้องมีการจำกัดจำนวนผู้ขึ้นนมัสการพระบรมสารีริกธาตุที่บริเวณชั้น 6 และต้องเป็นผู้คอยให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว เช่นประวัติการก่อสร้าง

ความเป็นมาของพระมหาเจดีย์ วัตถุประสงค์ของการก่อสร้างในแต่ละชั้น หรือพระมหาเจดีย์แต่ละชั้นใช้สำหรับดำเนินกิจกรรมใดบ้าง เป็นต้น

พระมหาเจดีย์ชัยมงคล นับเป็นพุทธสถานที่มีความสำคัญต่อชุมชนผาน้ำน้อยอย่างมาก เป็นสิ่งที่ทุกคนภาคภูมิใจในความงดงาม ความยิ่งใหญ่ ที่สำคัญการมีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นศูนย์กลางที่ทำให้ผู้คนจากทั่วทุกสารทิศมาพบกันซึ่งเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชาวพุทธ รวมถึงผู้ที่นับถือศาสนาอื่นๆ เป็นที่ยึดมั่นของ จิตใจ ในส่วนตัวคิดว่าต้องเป็นคนมีบุญวาสนาจึงได้ขึ้นมาทำงานบนพระมหาเจดีย์และรู้สึกภาคภูมิใจ แม้ว่างานที่รับผิดชอบจะหนัก ต้องเสียสละเวลาส่วนตัว โดยเฉพาะช่วงมีเทศกาลซึ่งมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาต่อเนื่องต้องระดมกำลังทั้งตำรวจอาสา ชาวบ้านมาช่วยกันดูแล ไม่ได้หลับได้นอน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีชื่อเสียง คือ ทำให้ชาวบ้าน มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำมาค้าขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการจ้างให้ขึ้นมาทำงานบนพระมหาเจดีย์ในช่วงที่มีการก่อสร้าง อย่างไรก็ตาม การค้าขายของชาวบ้านในบางครั้งก็ขาดระเบียบวินัย ซึ่งตำรวจอาสาต้องตักเตือนและพบว่าคนที่ตำรวจอาสาเป็นคนในพื้นที่ทำให้พูดคุยเข้าใจง่ายขึ้น ชาวบ้านยอมรับฟังและปฏิบัติตามแต่โดยดี

นอกจากมีการค้าขายแล้ว ในบางครั้งก็มีผู้หวังผลประโยชน์มาเรียไรเงินจากนักท่องเที่ยว ซึ่งตำรวจอาสาที่ต้องตักเตือน และบอกให้เลิกพฤติกรรม โดยเท่าที่ผ่านมาก็เชื่อฟัง แต่โดยดี สำหรับปัญหาเกี่ยวกับอาชญากรรมนั้น ยังไม่ปรากฏกรณีอาชญากรรมที่รุนแรงก็มีเพียงแค่การขโมยรองเท้า ซึ่งเป็นวัยรุ่นจากจังหวัดอื่น และถูกจับได้ ทางตำรวจอาสาที่ตักเตือน แล้วปล่อยตัวไป เพราะยังเป็นเด็ก หากส่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจอาจส่งผลกระทบต่อประวัติของเด็กซึ่งจะทำให้เสียอนาคตได้ แต่หลังจากนั้นก็ไม่มีปรากฏว่ามีกรณีการขโมยรองเท้าเช่นนี้อีก

สำหรับแนวทางการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลนั้น ก็มีหลายประเด็นเช่น

1. อยากให้มีห้องน้ำที่สะอาด เพียงพอ และสถานที่ให้บริการด้านอาหาร ที่สะอาด อร่อยแก่นักท่องเที่ยว มีที่จอดรถที่มีระเบียบ
 2. ควรมีการเข้ามาดูแลด้านสุขอนามัยในร้านอาหารที่เปิดให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
 3. ควรมีร้านสวัสดิการที่มีมาตรฐานเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว
- อย่างไรก็ตาม สถานที่ทั้งหมดที่กล่าวมา ควรจัดไว้ในขอบบริเวณกำแพงพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

ทางด้านความคิดเห็นของพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ก็ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจในอีกแง่มุมหนึ่ง โดยผู้ให้ข้อมูลได้เล่าถึงเรื่องราวและแรงจูงใจที่ทำให้หันมาค้าขายบนพระมหาเจดีย์ว่า เดิมทำงานอยู่กรุงเทพมหานครมาเป็นเวลามากกว่า 10 ปีแล้ว เพิ่งจะกลับมาบ้านเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2544) ไม่เคยรู้เลยว่าบ้านตัวเองพัฒนาแล้ว ก็เลยชวนภรรยากลับมาทำมาหากินที่บ้าน ก่อนหน้านั้นทำอาชีพค้าขายอยู่ตาม

หมู่บ้าน ไม่ค่อยได้ขึ้นมาที่พระมหาเจดีย์ จนช่วง 2 ปีที่ผ่านมา มีการจัดกีฬาตำบล ก็ไปขายน้ำ แข็งใส แต่ขายไม่ดีเพราะ คู่แข่งมากแล้วเครื่องมือก็สู้คนอื่นไม่ได้ จึงลองขับรถขึ้นมาบนพระมหาเจดีย์ ปรากฏว่าขายดีมาก

ช่วงหลังๆ ก็เลยมองดูทางหากินบนพระมหาเจดีย์

หลังจากที่พระมหาเจดีย์มีชื่อเสียง มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก ความเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สินค้าท้องถิ่นที่ไม่มีราคา ก็มีราคา เช่น หมากแวง (คอนแลน) เมื่อก่อนสุกเต็มต้นก็ไม่มีใครสนใจ แต่เดี๋ยวนี้มีพ่อค้า แม่ค้า ไปจองซื้อที่สวน ต้นละ 400 - 500 บาท ข้าวโพด ฝักบัว ขายได้ตลอด เพราะนักท่องเที่ยวซื้อสินค้าโดยไม่ต่อรองราคา แล้ว ผู้นำเที่ยวก็มักจะเหมาซื้อให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่พามาได้ทดลองชิมดู บางครั้ง ก็มีนักทำบุญเข้ามาแจกเงินให้พ่อค้าแม่ค้าเลยก็มี จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ดีขึ้น แต่ผลกระทบก็ขยายไปยังราคาสินค้าที่แพงขึ้น เช่น มะม่วง ในจังหวัดชายกิโลละ 10 บาท แต่ถ้าไปซื้อที่ตลาด อำเภอหนองพอก จะขึ้นราคาเป็นกิโลละ 25 บาท เพราะรู้ว่าพ่อค้าแม่ค้า จะเอาไปขายต่อที่พระมหาเจดีย์ฯ แล้วพ่อค้าแม่ค้าก็ต้องขายแพงขึ้นเป็นลูกละ 15 บาท

ในความเห็นของคนทำมาค้าขาย อยากให้มีการจัดระบบร้านค้าให้ชัดเจน ปัจจุบันพื้นที่ในพระมหาเจดีย์ผู้รับเหมาก่อสร้างเป็นคนกำหนด ห้ามเข้ามาหากินในวัด แต่นักท่องเที่ยว เข้ามาจอดรถในวัด พ่อค้า แม่ค้า ก็ต้องตามเข้ามา เพราะถ้าขายนอกกำแพง ก็ขายไม่ได้ ถ้ามีการจัดระบบให้จอดรถนอกวัด พ่อค้า แม่ค้า ก็ไม่ตามเข้ามา หรือจะจัดสถานที่ให้เช่าก็ยินดีจ่ายค่าเช่า ขอให้มีความชัดเจน จัดระบบให้ดี

จากการสัมภาษณ์เจาะลึก พบว่า พื้นที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้รับเหมาก่อสร้าง เพราะพระมหาเจดีย์ฯยังสร้างไม่เสร็จ ผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์เจาะลึก ผู้รับเหมาก่อสร้าง ซึ่งเป็นที่ทราบกันว่าเป็นตัวแทนของผู้บริจาหลักในการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล (ตัวแทนนายชัช ธาระวนิช ผู้บริจาหลัก)

ทั้งนี้ ผู้รับเหมาก่อสร้างระบุว่า ได้เข้ามาควบคุมการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ฯ ตั้งแต่ปี 2536-2567 ภายหลังจากที่คุณชัช ธาระวนิช ได้พิจารณาตัวที่จะบริจาคเงินทั้งหมด ในการก่อสร้างองค์พระมหาเจดีย์ โดยใช้คนงานในพื้นที่เป็นหลักในการก่อสร้าง และในช่วงของการก่อสร้างนั้น เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น เพราะเกิดการจ้างงาน เมื่อพระมหาเจดีย์มีชื่อเสียง นักท่องเที่ยวก็เข้ามามากขึ้น เกิดการจับจ่ายใช้สอย ชาวบ้านหันมาค้าขายเป็นอาชีพเสริม ปัจจุบัน บาง ครอบครัว ก็ค้าขายเป็นอาชีพหลัก ส่วนอาชีพทำการเกษตรกลายเป็นอาชีพรอง

อย่างไรก็ตามการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ได้หยุดชะงักมาตั้งแต่เดือน เมษายน พ.ศ.2546 เพราะคุณชัช ประสบปัญหาเงินทุนที่จะนำมาก่อสร้าง และกำลังรวบรวมเงินทุนอยู่ คิดว่าถ้าได้ครบจำนวน คงจะดำเนินการสร้างต่อจนแล้วเสร็จ แต่ทั้งนี้ก็อยากให้คน

ทั่วไป เข้าใจว่า การรวบรวมเงินในหลักพันล้านบาทนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย และต้องอาศัยศรัทธาที่แรงกล้า จริง ๆ คนเราจึงจะยอมสละเงินบริจาคเป็นพัน ๆ ล้าน มาสร้างวัด ที่ผ่านมากุณชัช ได้ลงทุนก่อสร้าง พระมหาเจดีย์ไปแล้วพันกว่าล้านบาท ก็อยากจะทำให้สำเร็จตามที่รับปาก หลวงปู่ศรีไว้ ถ้าเหลือปากว่าแรงคงจะมอบให้คนอื่นทำต่อ แต่ขณะนี้กำลังรวบรวมเงินทุนอยู่

กระแสกดดันจากภายนอกมีมาก เพราะคนในพื้นที่อยากให้พระมหาเจดีย์สร้างเสร็จโดยเร็ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเริ่มมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่สำหรับการค้าขาย หรือเงินบริจาคของนักท่องเที่ยว ซึ่งปัจจุบัน เงินบริจาคในตุนั้นจะต้องเก็บเข้าฝากในบัญชี มูลนิธิหลวงปู่ศรี มหาวิโร เพื่อนำดอกผลมาบูรณะพระมหาเจดีย์หลังจากที่สร้างเสร็จแล้ว ซึ่งเงินที่ได้จากตู้บริจาคมีประมาณเดือนละ 4 แสนบาท ยอดเงินในมูลนิธิ โดยรวมคาดว่า มีประมาณ 35 ล้านบาท ก็มีกระแสเรียกร้องให้นำเงินส่วนนี้มาก่อสร้างต่อ แต่จะเห็นว่ายอดเงินที่ได้มีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับเงินที่จะใช้จริงในระดับพันล้านบาท จึงอยากจะทำให้ชุมชน เข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และอดใจรอ หากคุณชัช ไม่สามารถดำเนินการต่อได้ ก็ต้องมอบให้กับชุมชนอยู่แล้ว เพราะ พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นของชุมชน

ในส่วนของการจัดการพื้นที่ภายในพระมหาเจดีย์ชัยมงคลนั้น เนื่องจากอยู่ระหว่างการก่อสร้าง พื้นที่ภายในทั้งหมดจึงอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้รับเหมา ซึ่งจริง ๆ แล้วไม่อยากให้มีการรุกล้ำเข้ามาภายใน แต่เป็นเพราะพระมหาเจดีย์มีชื่อเสียง กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทุกคนภาคภูมิใจ การจะปิดพื้นที่ ก็จะก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง จึงเปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าเยี่ยมชม และให้ค้าขายได้ แต่ต้องเป็นรถขายสินค้าที่เคลื่อนที่ได้ ไม่ใช่มาตั้งแผงขายถาวร โดยพื้นที่ทั้งหมดภายในวัดไม่มีการเก็บค่าเช่าตามคำสั่งของหลวงปู่ศรีฯ แต่จะกันเขตไม่ให้เกิดการรุกล้ำตั้งแผงขายถาวร และให้ขายเป็นระเบียบเรียบร้อย ห้ามขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือสิ่ง มีเนมาต่าง ๆ โดยการดูแลควบคุม พยายามใช้หลักประนีประนอมพูดคุยกัน ซึ่งก็มีบ้างที่กระทบกระทั่ง แต่ก็พยายามทำความเข้าใจ

อภิปราย

จะเห็นว่า ในพื้นที่บริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ โดยหลายฝ่ายอยากจะเข้ามาจัดการ ทั้งหน่วยงานภาครัฐไม่ว่าจะเป็นจังหวัด อำเภอ หรือ อบต. แต่ติดปัญหาหลักคือการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคลยังไม่แล้วเสร็จ พื้นที่ทั้งหมดภายในกำแพงพระมหาเจดีย์ชัยมงคลยังคงอยู่ภายใต้ความดูแลของผู้รับเหมาที่ นายชัช ธาระวณิช เป็นผู้จัดหาสำหรับการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล โดยมีตัวแทนคอยดูแล

ปัญหาสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งอีกประการหนึ่งคือ การก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ได้ชะงักมาตั้งแต่เดือนเมษายน 2546 เป็นต้นมา (เป็นเวลา 1 ปี 2 เดือน หากนับมาจนถึงช่วงของการสำรวจข้อมูลเพื่อทำวิจัย) เนื่องจากผู้ให้ทุนสนับสนุนการก่อสร้างประสบปัญหาสภาพคล่องทางการเงิน ทำให้เกิดกระแสกดดันในผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านในตำบลผาน้ำย้อย ศิษยานุศิษย์ของหลวงปู่ศรี หน่วยงานภาครัฐ ซึ่งต้องการให้การก่อสร้างองค์พระมหาเจดีย์ดำเนินอย่างต่อเนื่องจนแล้วเสร็จโดยเร็วที่สุด เพื่อยุติความไม่ชัดเจนของผู้ที่จะเข้ารับผิดชอบบริหารจัดการพื้นที่บริเวณพระมหาเจดีย์ และบริเวณโดยรอบ

จากเจตนาอันบริสุทธิ์ของหลวงปู่ศรี มหาวีโร ในอันที่จะจัดสร้างศาสนสถาน เพื่อเป็นศูนย์กลางการประชุมสงฆ์ และเป็นสถานที่เคารพบูชาแก่พุทธศาสนิกชน โดยถือว่าทุกส่วนขององค์พระมหาเจดีย์ชัยมงคล สร้างขึ้นจากจิตศรัทธาของพุทธบริษัท พระมหาเจดีย์ชัยมงคลจึงเป็นสถานที่สาธารณะที่ทุกคนสามารถเข้ามาราบรื่นบูชาได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ

แต่ชื่อเสียงที่ขจรกระจายของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่งดงาม หาได้ยากในยุคปัจจุบัน ทำให้มีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลมาทั่วทุกสารทิศ ยังผลให้เกิดผลได้ทางเศรษฐกิจที่ตามมาจากการจับจ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยว เป็นผลกระทบเชื่อมโยงไปยังการเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อยจากเกษตรกรรม มาสู่ระบบพาณิชย์นิยม โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพียงไม่กี่ปี ขณะเดียวกันยอดเงินบริจาคเพื่อพัฒนาวัดมีจำนวนมากและไม่มีแรงจูงใจให้ชุมชนเข้าใจว่าเงินบริจาคทั้งหมด จะมีที่ไปที่ไปอย่างไรทำให้เกิดความเข้าใจผิดระหว่างชุมชนกับการดำเนินงานของวัดและผู้รับเหมา

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องมีผู้จัดการที่ชัดเจนในระยะเวลาที่พระมหาเจดีย์ยังก่อสร้างไม่เสร็จ โดยอาจเป็นคณะกรรมการร่วมระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง (ผู้รับเหมา อบต. ป่าไม้ ชาวบ้าน) เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แนวปฏิบัติต่างๆ

กิจกรรมที่ 3 การสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยว บริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และทัศนคติของชาวบ้านในพื้นที่

เพื่อต้องการทราบว่านักท่องเที่ยวมีมุมมองอย่างไรต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล คณะวิจัย จึงได้จัดทำแบบสอบถามเพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจนำไปสู่แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม โดยการใช้แบบสอบถามสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยว ที่เข้าเยี่ยมชมพระมหาเจดีย์ชัยมงคลในลักษณะของการสุ่มแบบตามสะดวกบริเวณบันไดทางขึ้น-ลง พระ

มหาเจดีย์ฯ โดยใช้คำถามปลายปิด เพื่อความสะดวกในการตอบแบบสอบถามของนักท่องเที่ยว ที่มักใช้เวลาไม่นานนักในการเยี่ยมชม โครงสร้างของแบบสอบถามประกอบไปด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว
เป็นการสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ และภูมิลำเนา เพื่อทราบข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ ของผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยว ในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

ตอนที่ 2 ข้อมูลการท่องเที่ยว
เป็นการสอบถามเกี่ยวกับความประทับใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และความต้องการให้เกิดการปรับปรุง พัฒนา นอกจากนี้ ยังสอบถามถึงการเดินทางท่องเที่ยว ยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ในบริเวณพระมหาเจดีย์

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ผลที่ได้จากการใช้แบบสอบถามสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสำรวจ

จากการเก็บแบบสำรวจในวันที่ 2 มิถุนายน 2547 (วันวิสาขบูชา) มีผู้ตอบแบบสำรวจจำนวน 244 คน สามารถสรุปข้อมูลทั่วไป ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสำรวจข้อมูลการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

	ข้อมูล	จำนวน (คน)	สัดส่วน (ร้อยละ)
เพศ	ชาย	95	38.93
	หญิง	149	61.07

	รวม	244	100
อายุ	15 - 20 ปี	61	25.00
	21 - 30 ปี	54	22.13
	31 - 40 ปี	61	25.00
	41 - 50 ปี	48	19.67
	51 - 60 ปี	10	4.10
	61 ปีขึ้นไป	10	4.10
	รวม	244	100.00
ภูมิลำเนา	อีสาน	211	86.5
	ใต้	2	0.82
	ตะวันออก	3	1.23
	กลาง	13	5.30
	เหนือ	11	4.51
	ตะวันตก	0	0.00
	ต่างประเทศ	4	1.64
	รวม	244	100.00

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่า ผู้ตอบแบบสำรวจส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง โดยมีจำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 61.07 และเป็นเพศชายจำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 38.93

ทั้งนี้ ช่วงอายุของนักท่องเที่ยวที่มีสัดส่วนมากที่สุดอยู่ในระดับร้อยละ 25 มี 2 ช่วงอายุคืออยู่ระหว่าง 15 – 20 ปี และ 31-40 ปี รองลงมาคือนักท่องเที่ยวที่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี คิดเป็น ร้อยละ 22.13 และนักท่องเที่ยวที่มีอายุ 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.67 ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีสัดส่วนน้อยที่สุด คือ ช่วงอายุ 51-60 ปี และ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 4.10

สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ส่วนใหญ่ มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคอีสาน จำนวน 211 คน คิดเป็นร้อยละ 86.50

ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว

ในการสำรวจข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ของผู้เข้าชมพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ปรากฏข้อมูลด้านการท่องเที่ยวดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลการท่องเที่ยว ของผู้ตอบแบบสำรวจ
บริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

คำถาม	หัวข้อ	จำนวน การเลือก	สัดส่วน (ร้อยละ)
1. ท่านประทับใจ พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ในด้านใดบ้าง (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)	สถานที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ	203	22.70
	ความสวยงามของสิ่งปลูกสร้าง	182	20.40
	สถานที่รับรองนักท่องเที่ยวเพียงพอ	68	7.60
	มีสถานที่ให้บริการด้านอาหารเพียงพอ	39	4.36
	การตกแต่งพื้นที่สวยงาม	176	19.70
	การได้สัมผัสการพระบรมสารีริกธาตุ	172	19.20
	มีห้องน้ำสะอาด จำนวนเพียงพอ	51	5.70
	อื่นๆ	3	0.34
			894
2. ท่านคิดว่าควรมี การปรับปรุงบริเวณ พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ด้านใดบ้าง (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)	ที่พักรับรองนักท่องเที่ยว	98	15.75
	ห้องน้ำ	88	14.10
	สถานที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม	72	11.50
	สถานที่จำหน่ายสินค้าท้องถิ่น	72	11.50
	ที่จอดรถ	113	18.10
	สถานที่ทิ้งขยะ	69	11.10
	ระบบการเข้าเยี่ยมชม	61	9.78
	สวัสดิการรักษายาพยาบาล	38	6.09
	อื่นๆ	13	2.08
	รวม	624	100.00

ตารางที่ 2 (ต่อ)

คำถาม	หัวข้อ	จำนวน การเลือก	สัดส่วน (ร้อยละ)
-------	--------	-------------------	---------------------

3. หลังการเข้าเยี่ยมชม	ไปเยี่ยมชมต่อ	177	72.50
พระมหาเจดีย์ชัยมงคล	ไม่ไปเยี่ยม	67	27.50
แล้วท่านจะเดินทางไปยัง			
แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ			
ในบริเวณผาน้ำย้อย			
หรือไม่			
	รวม	244	100.00
4. แหล่งท่องเที่ยวที่ท่าน	ศาลาปฏิบัติธรรม	93	26.60
จะไปเยี่ยมชมต่อคือ	ผาน้ำจังก์	31	8.48
สถานที่ใด	ผาพยอม	30	8.50
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)	ผาน้ำหยด (บริเวณด้านล่างพระมหาเจดีย์)	85	24.10
	สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี	66	18.70
	เขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์	37	10.50
	อื่นๆ	11	3.12
	รวม	353	100.00

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่าผู้เข้าเยี่ยมชมมีความประทับใจพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ด้านสถานที่ตั้งซึ่งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 22.70 รองลงมาคือความสวยงามของสิ่งปลูกสร้าง ร้อยละ 20.40 และการตกแต่งพื้นที่สวยงามร้อยละ 19.70

สำหรับสิ่งที่ควรปรับปรุง ผู้เข้าเยี่ยมชมเห็นว่าควรปรับปรุงที่พักรับรองนักท่องเที่ยวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 15.75 รองลงมาคือที่จอดรถ ร้อยละ 18.10 และห้องน้ำ คิดเป็นร้อยละ 14.10

นอกจากการเยี่ยมชมภายในพระมหาเจดีย์ชัยมงคลแล้ว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความประสงค์ไปเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวแห่งอื่นในบริเวณผาน้ำย้อยต่อ คิดเป็นร้อยละ 72.50 โดยสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องการไปเยี่ยมชมมากที่สุดคือ ศาลาปฏิบัติธรรม หรือศาลาใหญ่ ในวัดผาน้ำทิพย์ คิดเป็นร้อยละ 26.30 รองลงมาคือ ผาน้ำหยด หรือผาน้ำทิพย์ ร้อยละ 24.10 และสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี คิดเป็นร้อยละ 18.70

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณผาน้ำย้อย (จากนักท่องเที่ยว)

ผู้ตอบแบบสำรวจ มีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และ สถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณผาน้ำย้อย สามารถสรุปเป็นประเด็นหลัก ๆ ได้ดังนี้

1. ควรปรับปรุงที่พักรับรองนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ

2. ควรมีการจัดระบบดูแลสุขอนามัย ทั้งความสะอาดของอาหารที่นำมาจำหน่าย และความสะอาดของห้องน้ำ
3. การพัฒนาพื้นที่ควรรักษาความเป็นธรรมชาติให้มากที่สุด และรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
4. ปรับปรุงที่จอดรถให้มีหลังคา
5. ควรมีสถานที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว
6. มีแผนผังและทำสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงที่สำคัญ รวมทั้งประวัติของสถานที่ต่างๆ ประวัติหลวงปู่แต่ละบุคคล หลักธรรม จุดเด่นของแต่ละท่าน
7. อยากให้มีการจัดระบบให้เป็นระเบียบ และไม่ยากให้มีการใส่เสื้อสายเดี่ยว หรือ แต่งกายไม่สุภาพเข้าไปในบริเวณมหาเจดีย์
8. ควรมีเอกสารแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว
9. ควรจัดให้มีสถานที่รับรองนักท่องเที่ยวให้มากกว่านี้และมีคุณภาพ จัดระเบียบร้านค้า มีการประชาสัมพันธ์ให้มากเกี่ยวกับความรู้เรื่องสถานที่ท่องเที่ยว น่าจะจัดให้มีไกด์เยาวชน นักศึกษา นักเรียนในชุมชนบริเวณใกล้เคียงพานักท่องเที่ยวเที่ยวชม ส่งเสริมการจัดผลิตภัณฑ์จากชุมชน
10. ในการป้องกันไม่ให้ไหลถนบนทรุดพังทลายเป็นเหวหนั้นควรจะทำเป็นรางน้ำ ควรใส่คอนกรีตเสริมเหล็ก ทำลักษณะคล้ายๆกับคลองส่งน้ำของชลประทาน ซึ่งจะให้น้ำไหลไม่กัดเซาะริมถนนให้ทรุดพัง
11. ทำสวนดอกไม้และสวนสัตว์ให้พักผ่อนเที่ยวชม
12. ให้มีการจัดนิทรรศการตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
13. มีคนรักษาความสะอาดบริเวณที่ท่องเที่ยว
14. ให้ระวังพวกมิจฉาชีพ
15. ควรระวังอย่าให้ธรรมชาติเสื่อมไปให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด
16. อย่าให้มีการขายเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ที่ทำให้เสี้อมเสียต่อเจดีย์
17. ไม่ควรให้มีขอทานมาหาผลประโยชน์ในบริเวณ
18. ต้องการแผนที่ท่องเที่ยว
19. ควรมีการปรับปรุงเรื่องการมีระเบียบวินัยในการขึ้นลง และสถานที่ท่องเที่ยวควรสะอาดกว่านี้
20. ควรปรับปรุงเรื่องการมีระเบียบด้านเข้าชม และให้มีคำแนะนำมากกว่านี้ สถานพยาบาลเฉพาะชั้น 5,6 ควรมีพนักงานดูแล และพยาบาล
21. จัดบริเวณรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด ตลอด 24 ชั่วโมง
22. มีมัคคุเทศก์เฉพาะสถานที่ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว- พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นที่ท่องเที่ยวที่ใหญ่มาก แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ถ้าเสร็จเรียบร้อย คงจะดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากกว่านี้

23. สถานที่ที่การจัดวางรองเท้าของนักท่องเที่ยว ที่จัดวางทำให้ดับบังความสวยงามขององค์พระ ฯ ไป ควรจะจัดหาสถานที่จัดวางรองเท้าของนักท่องเที่ยว พุทธศาสนิกชน ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากกว่านี้
24. ต้องการป้ายบอกทาง
25. น่าจะมีการเผยแพร่ทางสื่อ เช่น ทิวี เพื่อที่จะได้มีคนรู้จักสถานที่มากขึ้นไม่รู้จักเฉพาะคนในท้องถิ่น
26. ควรมีสถานที่พักผ่อนเพื่อคนที่เดินทางมาได้เข้าเพื่อพักผ่อน
27. ร้านอาหารควรมีหลากหลาย

การสำรวจข้อมูลทัศนคติของชาวบ้านในพื้นที่ต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

นอกจากการทำแบบสอบถามสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยวแล้ว คณะวิจัยได้จัดทำแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลจากชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อย แต่เนื่องจาก พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลผาน้ำย้อย ซึ่งมีทั้งหมด 12 หมู่บ้าน การสำรวจข้อมูลในทั้ง 12 หมู่บ้านให้ครอบคลุมนั้น ทำได้ค่อนข้างยากในระยะเวลาที่จำกัด คณะวิจัย จึงได้สร้างเครื่องมือในการสำรวจทัศนคติของชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อยที่มีต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับแบบสอบถามนักท่องเที่ยว แต่แตกต่างกันบางประเด็นเพื่อต้องการทราบว่า ทัศนคติของชาวบ้านในพื้นที่นั้นเหมือน หรือแตกต่างจากนักท่องเที่ยวอย่างไร รวมถึง ในแง่มุมมองของการพัฒนา ชาวบ้านมีความคิดเห็นอย่างไร โดยเลือกสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่มากที่สุด คือ หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 7 บ้านเหล่าชุมมัน หมู่ที่ 6 บ้านท่าสะอาด หมู่ที่ 10 บ้านท่าส้มป่อย โดยทั้ง 4 หมู่บ้านอยู่บริเวณปากทางขึ้นพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ซึ่งได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างเห็นได้ชัด

จากการเก็บแบบสอบถามใน 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 50 ชุด สามารถคัดแยกแบบสอบถามที่มีข้อมูลครบถ้วนได้ 177 ชุด ได้ผลการสำรวจดังต่อไปนี้

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ที่เป็นข้อมูลทั่วไป แสดงได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ของชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อยหมู่ที่

5, 6, 7, 10

ข้อมูล	ประเภท	จำนวน	ร้อยละ
--------	--------	-------	--------

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป			
1. เพศ			
	ชาย	94	56.37
	หญิง	82	46.33
	รวม	177	100.00
2. อายุ			
	15-20 ปี	11	6.21
	21-30 ปี	25	14.12
	31-40 ปี	42	23.73
	41-50 ปี	52	29.38
	51-60 ปี	33	18.64
	60 ปีขึ้นไป	14	7.91
	รวม	177	100.00
3. อาชีพ			
	เกษตรกร	145	81.92
	ลูกจ้าง	15	8.47
	รับราชการ	3	1.69
	ค้าขาย	9	5.08
	อื่นๆ	5	2.82
	รวม	177	100.00

จากตารางที่ 3 จะเห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 177 คน จาก 3 หมู่บ้าน เป็นเพศชาย 94 คน คิดเป็นร้อยละ 56.37 และเป็นเพศหญิง 82 คน คิดเป็นร้อยละ 46.33 โดยมีอายุส่วนใหญ่ 3 ลำดับแรกอยู่ในช่วง 41 - 50 ปี จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 29.38 รองลงมาคือช่วงอายุ 31-40 ปี จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 23.73 และ ช่วงอายุ 51 - 60 ปี จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 18.64

ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 81.92 รองลงมาคือเป็นลูกจ้าง จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 8.47

ในส่วนของทัศนคติของชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อย ต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคลดังปรากฏใน ตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงทัศนคติของชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อย หมู่ที่ 6,7 และ หมู่10 ต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

ข้อมูล	ประเภท	จำนวน	ร้อยละ
1. ความประทับใจ	- สถานที่ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ	138	16.39

	- ความสวยงามของสิ่งปลูกสร้าง	103	12.23
	- เป็นศาสนสถานที่น่าภาคภูมิใจ	130	15.44
	- การก่อสร้างเกิดจากแรงศรัทธา	93	11.05
	- การตกแต่งพื้นที่สวยงาม	95	11.28
	- การได้นมัสการพระบรมสารีริกธาตุ	136	16.15
	- มีความศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพบูชา	140	16.63
	- อื่นๆ	7	0.83
	รวมจำนวนการเลือก	842	100.00
2. สิ่งที่ต้องปรับปรุง			
	- ที่พักรับรองนักท่องเที่ยว	64	8.71
	- ความสะอาดของห้องน้ำ	149	20.27
	- สถานที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม	94	12.79
	- สถานที่จำหน่ายสินค้าท้องถิ่น	90	12.24
	- ที่จอดรถ	110	14.97
	- สถานที่ทิ้งขยะ / ระบบกำจัดขยะ	144	19.59
	- ระบบการเข้าเยี่ยมชม	27	3.67
	- สวัสดิการรักษายาบาล	51	6.94
	- อื่นๆ	6	0.82
	รวมจำนวนการเลือก	735	100.00

จากตารางที่ 4 ซึ่งมีการสำรวจทัศนคติของชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อยหมู่ที่ 5 , 6 , 7 และ 10 ต่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคล โดยให้เลือกคำตอบได้มากกว่า 1 ข้อ พบว่า ความประทับใจส่วนใหญ่คือเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพบูชา จำนวน 140 การเลือก คิดเป็นร้อยละ 16.63 ของการเลือกทั้งหมด นอกจากนั้นความประทับใจที่มีความถี่ในการเลือกใกล้เคียงกัน คือเรื่องของสถานที่ตั้งอยู่กลางธรรมชาติร้อยละ 13.39 การได้นมัสการพระบรมสารีริกธาตุ ร้อยละ 16.15 และ มีความเป็นศาสนสถานที่น่าภาคภูมิใจ ร้อยละ 15.44

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชาวบ้านเห็นว่าควรมีการปรับปรุงมากที่สุดคือเรื่องของความสะอาดของห้องน้ำ ร้อยละ 20.27 รองลงมาคือสถานที่ทิ้งขยะ/ระบบกำจัดขยะ ร้อยละ 19.59 และที่จอดรถ ร้อยละ 14.97

ทั้งนี้ ความรับผิดชอบต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลควรอยู่ในความดูแลของใคร นั้น ได้ผลดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงความคิดเห็นของประชาชนในตำบลผาน้ำย้อย (หมู่ที่ 5,6,7,10) ต่อผู้ที่จะรับผิดชอบพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

ข้อมูล	ประเภท	จำนวน	ร้อยละ
3. การพัฒนาควรเป็นความรับผิดชอบของใคร	- ชาวบ้านในตำบลผาน้ำย้อย	147	20.22
	- นายอำเภอหนองพอก	75	10.32
	- เจ้าหน้าที่ป่าไม้	75	10.32
	- ผู้รับเหมาก่อสร้าง	31	4.26
	- ตำรวจ	59	8.12
	- นักท่องเที่ยว	25	3.44
	- องค์การบริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อย	149	20.50
	- ผู้ว่าราชการจังหวัด	71	9.77
	- พ่อค้า แม่ค้า ในบริเวณพระมหาเจดีย์	90	12.36
	- อื่นๆ	5	0.69
		รวมจำนวนการเลือก	727
4. หากหน่วยงานภาครัฐขอความร่วมมือในการพัฒนา จะยินยอมให้ความร่วมมือหรือไม่	- ยินยอม	156	88.14
	- ไม่ยินยอม	0	0
	- ไม่แน่ใจ	21	11.86
	รวม	177	100.00

จากตารางที่ 5 พบว่าชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อย (หมู่ที่ 5,6,7,10) มีความเห็นต่อผู้ที่มารับผิดชอบพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลว่าควรจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 20.50 รองลงมาคือชาวบ้านในตำบลผาน้ำย้อยเอง คิดเป็นร้อยละ 20.22 ลำดับต่อมาคือพ่อค้าแม่ค้าในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลคิดเป็นร้อยละ 12.36

ทั้งนี้ ชาวบ้านที่ตอบแบบสอบถามร้อยละ 88.14 ยินยอมที่จะให้ความร่วมมือหากหน่วยงานภาครัฐขอความร่วมมือในการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล โดยไม่มีผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่ยินยอมให้ความร่วมมือ แต่ก็มีชาวบ้านร้อยละ 11.86 ที่ไม่แน่ใจว่าจะให้ความร่วมมือหรือไม่

ชาวบ้านตำบลผาน้ำย้อย (หมู่ที่ 5,6,7,10) ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล สรุปได้ดังนี้

- ควรมีการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น
- อยากให้พัฒนาถนนหนทางในการสัญจรไปมาจะได้สะดวกสบายกว่านี้
- อยากให้เร่งรีบในการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลเรื่องของถนน

- อยากให้จัดระบบในการจำหน่ายสินค้าในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- อยากให้มีโคมไฟตามริมถนนตั้งแต่หน้าประตูของบ้านทำสะอาดจนถึงพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- ควรมีการจัดระเบียบการเข้าชมให้เป็นระเบียบ การจัดระเบียบรถและทิ้งขยะให้ถูกที่
- ประชาสัมพันธ์ก่อนการเข้าชม มารยาทในการเข้าชม
- ไม่ควรจับลวดลายและสิ่งต่างๆที่มีการตกแต่ง
- อยากให้มีที่ให้แขกนั่งรับประทานอาหารเยอะๆและห้องน้ำให้สะอาดเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว
- อยากให้มีการจัดสวัสดิการให้มากกว่านี้
- อยากให้มีการเก็บขยะให้เป็นที่และทำที่จอดรถให้เป็นระเบียบ
- อยากให้จัดสถานที่ท่องเที่ยวเพิ่มเติมให้สวยงามกว่านี้อีก
- อยากให้มีการเร่งสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- ไม่อยากให้มีการปล่อยสัตว์เข้าไปเลี้ยงในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- ต้องการให้มีการขยายถนน
- อยากให้นักท่องเที่ยวรักษาความสะอาด
- อยากให้มีการปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาดและมีคนดูแลรักษาความสะอาดทุกวันและมีการเพิ่มถังขยะให้มากกว่านี้และมีคนคอยควบคุมดูแลด้วย
- การแต่งกายของนักท่องเที่ยวควรแต่งกายให้เหมาะสมและมารยาทในการเข้าชมสถานที่
- การจัดสถานที่จอดรถและการวางร้านค้าควรอยู่ห่างจากพระมหาเจดีย์ชัยมงคล 1.5 กม
- ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบการเงิน การบัญชีของการบริหารของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- ควรมีการจัดมาตรการในระบบต่างๆในทุกด้านๆมากกว่านี้
- ไม่อยากให้มีแม่ค้าขายของบริเวณกำแพงช้างในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- หหาหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง รณรงค์ให้นักท่องเที่ยวช่วยกันรักษาความสะอาด
- ควรจัดที่พักรับรองนักท่องเที่ยวและการเยี่ยมชมให้มากกว่านี้
- เน้นความสะอาด
- จัดร้านค้าและสถานที่จอดรถให้เหมาะสมกว่านี้
- การทิ้งขยะให้เป็นที่ การจัดร้านค้าของพ่อค้าแม่ค้าควรให้เป็นระเบียบมากกว่านี้ การปรับปรุงถนนจากหนองพอกจนถึงพระมหาเจดีย์ชัยมงคล
- ที่จอดรถควรสะอาดมากกว่านี้การทำความสะอาดห้องน้ำและร้านค้าให้เป็นระเบียบ
- ควรมีการสร้างมีคนมารับผิดชอบที่แน่นอนและมั่นคงการทำงานของคนที่เจดีย์คนงานที่ค่าแรงมากไม่ค่อยเอาใจใส่ต่อหน้าที่การงาน ถนนหนทางไม่สะดวกควรปรับปรุงให้มีการคมนาคมที่สะดวก
- เร่งสร้างพระมหาเจดีย์ อยากให้หน่วยงานราชการเข้ามาดูแลมากกว่านี้

- อยากให้กรมศาสนาเข้ามาดูแลอย่างเต็มที่และไม่อยากให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างพระมหาเจดีย์รวมทั้งการดูแล
- อยากให้มีการร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานทางราชการกับองค์การบริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อยอย่างจริงจัง

กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีชาวบ้าน

เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้าน ภาครัฐ และ ผู้รับผิดชอบในพระมหาเจดีย์ ต่อแนวทางการพัฒนาพระมหาเจดีย์ฯ รวมถึงทราบข้อมูลปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล และกระตุ้นจิตสำนึกต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ฯ คณะวิจัยฯ จึงได้จัดเวทีชาวบ้าน บริเวณ ศาลาเอนกประสงค์ (โรงเรียน) พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ในวันที่ 11 มิถุนายน 2547 โดยผู้ร่วมกิจกรรมเป็นชาวบ้าน 10 คน จากหมู่บ้านหน้าประตูทางขึ้นพระมหาเจดีย์ บ้านท่าสะอาด หมู่ที่ 6 บ้านเหล่าขุมมัน หมู่ที่ 5,7 และบ้านท่าส้มป่อยหมู่ที่ 10 เจ้าหน้าที่ตำรวจที่รับผิดชอบพื้นที่พระมหาเจดีย์ ป่าไม้อำเภอหนองพอก ผู้ดูแลพระมหาเจดีย์ชัยมงคล (ผู้รับเหมา)

จากการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สามารถสรุปตามประเด็นหลักในการจัดเวทีดังต่อไปนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหาเจดีย์ฯ กับชุมชน

พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนตำบลผาน้ำย้อย เป็นความภาคภูมิใจที่เป็นที่ตั้งของพุทธสถานซึ่งมีชื่อเสียง ขณะเดียวกันความมีชื่อเสียงของพระมหาเจดีย์ชัยมงคลนำมาซึ่งความเจริญทางเศรษฐกิจจากการจับจ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยว พร้อมๆ กับความเอาใจใส่จากหน่วยงานภาครัฐที่มีระบบดูแลความปลอดภัยที่เข้มงวดขึ้น รวมถึงทำให้พื้นที่ตำบลผาน้ำย้อยเป็นพื้นที่ที่ได้รับความดูแลมากขึ้นเพราะมีผู้เข้าเยี่ยมชมที่เป็นบุคคลสำคัญเดินทางเข้ามาในพื้นที่อยู่เสมอ

นอกจากพระมหาเจดีย์ชัยมงคล จะมีชื่อเสียงในด้านความสวยงามแล้ว ยังเป็นพุทธสถานที่ถูกเลือกในการประกอบพิธีทางสงฆ์ที่สำคัญ หลายกิจกรรม เช่น การรับมอบพัดยศของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งจัดในช่วงต้นเดือนมีนาคม ของทุกปี (วันที่ 8 มีนาคม 2547 ที่ผ่านมามีพระเถระเข้ารับพัดยศจำนวน 309 รูป มีผู้ร่วมพิธีนับหมื่น)

2) ผลกระทบต่อชุมชน และวิถีชีวิตของชาวบ้านจากการที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีชื่อเสียง เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด

การกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศ ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนไป จากความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายตามวิถีเกษตรกรรม เริ่มมีความซับซ้อน

ซ้อนขึ้น ส่วนหนึ่งได้ยึดอาชีพค้าขายเป็นอาชีพเสริม ส่วนหนึ่งกลายเป็นอาชีพหลัก จากชีวิตที่ไม่ค่อยได้เกี่ยวข้องกับภายนอก ชาวบ้านต้องปรับตัวให้พร้อมกับการที่จะเตรียมงานต้อนรับผู้ใหญ่ซึ่งจะเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมพระมหาเจดีย์ หรือ มีการระดมชาวบ้านบอยขึ้นในการพัฒนาพระมหาเจดีย์เพื่อรองรับการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ เพราะปัจจุบัน ไม่มีแรงงานที่จะดูแลสถานที่ เพราะการก่อสร้างหยุดชะงัก การเตรียมงานบนพระมหาเจดีย์ฯ จึงเป็นภาระของชาวบ้านเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านในตำบลผาน้ำย้อยเต็มใจที่จะร่วมมือร่วมแรงกันพัฒนาพระมหาเจดีย์ เพราะถือว่าพระมหาเจดีย์เป็นความรับผิดชอบของทุกคน รวมถึงเป็นความเชื่อในเชิงพุทธว่าการพัฒนาวัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง

3) ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ปัญหาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ในทัศนะของผู้ร่วมประชุมในเวทีชาวบ้านสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

- ไม่มีการจัดระบบค้าขายภายในพระมหาเจดีย์ ทำให้ขาดการควบคุมระเบียบของพ่อค้า แม่ค้า รวมถึง การดูแล ตรวจสอบ คุณภาพสินค้าที่นำมาจำหน่าย ซึ่งบางครั้งพบว่า อาหารไม่สะอาด ทำให้นักท่องเที่ยวเจ็บป่วย ส่งผลต่อชื่อเสียงของชุมชน

- การที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ยังสร้างไม่เสร็จ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดระบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เหมาะสม เพราะความรับผิดชอบตกอยู่กับผู้รับเหมาก่อสร้าง ขณะที่หน่วยงานภาครัฐไม่สามารถเข้าบริหารจัดการได้จนกว่าจะมีการส่งมอบพื้นที่ ทำให้ปัจจุบัน ขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน

- ปัญหามลภาวะ เช่น ขยะ ควันพิษ เสียง การทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งมากับนักท่องเที่ยวที่ขาดจิตสำนึก ทำลายความสวยงามของพระมหาเจดีย์รวมถึงธรรมชาติโดยรอบ

- ปัญหาอาชญากรรม ลักเล็ก ขโมยน้อย ของผู้ที่ฉวยโอกาสในช่วงที่มีงานเทศกาล นักท่องเที่ยวหนาแน่น

- การใช้พระมหาเจดีย์ชัยมงคลเป็นสถานที่แสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่ม มิจฉาชีพ การเรียกรไโร หลอกหลวง

4) แนวทางแก้ไขโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ในสภาพที่ยังไม่สามารถระบุผู้รับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลได้ชัดเจน เพราะอยู่ระหว่างการก่อสร้าง โดยยังไม่ทราบ

กำหนดที่ แน่ชัดว่าจะเสร็จสมบูรณ์เมื่อใด ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องหันหน้าเข้าหากัน ปรึกษาหารือ เพื่อให้ได้แนวทางที่เหมาะสม ด้วยวิธีประนีประนอมเปิดใจต่อกัน แต่จริงจิงในการปฏิบัติ และมีความชัดเจนในการมอบหมายความรับผิดชอบ โดยควรมีตัวกลางในการประสานซึ่งอาจเป็นอำเภอ หรือ จังหวัดก็ได้

5) การพัฒนาพระมหาเจดีย์ฯ ในมุมมองของคนในพื้นที่

จากการระดมความคิด ชาวบ้าน และผู้มีส่วนร่วมในเวทีชาวบ้าน ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาพระมหาเจดีย์ ดังนี้

- ระบบการค้าขายในบริเวณพระมหาเจดีย์ ควรอยู่ด้านนอกกำแพง และจัดพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน มีการติดตาม ควบคุมราคาสินค้า คุณภาพสินค้า ป้องกันการเอารัดเอาเปรียบของ พ่อค้า แม่ค้า
- ระบบเก็บ กำจัดขยะ องค์การบริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อย ควรเป็นแกนหลัก ในการจัดเก็บขยะ และกำจัด โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ขณะที่พ่อค้า แม่ค้า ก็ต้องให้ความร่วมมือในการทิ้งขยะเป็นที่ตามที่จัดให้ รวมถึงการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวภายในพระมหาเจดีย์ ทิ้งขยะลงในถังที่จัดเตรียม โดยคนในพื้นที่ซึ่งอยู่ภายในพระมหาเจดีย์ควรช่วยกันสอดส่องดูแล และตักเตือนนักท่องเที่ยว
- ระบบการเข้าเยี่ยมชมพระมหาเจดีย์ ควรมีการจัดสถานที่วางรองเท้าให้เป็นสัดส่วน ตรวจสอบเครื่องแต่งกายของนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม หรืออาจใช้วิธีเดียวกับวัดพระแก้ว ที่มีเสื้อแขนกระบอก และผ้าถุงสำหรับผู้สวมเสื้อแขนกุด กางเกงขาสั้น เข้าภายในพระมหาเจดีย์ ก็ได้ ในกรณีที่มีผู้เยี่ยมชมมาก อาจต้องแจกบัตรคิว ในการเข้าเยี่ยมชม
- ควรมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น นำนักท่องเที่ยวชมบริเวณ เพื่อให้ความรู้ และเพื่อควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่อาจประพฤติไม่เหมาะสม ขณะเดียวกันก็จะช่วยให้เกิดความมีระเบียบเรียบร้อยในการเยี่ยมชมมากยิ่งขึ้น
- ควรมีการพัฒนาอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา วัฒนธรรม ซึ่งสามารถสนับสนุนการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง

การวิเคราะห์ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวยั่งยืน

กรณีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

จากการจัดประชุมชาวบ้าน สามารถสรุปศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของพระมหาเจดีย์ชัยมงคลได้ดังนี้

SWOT Analysis

จุดแข็ง (Strength)

1. สภาพภูมิทัศน์ของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล สวยงาม ตั้งอยู่บนหน้าผา มีป่าไม้ล้อมรอบ
2. มีความสวยงามทางสถาปัตยกรรม ใช้บลงทุนมูลค่าสูง หาชมได้ยากในยุคปัจจุบัน
3. บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การได้เข้ากราบนมัสการถือว่าได้บุญ เสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต
4. มีพื้นที่กว้างขวาง สามารถจัดแบ่งบริเวณในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านค้า ห้องน้ำ ฯลฯ
5. ในการจัดกิจกรรมบนพระมหาเจดีย์ฯ ได้รับความร่วมแรงร่วมใจจากชุมชนโดยรอบ เพราะความศรัทธาที่มีต่อหลวงปู่ศรี มหาวิโร ในขณะที่ความเชื่อทางพุทธ การบำเพ็ญประโยชน์ให้วัด ถือว่าได้บุญ
6. เป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ทำให้ประชาชนในพื้นที่ถือว่ามีส่วนรับผิดชอบต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ฯ

จุดอ่อน (Weakness)

1. ขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ทำให้การพัฒนาไม่ไปในทิศทางเดียวกัน
2. พื้นที่ตั้งอยู่บริเวณคาบเกี่ยวของความรับผิดชอบระหว่าง ผู้รับเหมา ป่าไม้ อบต. หน่วยงานราชการ ทำให้หาข้อสรุปได้ยากว่าใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ
3. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งชาวบ้าน ภาคเอกชน ภาครัฐ ยังไม่มีความเข้าใจที่ชัดเจนต่อการจัดระบบการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน
4. ขาดบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดระบบทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

โอกาส (Opportunity)

1. จังหวัดให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัด โดยมีนโยบายที่จะพัฒนาสาธารณูปโภคให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาในชุมชนต่อไป

2. ชื่อเสียงของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น ทำให้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ซึ่งมีแนวโน้มว่านักท่องเที่ยวจะเข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น และมีการเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง หากมีระบบบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี จะส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจชุมชน สามารถยกระดับรายได้ สร้างงาน สร้างอาชีพให้กับคนในพื้นที่ได้อีกมาก

3. การให้ความสำคัญของรัฐบาลต่อการท่องเที่ยว ที่กำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ชาติ และยุทธศาสตร์จังหวัด ทำให้ได้รับการสนับสนุนทั้งงบประมาณและบุคลากรในการพัฒนาพื้นที่ผาน้ำย้อยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของจังหวัด

4. กระแสตื่นตัวของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจในการเข้าท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น การให้ความรู้หรือจัดระบบการท่องเที่ยวโดยสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวจะทำได้ง่าย เพราะนักท่องเที่ยวยินดีที่จะรับฟังข้อเสนอแนะ และปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของผู้ที่รับผิดชอบพื้นที่ซึ่งได้กำหนดไว้

5. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไป โดยหันมาต้องการความสะดวกสบายจากแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น หากมีการจัดระบบบริการนักท่องเที่ยวที่ดี และสร้างกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม จะเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีมาตรฐาน คุณรสนิยมของนักท่องเที่ยว ซึ่งในปัจจุบันความต้องการของนักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสกับสิ่งที่เป็นสินค้าท้องถิ่น สิ่งแปลกใหม่ที่ไม่สามารถหาได้จากที่อื่น หากชุมชนสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นสินค้าและผลิตภัณฑ์

อุปสรรค (Threat)

1. ประชาชนในพื้นที่ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดระบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยมุ่งหารายได้เป็นหลัก ทำให้มักเกิดความขัดแย้งกรณีที่จะมีการจัดระบบการท่องเที่ยวที่กระทบต่อผลประโยชน์

2. พระมหาเจดีย์ชัยมงคลยังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง ทำให้หน่วยงานภาครัฐที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการระบบท่องเที่ยวไม่สามารถเข้ามารับผิดชอบได้อย่างเต็มที่ ขณะที่ความมีชื่อเสียงทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมมีจำนวนมากทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เพราะการดูแลไม่ทั่วถึง

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Critical Success Factors)

1. คุณลักษณะของอุตสาหกรรม (Industry characteristics)

พระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีคุณลักษณะของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จะประสบความสำเร็จ และสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้ โดยทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลประกอบไปด้วย

1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ บริเวณเขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพรรณ และสัตว์ป่า ผาน้ำย้อยที่เป็นแหล่งต้นน้ำทางธรรมชาติ รวมถึงสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี ที่เป็นสถานศึกษาทางพฤกษศาสตร์ มีความสวยงาม นอกจากนี้ในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำตกขนาดเล็กเกิดขึ้นโดยรอบบริเวณผาน้ำย้อย ซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกส่วนหนึ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดี หากมีการจัดระบบการเที่ยวชมที่เชื่อมโยงกัน จะทำให้เกิดห่วงโซ่ทางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจได้

2) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือองค์พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ซึ่งนอกจากจะมีความงามอลังการแล้วยังเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ที่พุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นสิริมงคลควรแก่การเคารพบูชา และตามความเชื่อทางพุทธการนมัสการพระบรมสารีริกธาตุถือว่าเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่ ทำให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี

2. ตำแหน่งทางการแข่งขัน (Competition Positioning)

พระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีความโดดเด่นทั้งในสถาปัตยกรรมการก่อสร้าง และตำแหน่งที่ตั้งซึ่งอยู่บนผาน้ำย้อยที่มีความงามตามธรรมชาติ ประกอบกับเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งที่มีเสน่ห์ดึงดูดทางการท่องเที่ยวสูง

3. สภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไป (General Environment)

จากการที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีชื่อเสียงทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง ขณะที่องค์กรภาครัฐทั้งระดับอำเภอ และจังหวัดต่างให้ความสำคัญ และเข้ามามีบทบาทในการจัดระบบการจัดการการท่องเที่ยวให้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม โดยชุมชนในพื้นที่ต่างก็ให้ความสนใจและต้องการให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดี พร้อมกันนั้นก็ยินดีให้ความร่วมมือกับภาครัฐ หากมีการประสานความร่วมมือกันอย่างจริงจังจะทำให้การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลดำเนินไปได้ด้วยดี

4. การพัฒนาองค์กร (Organization Development)

เนื่องจากวัตถุประสงค์การก่อสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เพื่อใช้เป็นศาสนสถาน ในการประกอบกิจของสงฆ์โดยผู้รับผิดชอบในการก่อสร้างหลักคือมูลนิธิหลวงปู่ศรีฯ ซึ่งเป็นมูลนิธิ ที่ดำเนินงานสนับสนุนการประกอบสาธารณะประโยชน์ให้แก่ชุมชนตามดำริของหลวงปู่ศรีเป็นหลัก การพัฒนาองค์กรในเชิงการท่องเที่ยวจึงไม่ใช่เป้าหมายหลัก เนื่องจากคาดหวังว่าเมื่อพระมหาเจดีย์สร้างเสร็จสมบูรณ์จะมีการมอบให้กับภาครัฐเพื่อดูแลและจัดระบบการบริหารจัดการต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพระมหาเจดีย์ชัยมงคลกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง แม้ว่าจะยังสร้างไม่เสร็จ ทำให้องค์กรภาครัฐจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนบริหารจัดการระบบการท่องเที่ยว โดยหลักๆ คืองานด้านการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อยภายในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล แต่ในส่วนของการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวยังดำเนินการได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากพระมหาเจดีย์ชัยมงคลอยู่ระหว่างการก่อสร้างยังไม่มี การส่งมอบให้กับภาครัฐพื้นที่ภายในเขต องค์พระมหาเจดีย์จึงอยู่ภายใต้การดูแลของผู้รับเหมา ซึ่งพยายามจัดให้มีการเข้าชมมีระบบ ไม่มี การรुकล้ำ ยึดพื้นที่เพื่อหาผลประโยชน์

หากพิจารณาปัจจัยแห่งความสำเร็จโดยรวมของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล จะพบว่า โดยทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นมีปัจจัยเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้เป็นอย่างดี แต่ยังมีอุปสรรคในส่วนขององค์กรที่จะมาบริหารจัดการระบบการท่องเที่ยวในภาพรวม เพราะผู้เกี่ยวข้อง (stake holders) มีหลายส่วน ทั้งวัด อบต. ผู้รับเหมา และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งจะเกิดความชัดเจนเป็นรูปธรรมได้ก็ต่อเมื่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคลสร้างเสร็จสมบูรณ์และมีการ ส่งมอบให้กับภาครัฐ ซึ่งคงต้องใช้ระยะเวลาอีกพอสมควร แต่ในปัจจุบัน ผู้เกี่ยวข้องหลายส่วน ต่างก็พยายามประสานความร่วมมือในการบริหารจัดการอย่างดีที่สุด

บทที่ 5

สรุป อภิปราย ข้อเสนอแนะ

1. สรุป อภิปรายผล

กิจกรรมสำหรับการวิจัยศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก ในระยะที่ 1 แบ่งเป็นกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคลต่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์

กิจกรรมที่ 3 การสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยว บริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีชาวบ้าน

จากลำดับกิจกรรมที่ 1 จนถึงกิจกรรมที่ 4 มีความสอดคล้องของกิจกรรม โดยกิจกรรมที่ 1 เป็นการศึกษบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เพื่อพิจารณาศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่สามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้หรือไม่ อย่างไร ซึ่งการดำเนินกิจกรรมที่ 1 ทำให้ได้ข้อมูลด้านต่างๆ ของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ทั้งในเรื่องของความเป็นมา ลำดับพัฒนาการขององค์พระมหาเจดีย์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เข้าใจสภาพปัญหา โดยสามารถที่จะวิเคราะห์ถึงสาเหตุต่างๆ ที่บ่มเพาะขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงสามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ และพบว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้เพราะมีทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทาง วัฒนธรรมซึ่งมีความดึงดูดสูง

กิจกรรมที่ 2 การสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์ นอกจากจะทำให้ได้บริบทของพระมหาเจดีย์ฯ ในมุมมองของคนในท้องถิ่นแล้ว ยังได้รู้ถึงความผูกพันของวิถีชีวิตคนในพื้นที่ที่มีต่อองค์พระมหาเจดีย์ ซึ่ง นับมาตั้งแต่ความศรัทธาอันแรงกล้าที่มีต่อหลวงปู่ศรี มหาวิโร ผู้ดำรงสร้าง และความเกี่ยวพันในประวัติศาสตร์การสร้างองค์พระมหาเจดีย์ต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ ความตระหนักต่อปัญหาที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นเมื่อพระมหาเจดีย์ฯ มีชื่อเสียง ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยียนไม่ขาดสาย ก่อให้เกิดผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ และเริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านใกล้เคียง กระทั่งเป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่โดยรอบองค์พระมหาเจดีย์ฯ หรือปัญหามลภาวะที่ตามมากับการเดินทางเยี่ยมเยียนของนักท่องเที่ยว ที่ยังไม่มีระบบบริหารจัดการที่ชัดเจน

พร้อมกันนั้นการสัมภาษณ์เจาะลึก ยังทำให้ทราบทัศนคติ ของคนที่เกี่ยวข้อง กับพระมหาเจดีย์ฯ ในแนวทางการพัฒนา ที่ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้ ซึ่งทุกฝ่ายต่างยินดีให้ความร่วมมือเพราะความเคารพศรัทธาในหลวงปู่ศรีฯ เป็นประการสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

กิจกรรมที่ 3 การสำรวจข้อมูลนักท่องเที่ยว ที่เข้าเยี่ยมชมพระมหาเจดีย์ฯ จะทำให้ได้ข้อมูลขั้นต้น สำหรับประเภทนักท่องเที่ยว และความต้องการของนักท่องเที่ยวที่จะให้เกิด

การปรับปรุง พัฒนาพระมหาเจดีย์ ซึ่งพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและมีความประทับใจทั้งในตำแหน่งที่ตั้งขององค์พระมหาเจดีย์ซึ่งมีความสวยงามตามธรรมชาติ ความสวยงามของสถาปัตยกรรมขององค์พระมหาเจดีย์ ความเคารพศรัทธา ที่มีต่อหลวงปู่ศรีฯ รวมถึง ความประทับใจที่ได้กราบนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีการแวะเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ บริเวณผาน้ำย้อยไม่ว่าสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี วัดผาพยอม วัดผาน้ำจังก์ เขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์

หลังจากที่คณะวิจัย ได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลบริบทของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ซึ่งสร้างการรับรู้ให้กับประชาชนในพื้นที่ว่าได้มีการยกประเด็นการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวในบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคลขึ้นมาทำการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับคนในพื้นที่ซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบในการเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างระบบบริหารจัดการทรัพยากร ให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในอนาคตได้

คณะวิจัย ได้เชิญตัวแทนชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ตัวแทนชาวบ้านที่เป็นผู้นำทางความคิด ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลพระมหาเจดีย์ชัยมงคลโดยตรง คือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ป่าไม้อำเภอหนองพอก และตัวแทนผู้บริจาคหลักในการก่อสร้างซึ่งรับผิดชอบพื้นที่ในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ระหว่างการก่อสร้างขณะนี้ ร่วมกันพูดคุยถึงประเด็นปัญหา การพัฒนา พระมหาเจดีย์ชัยมงคลที่ต้องการให้เกิดขึ้น โดยเป็นการจัดเวทีชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการ ปูเสื่อ นั่งพูดคุย เพื่อให้บรรยากาศเป็นกันเอง เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแตกกระจายทางความคิดได้โดยอิสระ และมีคณะวิจัย เป็นผู้ป้อนประเด็นคำถามที่ได้กำหนดไว้

ข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีชาวบ้านทำให้ทราบถึงความตระหนักต่อปัญหาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล รวมถึงแนวทางในการพัฒนาที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

กิจกรรมที่ปฏิบัติในโครงการวิจัย สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ โดยมีความชัดเจนว่าหน่วยงานภาครัฐ คนในชุมชน ตระหนักถึงปัญหาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวบริเวณพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ว่าจะต้องมีการวางระบบการจัดการที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และรักษาความเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพุทธ โดยป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ หรือไม่ต้องการให้เป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเชิงพาณิชย์มากเกินไปจนทำลายวิถีชีวิตและภาพลักษณ์ของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

อย่างไรก็ตาม ในแง่ของผู้ที่จะเข้ามารับผิดชอบการจัดระบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้น ยังไม่มีความชัดเจน เนื่องจาก ปัจจุบัน พระมหาเจดีย์ชัยมงคล อยู่ระหว่างการก่อสร้าง ยังไม่มีการส่งมอบพื้นที่ให้กับภาครัฐ ความรับผิดชอบในการจัดการพื้นที่จึงยังไม่มีกรมอบหมายอย่างชัดเจน ทำให้ยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจนถึงรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

นอกจากนั้นยังได้เกิดการเรียนรู้ถึงปัญหาของการจัดทรัพยากรการท่องเที่ยว บริเวณพระมหาเจดีย์ซึ่งเกิดจากการก่อสร้างที่หยุดชะงักมาตั้งแต่เดือนเมษายน ปี พ.ศ.2546 เนื่องจากผู้บริจาคหลักประสบปัญหาสภาพคล่อง โดยยังไม่มีการมอบหมายให้ผู้อื่นดำเนินการแทน ขณะที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีชื่อเสียงมากขึ้นเรื่อยๆ และมีความจำเป็นที่ต้องสร้างระบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเร่งด่วนเพื่อรองรับการขยายตัวของภาคการท่องเที่ยว ที่อาจส่งผลกระทบต่อการเติบโตที่ผิดแบบในอนาคต

ด้วยภาวะที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคลอยู่ระหว่างการก่อสร้าง พื้นที่ภายในพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตั้งแต่กำแพงด้านนอกจนถึงองค์พระมหาเจดีย์ฯ จึงอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของผู้รับเหมา หน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องไม่สามารถเข้าแทรกแซงในการจัดระบบต่างๆ

ทั้งนี้ ทุกฝ่ายต่างตระหนักถึงปัญหาของการจัดทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เหมาะสม เพราะปัจจุบัน ผลกระทบต่างๆชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขยะมูลฝอย มลภาวะที่มา กับ รถยนต์ การทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่ขาดจิตสำนึก อาชญากรรม ความขัดแย้งในการเข้าจัดเก็บผลประโยชน์ในพื้นที่ ฯลฯ

การที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นพุทธสถานซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่ที่มีความผูกพัน ศรัทธาต่อหลวงปู่ศรี มหาวิโร อย่างลึกซึ้ง ทำให้การหันหน้าเข้าหากันเพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหาคือเรื่องไม่ยาก เพียงแต่ยังขาดผู้ประสานงานกลางที่เข้าใจในการสร้างระบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และในปัจจุบัน ต่างฝ่ายต่างก็รอว่าเมื่อใดพระมหาเจดีย์ฯ สร้างเสร็จ มีการส่งมอบ ก็จะทำให้เกิดความชัดเจนในตัวผู้รับผิดชอบ

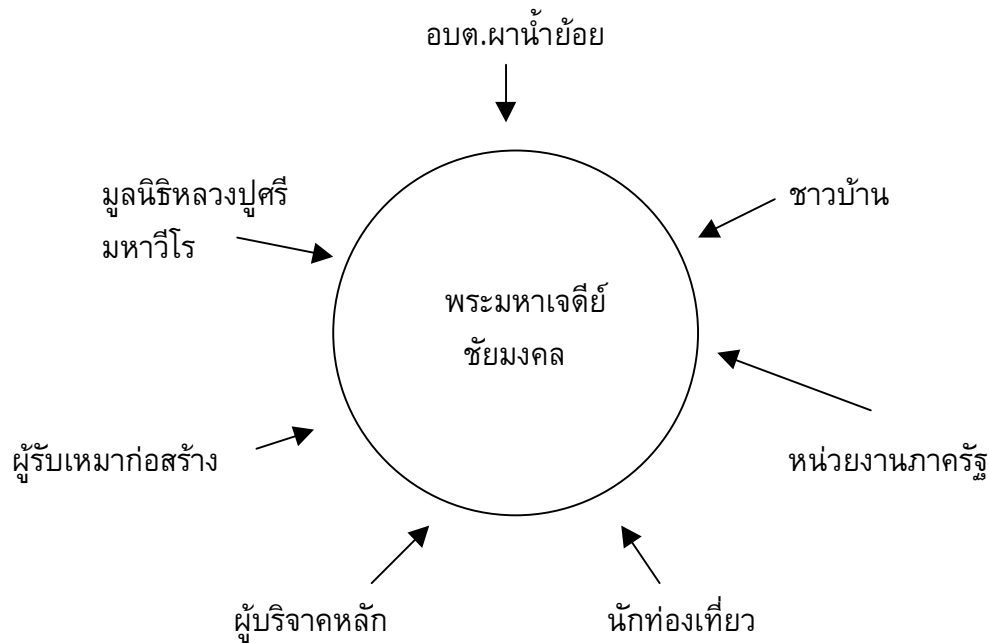
อย่างไรก็ตาม การจัดกิจกรรมต่างๆ ของโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ช่วยกระตุ้นให้ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และผู้เกี่ยวข้อง หันมาให้ความสำคัญต่อการจัดระบบการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้น อีกทั้งยังก่อให้เกิดมุมมองใหม่ๆ ในการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

วิถีชีวิตของคนในชุมชนรอบพระมหาเจดีย์ ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อพระมหาเจดีย์ชัยมงคลมีชื่อเสียง มีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมอยู่ตลอด และมีแนวโน้มที่จำนวนนักท่องเที่ยวจะมากขึ้นเรื่อยๆ จากอาชีพหลักเพียงอย่างเดียวคือการเกษตรกรรม หลายครอบครัวเริ่มทำอาชีพเสริมในด้านการค้าขาย เปิดร้านให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เมื่อมีกิจกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ที่ดึงผู้เกี่ยวข้องร่วมแสดงความคิดเห็นในเชิงพัฒนา ทำให้ผู้รับผิดชอบ เช่น อบต. มีแนวความคิดของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เหมาะสมยิ่งขึ้น ในส่วนของคนในชุมชน ต่างให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และป้องกัน ความเสื่อมโทรมที่จะเกิดขึ้นต่อแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ รวมถึงชุมชน

ทั้งนี้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย ต่างให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม การอำนวยความสะดวกแก่คณะวิจัย และเต็มใจ ในการให้ข้อมูล รวมถึงพยายามให้แนวความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยอันจะนำไปสู่ แนวทางการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคลที่เหมาะสมและยั่งยืน

อย่างไรก็ตามยังมีอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วม เนื่องจากปัจจุบัน พระมหาเจดีย์ชัยมงคล กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในระดับชาติ การจัดระบบทรัพยากรการท่องเที่ยวค่อนข้างซับซ้อน เพราะพื้นที่ตั้ง อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงาน ทั้ง องค์การบริหารส่วนตำบลผาน้ำย้อย (อบต.ผาน้ำย้อย) เขตอนุรักษ์ (ป่าไม้) บางส่วนเป็นพื้นที่ สปก. ปัญหาดังกล่าวทำให้ขาดผู้รับผิดชอบ แม้ว่าแต่ละหน่วยงานจะประสานความร่วมมือระหว่างกันอยู่แล้ว แต่ในเรื่องการจัดระบบทรัพยากรนั้นยังคงต้องการผู้รับผิดชอบโดยตรง เพื่อผลักดัน และติดตามในทางปฏิบัติ

ทั้งนี้ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ปรากฏดังแผนภาพที่ 5

แผนภาพที่ 5 แสดงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stake Holders) กับพระมหาเจดีย์ชัยมงคล

3. ข้อเสนอแนะ

- 1) เนื่องจากพระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นที่เคารพสักการะ โดยเป็นความภาคภูมิใจของคนในพื้นที่ การให้ข้อมูลในเชิงลบจึงมีไม่มาก และการตีแผ่ปัญหายังมีลักษณะของความเกรงใจเพราะต้องการรักษาภาพลักษณ์ของคนในพื้นที่ และในบางประเด็นที่ล่อแหลมต่อการก่อความขัดแย้ง ผู้ให้ข้อมูลมักจะตอบเลี่ยงประเด็น
- 2) พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตั้งอยู่ในตำบลผาน้ำย้อย ซึ่งมีจำนวน 13 หมู่บ้าน ด้วยข้อจำกัดของระยะเวลา การเดินทาง และงบประมาณ โครงการวิจัยจึงมุ่งเพียง 3 หมู่บ้านที่อยู่ด้านหน้า และได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ซึ่งหากจะให้ได้ข้อสรุปที่สมบูรณ์ต้องดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

ทั้ง 13 หมู่บ้านจึงจะครอบคลุม

- 3) ประเด็นที่น่าสนใจในการหาข้อสรุปเพื่อการพัฒนาพระมหาเจดีย์ชัยมงคล คือ การหาผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนในการเข้ามาดูแลการจ้ดระบบบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นหน่วยงานที่มีความรู้ พร้อมๆ กับอำนาจการจัดการ ซึ่งในส่วนของจังหวัดร้อยเอ็ดยังไม่มีหน่วยงานที่มีความชำนาญในการจัดระบบทรัพยากรการท่องเที่ยว เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวมีจำนวนไม่มาก พระมหาเจดีย์ชัยมงคล นับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งแรก ของจังหวัด ที่ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวในระดับประเทศ การดำเนินโครงการวิจัยแบบ มีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดระบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จึงอาจครอบคลุมไปถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้กับหน่วยงานภายในจังหวัด อีกทางหนึ่งได้